

TATRY

2 | 2023 | cena 2,70 €, pre predplatiteľov 2,40 €

Už aj TANAP má oficiálne riaditeľa

Kde vidí staronový šéf
národný park o desať rokov?

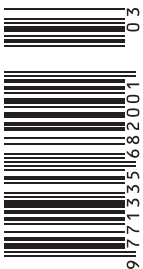
Vodné vtáctvo počítali v Tatrách i Afrike

Medzinárodná inventúra operencov potešila
sumárom vodnárov potočných

Poslovia jari

V seriáli o chránených rastlinách sa tentokrát
vyberieme po stopách poniklecov

ISSN 1335-6828

Meta temnomilná (*Meta menardi*)

Nenápadný zjavom, ale zaujímavý spôsobom života. Takto by sa stručne dal charakterizovať tento druh pavúka patriaceho do čeľade čelustnatkovité – Tetragnathidae.

  Vladimír Michalec

Tohto pomerne veľkého pavúka som fotografoval v zimnom období v Brestovskej jaskyni, ktorá je súčasťou krasu Sivého vrchu v Západných Tatrách. Sú to neprehliadnuteľné živočíchy zdržiavajúce sa v blízkosti vchodov jaskýň, skalných previsov, opustených štôlní, ba dokonca ich môžeme vidieť aj v starších vlhkých pivniciach. Nie sú priamo adaptované na život v pod-

zemí, spoliehajú sa na hojnosť potravy prichádzajúcej z povrchu a žijúcej na rozhraní svetla a tmy. Do pomerne riedkych sietí aj mimo nich lovia rôzne druhy hmyzu, mnohonôžok, stonožiek či iné drobné článkonožce.

Na Slovensku sa meta temnomilná vyskytuje od nížin po horské polohy a je pomerne rozšíreným druhom. Samček dorastá do veľkosti 11 až 13 milimetrov, samička má 14 až 17 milimetrov. V lete samičky kladú vajíčka v skupine do opradených kokónov visiacych ako veľké biele slzy na strope podzemného príbytku. Za dva až tri mesiace sa malé pavúčky liahnu, ale až na jar po prezimovaní sa rozliezajú vyhľadávať nové stanovišťa. Vplyvom chladného prostredia dospievajú až v druhom a treťom roku, takže oproti ostatným druhom pavúkov žijúcich na slnkom zaliatom povrchu majú pomerne dlhý život. ◀

Obsah

Viete, že	2
Pavol Majko: TANAP vidím ako silnú, samostatnú organizáciu	3
Značkovanie medzi elitou	4
Zver lovia v svorkách vĺciaky, malé psy aj „orechy“	5
Vodné vtáctvo v hľadáčku	8
Biosférická rezervácia Tatry oslavuje tridsať rokov	12
Stretla som človeka	15
Medvede sa problémové nerodia, ale sa takými stávajú	16
Poniklece: poslovia jari	22
Zoznámte sa s ohrozenými rastlinami	24
Bzdoche zo zámoria chutia tatranské ihličnany	25
Rajóny v podzemí	27
Vodopády Tatier XIV.	30
Po stopách tatranských plies (2)	32
Zima v znamení lavín	37
Lyže ho sprevádzali do posledného okamihu	38
Smútia aj sánkari	39
Krížovka	40
Fotohádanka	41

TATRY. Dvojmesačník o krásach tatranskej prírody, jej ochrane, starostlivosti o lesné ekosystémy, turistike, športe a cestovnom ruchu v TANAP-e. Vychádza od roku 1962. Ročník LXII.

Vydavateľ: Správa Tatranského národného parku so sídlom v Tatranskej Lomnici

Adresa redakcie:

Tatranská Lomnica 14066, 059 60 Vysoké Tatry
tel.: +421 524 78 03 74

e-mail: redakcia@tanap.sk

Redakcia: Mgr. Martina Petránová,
Mgr. Jana Tomalová, DiS. art.
tel.: +421 903 987 594, +421 945 448 602

Grafická úprava a tlač:

Tlačiareň Kežmarok GG, s.r.o., Priekopa 21,
060 01 Kežmarok

Ročné predplatné v SR vo výške 14,40 € uhradíte na:
IBAN: SK528180000007000675288

Predplatné v ČR:

MediaCall, s. r. o., Vídeňská 546/55,
639 00 Brno, tel.: +420 532 16 51 65,
e-mail: import@mediacall.cz
www.mediacall.cz

Redakčná rada: JUDr. Mgr. Peter Dzurilla, Dr.h.c., LL.M. (predseda), Ing. Pavol Majko, Ing. Peter Spitzkopf ml., Ing. Maroš Peiger, Ing. Katarína Žilkovanová, PhD., Mgr. Erika Feriancová, Ing. Juraj Majerčák, Ing. Michal Jurčo, Ing. Marián Šturcel

Nevyžiadané príspevky redakcia nevracia. Redakcia si vyhradzuje právo úpravy a skracovania materiálov, ako aj výberu titulkov a medzititulkov. Zasláním príspevku autor súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré týmto poskytol redakcii. Názory autorov jednotlivých článkov sa nemusia zhodovať s oficiálnym stanoviskom vydavateľa. Prevzatie textových a grafických materiálov z časopisu je dovolené len so súhlasom redakcie a pri rešpektovaní autorských práv. Redakčná uzávierka je dva týždne pred vydaním časopisu.

Dátum vydania: 23. 2. 2023

Evidenčné číslo: EV4596/12,
ISSN 1335-6828, IČO 54435293

 Titulná strana
Veverica obyčajná (*Sciurus vulgaris*)
Snímka: Marcel Tobis

Zadná strana
Mrazivý dotyk zimy
Snímka: Marcel Tobis

Viete, že...

 redakcia

Európska legislatíva v súčasnosti striktné chráni vlka dravého a ďalšie šelmy, ich odstrel umožňuje len výnimočne. Ešte minulý rok sa do Bruselu dostali viaceré žiadosti, aby Európska komisia využila svoje kompetencie a začala sa zaoberať zmenou právnej ochrany vlka. Pod jednou z nich bol podpísaný i slovenský minister pôdohospodárstva Samuel Vlčan. Jeho kolega z vlády, šéf envirorezortu Ján Budaj, naopak, komisiu žiada, aby nepodliehala tlakom a prijala opatrenia na zlepšenie ochrany vlka. K jeho iniciatíve sa pridalo ďalších 11 členských štátov Európskej únie.

Poslanci Národnej rady SR v polovici februára prelomili veto prezidentky a znovu schválili novelu zákona o posudzovaní vplyvov na životné prostredie (EIA). Pri opätovnom rokovaní prijali pozmeňujúci návrh, ktorý posúva začiatok jej účinnosti na 1. apríla. Legislatíva sľubuje zrýchlenie povolovacích procesov či stanovenie niektorých lehôt na vyriešenie pripomienok. Kritici novely však upozorňujú, že schválené procesy budú brániť vstupu verejnosti i štátnych orgánov do konaní a podajú pomocnú ruku developrom na úkor ochrany prírody.

Druhý február patrí v medzinárodnom kalendári environmentálnych sviatkov mokradiam. Svetový deň všetkých lokalít, ktoré sezónne alebo trvalo zaplavuje voda, si naša Zem pripomína od roku 1976, keď v iránskom meste Ramsar podpísali Dohovor o mokradiach. V rámci územia Tatranského národného parku (TANAP-u) môžeme spomedzi „oslávencov“ spomenúť napríklad významné vrchovisko v prírodnej rezervácii Medzi bormi, rozlohou najväčšie slatinné rašelinisko na Belianskych lúkach či malé vrchovisko na Štrbskom Plese. To napriek svojej rozlohe len 0,32 hektára poskytuje domov najväčšej populácii andromédy sivolistej v celom TANAP-e.

Apríl ponúka posledné týždne, počas ktorých si skialpinisti užívajú „šlapanie“ a lyžovačku vo vyhradených areáloch Tatier. Sezóna pre tento populárny šport sa totiž končí presne v polovici mesiaca, aby mohlo vysokohorské prostredie od 16. apríla naplno patriť prírode. Jar je v tatranských dolinách obdobím, keď sa zo svojich nór vyhrabávajú svište, vzácne živočíchy rodia mláďatá a zaslúžia si pokojné obdobie bez rušivých vplyvov. Vysokohorské prostredie sa pre ľudského návštevníka naplno otvorí

15. júna, po skončení sezónnej uzávery turistických chodníkov.

Turistickú verejnosť i miestnych obyvateľov „tanapáci“ v ostatnom období znovu vyzývali, aby neprikrmovali divú zver pohybujúcu sa v intravilánoch tatranských osád. Podnetom na opakovaný apel ochranárov bol odchyt zhruba štvorročného jeleňa, ktorý pravidelne navštevoval Dolný Smokovec a nakúkal ľuďom takpovediac do okien. Potulujúcemu zvieratu neraz turisti či domáci ponúkali mrkvu a inú potravu. „Prikrmováči“ si však zväčša neuvedomujú, že i kvôli nim zver stráca prirodzenú plachosť a stáva sa synantropnou. Takéto jedince s vysokou pravdepodobnosťou čaká uspatie, premiestnenie do zvernice a život mimo voľnej prírody.

V ochrannom pásme TANAP-u v obci Mlynčeky, ktorá patrí do okresu Kežmarok, spozorovali obyvatelia ešte vlni čulý stavebný ruch. Podozrivý pohyb bagrov navážajúcich hlinu preto nahlásili na Zelenú linku Ministerstva životného prostredia SR. Prípud vyšetroje aj Slovenská inšpekcia životného prostredia, envirorezort situáciu naďalej monitoruje. Podľa informácií Zelenéj linky nebolo pre danú lokalitu vydané žiadne stavebné povolenie a ani oň nikto nežiadal. K terénnym úpravám poskytla stanovisko i Správa TANAP-u. Vyplýva z neho, že stavebné činnosti v oblasti môžu byť v rozpore so záujmami ochrany prírody a krajiny. Na území, kde „sa rozbehli“ terénne úpravy, sa rozprestierajú mokrade.

Losicu Maiju médiá skloňovali v súvislosti s jej dočasným domovom vo zvernici Správy TANAP-u v Tatranskej Javorine. Začiatkom tohto roka jej však cestu na slobodu umožnili prírodné sily, keď počas mohutného vetra spadol strom na oplotenie zvernice a poškodil ho natoľko, že sa samici losa mokradového podarilo utiecť. Losica sa však nepohybuje inkognito, na krku nosí GPS obojek, ktorý prezradil, že ju nohy povedli do susedného Poľska. Život v ohradenom svete sa zrejme Maiji nepozdáva. Ved' aj do Tatranskej Javoriny sa dostala následkom toho, že utiekla zo zvernice v Utekáči na Liptov, kde sa ju podarilo odchytiť.

O kresný súd Prešov podľa portálu vzhonline.sk začal voči majiteľovi vyhliadkovej veže na Štrbskom Plese konkurzné konanie, návrh mal podať bratislavský podnikateľ. Podľa platformy s dá-

tami o slovenských firmách má popradská spoločnosť High Tatras Tower dlhy vyše 32-tisíc eur voči Sociálnej poisťovni, 165-tisíc eur voči Finančnej správe a Všeobecnej zdravotnej poisťovni dlží sedemtisíc eur. Veža snov čelila vlně odporu od svojich počiatkov, ďalšie negatívne emócie vyvolala zmena stavby pred dokončením, ktorá spravila z plánovaného múzea gastroprevádzku.

Súčasťou aktuálnej výstavy Podtatranského múzea v Poprade s titulom Žijú v lese je okrem exponátov vypreparovaných živočíchov, ktorých domovom je les, i lyrický pohľad na rôzne aspekty prírody Tatier. Tie objektívom svojho fotoaparátu zachytil lesník Správy TANAP-u Marcel Tobis. Zábery tatranskej fauny, ale aj flóry či časozberné videá z vysokohorského prostredia čakajú na návštevníkov do 23. apríla.

Zimné dni so sebou prinášajú neoprávnené vjazdy do chránených území na snežných skútroch, snowhawkoch a štvorkolkách so snežnými pásmi. Na situáciu upozornila v druhej dekáde februára Štátna ochrana prírody SR a vyzvala fanúšikov adrenalínu na ohľaduplnosť a toleranciu k prírode aj počas zimných dní. Jazdu na snežnom skútri alebo inom motorovom či záprahovom vozidle zákon vytláča už z druhého stupňa ochrany prírody. V prípade TANAP-u hovoríme o oblastiach jeho ochranného pásma. Zákaz platí aj vo všetkých územiach s vyšším ako druhým stupňom ochrany, teda i v celom vlastnom území najstaršieho slovenského národného parku, maloplošných chránených územiach a územiach európskeho významu.

Návšteva TANAP-u sa v zimných a jarných mesiacoch mnohým spája aj so športovým vyžitím v podobe lyžovačky. Po nešťastnom úmrtí v stredisku na Veľkej Rači, keď lyžiar narazil na svahu do osemročného chlapca, ktorý prišiel následkom zrážky o život, musela ani nie po týždni Horská záchranná služba pomáhať aj pri ďalšej vážnej udalosti. Lyžiar neprispôsobil svoju rýchlosť podmienkam na trati a narazil do štvorčlennej rodiny. Najťažšie zranenia, našťastie nie fatálne, utrpela matka. Takýmto udalostiam sa dá vyhnúť, ak bude na zjazdovke každý dodržiavať tzv. Biely kódex, ktorý hovorí o pravidlách správania sa na svahu počas lyžovačky. ◀

Už aj Tatranský národný park má oficiálne riaditeľa. Hoci víťaz výberového konania na tento post bol známy ešte minulý rok v septembri, minister životného prostredia Ján Budaj sa rozhodol vymenovať Pavla Majka až po výsledkoch auditu, ktorý mal potvrdiť alebo vyvrátiť obvinenia z neoprávneného nakladania s prostriedkami štátu v prípade karanténnej stanice pre chránené živočíchy v Tichej doline. Staronového šéfa Správy Tatranského národného parku sme sa v rozhovore opýtali nielen na to, ako vnímal, čo sa okolo neho dialo, ale zaujímali nás aj jeho plány, ktoré má s najstarším národným parkom na Slovensku.

 Martina Petráňová

 archív Pavla Majka

Pavol Majko: TANAP vidím ako silnú, samostatnú organizáciu

Riaditelia ostatných národných parkov dostali menovacie dekréty už v októbri, vy ste si na svoje vymenovanie museli počkať až do januára aj napriek tomu, že ste uspeli vo výberovom konaní. Ako ste vnímali to, čo sa dialo?

Je pravdou, že ma to vtedy dosť prekvapilo, pretože som to nečakal. Avšak v živote sa dejú aj oveľa, oveľa horšie veci.

Zdá sa, že pochybnosti sa vysvetlili, keď vás minister Budaj napokon predsa len vymenoval. Čo vám vo chvíli, keď ste sa dozvedeli, že ste riaditeľom už aj oficiálne, prebleslo hlavou?

Osobne som rád, že sa to absurdné tvrdenie ukázalo ako absurdné. Audit skončil, ide sa ďalej. Preto som si pri menovaní skôr uvedomil, že teraz už mám mandát a čaká nás plnenie náročných úloh. Aj keď novovzniknutá Správa Tatranského národného parku so sídlom v Tatranskej Lomnici ich v skutočnosti začala plniť bez ohľadu na to, či som bol vymenovaný alebo poverený, keďže národný park, prirodzene, potrebuje mať nejaké smerovanie a víziu.

TANAP je pod vašou taktovkou už od apríla minulého roku, keď reforma vstúpila do praxe, za desať mesiacov ste mali čas rozkukať sa, v čom vidíte najväčšie plusy a naopak slabiny jednotnej správy územia? Zaskočilo vás niečo?

Pre samotnú prírodu je určite dobré, že správa územia je pod jednou strechou, čiže národný park má na starosti nielen ochranu prírody, ale spravuje aj pozemky. Samozrejme, sú možno aj nejaké „detské choroby“, ale nie je to až také zlé, aby nás to nejakým spôsobom zásadne zaskočilo. Skôr vnímam plusy, a teda vidím takzvané svetlo na konci tunela. Ako som povedal, pre prírodu národného parku je pozitívne, ak ho spravuje jedna organizácia a tým pádom nie je dôvod, aby boli rozporné názory na určité činnosti. Veci a priority si vo vnútri organizácie vydiskutujeme. Keď sa už človek do toho v dnešnej dobe pustí, musí si byť vedomý, že to vôbec nie je jednoduchá vec. Obidve organizácie si so sebou fahajú aj pár nevyriešených problémov z minulosti, ale keď som sa o túto pozíciu uchádzal, predpokladal

som, čo ma čaká, nešiel som do výberového konania ako nejaký nováčik, ktorý by sa mal zrazu niečoho zľaknúť. Vedel som, že to nebude ľahké, ale vnútorne som cítil, že by som chcel, aby sa Tatranský národný park uberal nejakým konkrétnym smerom, ktorý mu nastavíme práve vďaka kolektívu ochranárov aj lesníkov.

Iniciátori reformy deklarovali, že by mala ísť ruka v ruke s rozvojom regiónov. Pozitívne zmeny majú pocítiť aj návštevníci národných parkov. Tak teda čo všetko môžu očakávať? Ešte pred letom sa napríklad hovorilo o zavedení vstupného, resp. jeho dobrovoľnej forme. Má už tento koncept konkrétnejšie kontúry? V akom je štádiu?

Tá vízia je stále v nás – a je aj potrebná. Momentálne sa pripravuje aplikácia, hneď ako bude spustená, dozvie sa o tom verejnosť. Rád by som zdôraznil, že ide o dobrovoľné vstupné, ktoré bude použité výlučne na zveľaďovanie turistickej infraštruktúry a tým vlastne ochrany toho najvzácnejšieho, čo na Slovensku máme – to sú Tatry.

Prezradte, aké sú momentálne priority Správy TANAP-u?

V týchto dňoch sme predložili projekt týkajúci sa starostlivosti o lesné ekosystémy, ktorý vďaka podpore európskych fondov značným spôsobom uľahčí fungovanie našej organizácie a odľahčí štátny rozpočet. Máme už odsúhlasený a podpísaný kontrakt pre tento rok, rovnako ako aj predložený a schválený plán hlavných úloh. Zdynamizovali sme prípravu návštevného poriadku, ktorý je pred opätovným zaslaním na okresný úrad v sídle kraja, takisto by sme chceli zásadným spôsobom zrýchliť a dotiahnuť aj zonačný proces. Súbežne prebieha vnútorná transformácia, máme

za sebou kolektívne vyjednávanie, čiže tej práce je toľko, že som sa prakticky od môjho nástupu v apríli nezastavil.

Keď už spomínate návštevný poriadok, aké novinky môžu očakávať turisti?

V súlade s našim heslom „Všetko pre prírodu a maximum pre návštevníka“ boli opodstatnené a našimi odborníkmi schválené požiadavky zo strany laickej i odbornej verejnosti zapracované, resp. sú priebežne zapracovávané v návštevnom poriadku tak, aby sa toto územie zatraktívnilo či už pre turistov, cyklistov, horolezcov, skialpinistov alebo vodákov. Samozrejme, musí to byť v súlade s požiadavkou ochrany biodi-

verzity v národnom parku. Činnosti, ktoré s touto podmienkou nie sú v rozpore, určite v návštevnom poriadku sú, pretože chceme, aby to bol moderný a čitateľný dokument, s ktorým by sa ľudia zžili. Pevne verím, že návštevníci v ňom nájdu dostatok činností, ktoré ich potešia.

Reforma mala uľahčiť aj dokončenie zónácie, ktorá najstaršiemu národnému parku na Slovensku stále chýba. Pohli sa už rokovania so súkromnými vlastníckmi?

Práve tento mesiac máme dohodnuté prvé tohtoročné stretnutie, na ktorom si chceme navzájom predstaviť staronové návrhy. Veľmi dobre si uvedomujeme, že súkromní vlastníci chcú hovoriť najmä o výške nájmu, my sme však na súkromných pozemkoch zásadným spôsobom výmery bezzásahového územia nemenili, skôr vďaka reforme a fúzii organizácií, ktoré pôsobili na tomto území, pôjde o zvýšenie výmery bezzásahových zón na štátnej pôde.

Keď podobným procesom zjednotenia prechádzal Národný park Šumava, hľadanie konsenzu medzi ochranármi a lesníkmi nebolo jednoduché. Obrusovanie hrán trvalo niekoľko rokov. Čaká alebo nečaká TANAP podobná cesta?

V tejto chvíli ťažko povedať, vždy to záleží od toho, ako sa personál stotožní s novým smerovaním. Niektorí ľudia sa s ním možno nebudú vedieť vôbec vyrovnáť, no dôležité je uvedomiť si, že národný park vlastní päť a pol milióna občanov tohto štátu a oni jasne povedali, ktorým smerom chcú, aby sa uberal. Mojou úlohou a úlohou vedenia Správy TANAP-u bude toto smerovanie dodržať tak, aby bolo aj naplnené a aby sme aj generáciám po nás odozdali zachované prírodné dedičstvo. Toto je prioritou a v podstate nie je dôležité, či sa s tým niekto vyrovná alebo nie, dosiahnutie cieľa je pre nás kľúčové a každý, kto chce robiť pre toto územie, sa skôr či neskôr s tým aj stotožní.

Na záver jedna otázka, ktorú obľubujú najmä personalisti na pracovných pohovoroch. Kde vidíte TANAP dajme tomu o desať rokov?

Vidím ho tak, ako som videl niektoré zahraničné národné parky, teda ako silnú, samostatnú organizáciu, ktorá je každým rokom menej závislá na štátnom rozpočte. Ako miesto, kde príroda prekvitá, kde sa návštevník cíti dobre, kde je množstvo dobrovoľných pomocníkov a kde každý rád chodí. Samozrejme, tiež ako miesto, kde je zachované to, čo sme my získali od našich predkov. Chcel by som, aby to bolo udržateľné, aby to žilo a aby to bol taký posledný ostrov života a biodiverzity v civilizačnom rozvoji, ktorý Slovensko či Európa už zažíva. ◀

Značkovanie medzi elitou

Po vysokohorskom nosičstve sa do Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska na sklonku minulého roka prepracovalo aj značkovanie turistických trás, ktoré má v krajine pod Tatrami už takmer stopäťdesiatročnú tradíciu.

 Martina Petránová

„Tento zápis je malým darčekom v predvianočnom období pre všetkých takmer 350 dobrovoľníkov – značkárov, ktorí vo svojom voľnom čase zoberú batoh na plecia, do rúk držiak s farbami a štetce a vyrazia na svoje trasy s cieľom obnovenia turistických značiek,“ neskryval spokojnosť súčasný predseda Klubu slovenských turistov (KST) František Šiller, ktorý je aj sám značkárom turistických chodníkov. Bol to práve klub, kto predložil návrh na nomináciu, načasovanie nebolo náhodné, tento rok sa totiž turisti chystajú pripomenúť si 150. výročie založenia Uhorského karpatského spolku (1873) a o pár mesiacov neskôr bude mať rovnaký dôvod na oslavu i turistické značkovanie, s ktorým sa na území dnešného Slovenska začalo v roku 1874. Aspoň tak to vyplýva z Tirtsovho diela *Sžitnyyaosztály Selmecebányán* (1943), kde sa v súvislosti s vyznačovaním turistického chodníka v okolí Hodruše, o ktoré sa postaral banskoštiavnický Sitniansky klub, objavuje práve spomínaný rok.

V tých časoch sa však ešte nepoužívali turistické značky v podobe, ako ich poznáme dnes. Jednotnú pásovú značku zaviedol Klub československých turistov na našom území až v roku 1921, no základné farby neboli štandardizované. Okrem červenej, modrej, zelenej a žltej sa používala aj čierna, hnedá, ba dokonca ružová či fialová farba. V súčasnosti turistické značenie definuje iba príslušná

slovenská technická norma, ktorá presne určuje, aký tvar, rozmer a farbu má mať pásová značka.

Vážnosť turistickému značeniu by však už čoskoro mohli dať aj paragrafy, ešte vlni totiž skupina poslancov na čele s Annou Zemanovou iniciovala návrh zákona o turistických trasách. Do druhého čítania síce neprešiel, no ďalšiu šancu sa mu rozhodli dať v parlamente tento rok. Ambíciou predkladateľov je vytvoriť doposiaľ neexistujúci jednotný právny rámec pre problematiku turistických trás a turistického značenia. Drukuje im aj KST, ktorý sa stará o väčšinu turistického značenia na Slovensku. Pod petíciu za zákonnú ochranu turistických trás, ktorú rozbehol spolu so Slovenským cykloklubom, sa mu podarilo vyzbierať vyše osemtisíc podpisov. Petičné hárky ich predsedovia na sklonku januára doručili do Národnej rady SR. „Systém značenia slovenských trás patrí k unikátom v celeurópskom meradle, zároveň vytvára výnimočný produkt cestovného ruchu, ktorý ročne navštívia milióny domácich a zahraničných turistov,“ pripomenuli v spoločnom vyhlásení.

Na ťahu je teraz parlament, ktorý rozhodne, či turistické značenie bude mať oporu v zákone, alebo ho – tak ako doteraz – zastreší len technická norma. Poslanecký návrh v polovici februára zákonodarcovia posunuli do druhého čítania, v marci by o ňom mali rokovať aj viaceré výbory Národnej rady SR. ◀

Zver lovia v svorkách vlčiaky, malé psy aj „orechy“

Nemusi ich spájať príslušnosť k rovnakému plemenu ani veľkosť, spoločným menovateľom je hlad. Nedostatok potravy i zlá starostlivosť prebúdajú inštinkty a formujú domáce psy do svoriek. No zatiaľ čo vlky strategicky útočia na krk, zdivočené psy sa zveri vešajú na zadné nohy, prehryzávajú šlachy a keď paralyzovaná korisť nedokáže utekať, trhajú ju zaživa. Medzi obeť psích svoriek už okrem jeleníc či sŕn zarátali dokonca aj poníky zo súkromného chovu. „Mozgom“ operácie sa stáva zvyčajne jej najmenší člen, tí väčší prispievajú „svalmi“. Ide v drvivej väčšine o zanedbané túlavé psy z rómskych osád v podhorí juhovýchodnej časti Tatier, ktoré sa po love často vracajú do domáceho prostredia. Zodpovednosť za nich majú obce. Tie sú však prikrátke na neustále množiacich sa štvornohých túlavcov.

 Jana Tomalová Československý kastračný program, Michal Jurčo a Marek Mítura

Ostatný prípad, keď strhla divočiaca svorka tatranskú zver, zaznamenala Správa TANAP-u začiatkom februára. O pol štvrtej v noci začul obyvateľ sídliska v Tatranskej Lomnici brechot. Vyšiel preto na balkón, všimol si psy naháňajúce jelenicu a tleskaním dvoch predátorov stredného veku rozohnal. Ráno už ležala v parku mŕtva jelenica. Zadnú nohu mala dotrhanú a časť hrude vyhrýzenú. Koncom minulého roka zasa zabili vlčiaky jelenča v Tatranskej Lomnici na futbalovom ihrisku. Udalosť nahlásil jeho správca, ten aj rozohnal psy, ktoré nejavili žiadne známky, že by mali svojho majiteľa. Po príchode na miesto na-

šli pracovníci Správy TANAP-u uhynuté mláďa, vlčiaky ho už stihli z jednej tretiny zožrať. Podobná situácia čakala na lesníkov z ochranného obvodu Tatranské Matliare opäť v Tatranskej Lomnici. Keď po hlásení okoloidúceho, že psy drhnú jelenicu, dorazili ku kolbisku, našli ešte žijúce zviera s vytrhanými šlachami zo zadných nôh, ktoré bolesť tlmilo v potoku. Jelenicu museli utraťiť.

Medializovaný bol prípad z januára 2019, keď svorka deviatich psov roztrhala dva poníky zo súkromného chovu vo Veľkej Lomnici. „Keď prišli policajti na miesto činu, psy sa tam stále nachádzali a aj keď

ich vyplašili, ešte nejaký čas vo vzdialenosti sto – dvesto metrov obchádzali okolo,“ spomína si na udalosti štyroch rokov lesník Michal Jurčo. Dve kobyly mali tržné rany po celom tele, vyhrýzené mäkké časti i stiahnutú kožu z hlavy. Keďže poníky mala na svedomí svorka túlavých psov, nebola naplnená skutková podstata trestného činu a vyšetrovateľ prípad zastavil.

Lovia inak ako vlky

Zdivočené túlavé psy vytvoria svorku s hierarchiou podobnou tej, ktorú majú vlky, pričom nezáleží na rase alebo veľkosti. „Zoskupenie im uľahčuje zaobstarávanie

si potravy a vlastnú ochranu. Na rozdiel od vlkov sa však vyskytujú často pri ľudských obydlíach. V závislosti od dostupnosti potravy uprednostňujú ľahko dostupné menšie hospodárske zvieratá, ale i divo žijúcu zver, napríklad tú so stratou plachosti v tatranských osadách. Takáto zver je zvyknutá i na prítomnosť psov a stáva sa ich ľahkou korisťou,“ vysvetľuje zoologička Správy TANAP-u Erika Feriancová. Správanie psej svorky je ťažšie predvídateľné než u vlka, predsa len ide o stovky rokov domestikované zviera. Navyše, svorky sa líšia aj v spôsobe lovu. „Ak strhnú zver vlky, väčšinou ostanú len zvyšky – časť kostry či ratice. Psy vyškľbú mäkké časti, ale nezoberú celú korisť. Samozrejme, nakrmiť sa prídu ďalší obyvatelia lesa. Svorku zvykne viesť paradoxne najmenší jedinec, zosku-

penie rôznych plemien a krížencov durí a šťve zver, psy sa jej vešajú na zadné behy, aby ju paralyzovali, a trhajú ju zaživa,“ opisuje stratégiu lovu Pavol Spitzkopf, vedúci ochranného obvodu Tatranské Matliare. Práve v tejto časti Tatier sa najčastejšie pasujú so zdivočenými svorkami.

Vlky na rozdiel od psov zbytočne neriskujú, nelovia v intravilánoch miest a obcí, kde môže dochádzať aj k stretom s domácimi obyvateľmi či návštevníkmi Tatier. Navyše, nikdy nevieme povedať, akú má dané zviera skúsenosť s človekom. „S najväčšou pravdepodobnosťou sú však zdivočené psy výsledkom nekontrolovateľného rozmnožovania, nedostatku potravy a zlého zaobchádzania. Jednoducho takéto svorky psov sú opäť len výsledkom zlyhania človeka,“ hovorí o príčine problému Ferian-

cová. Zvyčajne sa psy po love vracajú späť do svojich domovských lokalít, ide najmä o rómske osady, v ktorých je problém nekontrolovaného množenia psov mimoriadne vypuklý. Tatranské zoologička však prízvukuje, aby sme nezabúdali na to, že aj intravilán mesta Vysoké Tatry leží vo vlastnom území národného parku. Pokiaľ tu bude korisť, legitímne sa bude vyskytovať aj jej predátor.

Zodpovednosť nesú obce

Obec je podľa zákona 39/2007 Z. z. o veterinárnej starostlivosti povinná prevziať od nálezcu túlavé zviera nájdené na svojom území a umiestniť ho v karanténnej stanici alebo útulku. Ako to vyzerá v realite, sme sa pýtali starostu obce Veľká Lomnica „My vnímame nielen problém, že takéto psy strhávajú zver, ale tiež, že môžu zaútočiť na turistov, cyklistov alebo peších. Zatiaľ neevidujeme útoky, ale obavy z nich. Keď prideme do osady a spýtame sa, komu patrí pes, nikto sa k nemu nehlási. Ale na druhej strane, keď ich chceme odobrať, vznikajú konfliktné situácie. Čo sa týka kondície zvierat, hovoríme jednoznačne o týraní, často sú na reťaziach, nedostatočne živé a potom sa stávajú terčom útokov zvieratá voľne žijúce v lese. Tento problém vyplýva hlavne z nedisciplinovanosti najmä v rómskych osadách,“ popisuje Peter Duda a dodáva, že olej do ohňa prilievajú i tí, ktorí v osadách nežijú. Ľudia neraz pred osadami vypúšťajú psíkov, ktorých sa chcú zbaviť napríklad ako nevhodného darčeka po Vianociach.

„Keď za niečo zaplatíte a odstránite problém, je to v poriadku, ale tu tento problém stále pretrváva,“ pokračuje o zacyklenej téme Duda. Obec je podľa zákona povinná nielen prevziať túlavé zviera nájdené na svojom území od nálezcu, ale aj umiestniť ho v karanténnej stanici alebo útulku. Od okamihu prevzatia zabezpečuje starostlivosť o tohto psa. Požiadavky na odchyt túlavých zvierat, karanténne stanice a útulky určuje vyhláška Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR 283/2020. Odchyt túlavých zvierat je povinná zabezpečiť obec prostredníctvom osoby schválenej na odchyt túlavých zvierat. Napríklad obecní policajti vo Veľkej Lomnici sú vyškolení pre túto činnosť, avšak nemajú psy ako previezť, pretože na prevoz zvierat je potrebné samostatné a na to určené vozidlo. Obec v minulosti využívala aj služby súkromnej firmy, za odchyt zhruba tridsiatky psov musela obecná kasa uvoľniť okolo 2,5-tisíc eura. Samospráva využíva aj služby ďalšej osoby, ktorá je oprávnená na odchyt, no väčší problém prichádza po samotnom odchyte: kam psy umiestniť.

Ak sa vlastníak odchytenej túlavého zvieratá neprihlási do 45 dní, zviera pre-

Jelenica pri kolbisku v Tatranskej Lomnici sa už nedokázala samostatne pohybovať, pracovníci Správy TANAP-u ju museli utrátiť.

Atak psej svorky si vyžiadala i životy dvoch poníkov.

chádza do vlastníctva obce. Okrem odchytu psa hradia samosprávy karanténu, veterinárnu starostlivosť, musia dokonca platiť daň za túlavé psy, ku ktorým sa nikto neprihlásil a musia ich chovať. Vo veľkolepnej rómskej osade odhadujú viac ako sto štvornožcov, ku ktorým sa majitelia nehľasia. Pri ostatnom zisťovaní, do ktorých zariadení by mohli poputovať psy, narazili zamestnanci obecného úradu na nedostatočné kapacity. S podobnými problémami sa pasujú aj v ďalších podtatranských obciach.

Problém sa čiastočne darilo riešiť i vďaka občianskym združeniam. V rámci Československého kastračného programu sa podarilo sterilizovať 73 túlavých zvierat z osady vo Veľkej Lomnici, z toho päť mačiek. Tridsať psov a dve mačky odobrali. Program na zníženie stavu populácie nechcených zvierat zastrešuje Združenie za práva zvierat, o. z. Situácia sa však opäť zhoršila a eliminácii množenia túlavých zvierat nepomohlo ani obdobie korony, ktoré ochromilo všetko, aj prácu občianskych združení či neziskových organizácií.

Žiadajú viac pomoci od štátu

V minulosti otázku túlavých psov riešila najradikálnejším spôsobom štátna polícia v súčinnosti so štátnou veterinou. Dnes podľa Petra Dudu štát v riešení situácie zlyháva. Starosta kontaktoval so žiadosťou o pomoc Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, na ktorý sme sa obrátili aj my. „Úrad nemá žiadne kompetencie ani oprávnenia, ktorými by sme mohli zabrániť množeniu psov. Kompetenčne táto problematika patrí pod iné rezorty. Z našej strany sme v minulosti podporili projekt, ktorý bol zameraný na evidenciu psov v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit. V súčasnosti však od roku 2020 nemáme finančné prostriedky na poskytovanie dotácií,“ uviedol pre časopis TATRY Michal Šlachta z kancelárie splnomocnenca. Na úrade tiež prízvukujú, že téma je celospoločenským a nie etnickým problémom.

Združenie miest a obcí Slovenska (ZMOS) vyzývalo k zmenám v riešení problematiky túlavých psov. Ešte v lete 2021 poukázali predstavitelia samospráv na výrazné finančné úskalia v súvislosti s problematikou a formulovali riešenia, ktoré vnímajú ako východisko. ZMOS požadoval účinný register či zavedenie projektu čipovania a evidencie v obciach s marginalizovanou rómskou komunitou i v susedných samosprávach. Ďalšími požiadavkami bol národný kastračný program rizikovej skupiny psov a presun „vyživovacej povinnosti“ z obcí na štát. Podľa hovorca ZMOS-u Michala Kaliňáka doposiaľ rezort pôdohospodárstva so združením o týchto návrhoch

Túlavé psy si najskôr trúfnu na zver v intraviláne.

nerokoval. Podľa vyjadrenia z Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR vníma agrozozort túto problematiku veľmi citlivo, no nemá v súčasnosti kompetencie a ani peniaze na financovanie útulkov.

Vyššiu angažovanosť štátu požaduje aj iniciatíva Zvierací ombudsman, ktorá sa tiež vyjadrila k páľčivej téme. „Bohužiaľ, je nemálo prípadov psov, ktoré vyrastajú v sociálne vylúčených komunitách v takých podmienkach, že sú ustráchané až agresívne. Túto situáciu je možné riešiť len zodpovedným prístupom štátu, ktorý vyčlení kapacity a finančné zdroje na odobratie zvierat z týchto lokalít, ich dôslednú kastráciu a uvedenie do vhodného zdravotného stavu a následné hľadanie novej opatery s tým, že u týchto zvierat je to veľmi zložitá.“ Portfólio ľudí, ktorí by sa dokázali o tieto psy postarať, je veľmi úzke.

Dlhodobý problém sa, žiaľ, zrejme začne intenzívne riešiť, až keď zdivočené psy po hydine a divo žijúcej zveri spôsobia vážne zranenie turistom, prechádzajúcim sa ľuďom či obyvateľom rómskych osád, z ktorých mnohí sa množiacich sa psov obávajú hlavne kvôli svojim deťom. Na diktafón nám tieto obavy vyslovil Miloš Badžo, obyvateľ rómskej osady v Malom Slavkove, podľa ktorého psy dokonca na deti už aj zaútočili. Na množiteľov psov z radov obyvateľov osád sú prikrátky aj ich spoluobčania.

Zákon ponúka i ďalšie riešenie

Veľmi nepopulárne východisko vyplýva zo zákona č. 274/2009 o poľovníctve. Legislatíva zakazuje v poľovnom revíri voľný pohyb psa vo vzdialenosti väčšej ako päťdesiat metrov od osoby, ktorá psa vedie. Výnimku z tohto zákazu majú len služobné psy a poľovnícke pri výcviku. Ak sa v TANAP-e, ktorého vlastné územie i ochranné pásmo pokrývajú viaceré poľovné revíry, pohybuje psík bez majiteľa, alebo odbehol príliš ďaleko a nie je jasné, komu patrí, môže sa stať, že bude usmrtený členom poľovnej stráže. Ide o veľmi citlivú tému naj-

mä pre majiteľov štvornožých miláčikov, ktorí svojho zvieracieho kamaráta radi vyberú vyvenčiť do prírody. „Ja ako bývalý majiteľ psa viem, že môžem mať perfektne vycvičeného psíka, ale keď zbadá srnčie mláďa a prebudia sa v ňom inštinky, môže sa stať, že nebude ovládateľný. Treba všetko vnímať s citom, keď idem so psom v jarnom období kladenja mláďat, snažím sa ho mať viac pod kontrolou ako v inom období roka,“ vysvetľuje námestník riaditeľa Správy TANAP-u Peter Spitzkopf, ktorý je zároveň poľovníckym hospodárom. Každý psičkář by si mal byť vedomý, že sa nachádza aj v prostredí, kde žije voľne žijúca zver. Ťažko predvídať, ako sa pes bude správať a netreba zabúdať na to, že sa v okolí môže nachádzať poľovník. Pes by mal byť zreteľne označený obojkom alebo vestou výraznej farby a byť na dohľad, inak nastáva riziko, že nebude jasné, či niekomu patrí a ak bude navyše útočiť na voľne žijúcu zver, môže to pre domáceho miláčika dopadnúť fatálne. „Našou prvotnou snahou je určite eliminovať pytliačiacie svorky, sú to desiatky psov. Takmer žiadny psičkář si nevie predstaviť, ako môže niekto zabiť psa a aj my sami s tým máme problém, keďže mnohí z nás sú psičkáři. No keby videli dotrhávané zvieratá od psích svoriek, možno by sa na také riešenie aj mnohí psičkáři pozerali inak,“ dopĺňa Spitzkopf. Pracovníci Správy TANAP-u v prvom rade sledujú, či sa pes javí ako túlavý a zanedbaný, nestriehajú bezhlavo, sledujú, či je pes označený. Zdivočené jedince sú viditeľne zanedbávané, za sebou neraz ťahajú kúsok zo špagátu, na ktorom boli uviazané, alebo majú okolie krku zahnané od reťazí či igelitov, ktoré sa im zarezávajú do kože. Napriek tomu, že poľovníci sú v teréne dennodenne, znížiť stavy pytliačiacich psov nie je jednoduché. Napríklad aj svorku, ktorá roztrhala poníky, pracovníci z ochranného obvodu Tatranské Matliare evidovali, no nepodarilo sa im ju eliminovať, psy sa totiž pohybovali v blízkosti obce. ◀

Vodné vtáctvo v hľadáčiku

Záver januára patril v Tatranskom národnom parku 56. medzinárodnému zimnému sčítaniu vodného vtáctva. Zoológovia boli spokojní najmä s početnosťou vodnára potočného, tento druh je totiž zaručeným indikátorom čistých bystrín. Zatiaľ čo v Tatrách ráтали „doma“ zimujúcich vodných operencov, sčítať sa s veľkou pravdepodobnosťou podarilo i tie sťahovavé. V rovnakom termíne sa vybrali do terénu dobrovoľníci v celej Európe, Afrike i v západnej a strednej Ázii, aby preverili stavy vtáctva v regióne, ktorý kopíruje rozsiahlu sieť migračných trás.

📍 Jana Tomalová

📷 Erika Feriancová a Vladimír Michalec

Zimné sčítanie vodného vtáctva sa na Slovensku udomácnilo pred 32 rokmi, hoci čiastočne s medzinárodným programom Slováci začali už v roku 1967. Zmyslom monitoringu je zistiť početnosť nehniedzdiacich vodných vtákov a vtákov, ktorých život je s vodou úzko spätý. Získané údaje slúžia na ochranu populácií a biotopov sledovaných druhov. Dnes ide o takmer celosvetový program, ktorý zastrešuje nezisková organizácia Wetlands International so sídlom v Holandsku. Na národnej úrovni je hlavným koordinátorom Slovenská ornitologická spoločnosť (SOS) – Bird Life Slovensko, ktorá organizuje od októbra do apríla vždy v polovici mesiaca sčítanie nehniedzdiacich vodných vtákov, hlavný a kľúčový je však práve januárový termín medzinárodného programu. Spolupracuje na ňom so Štátnou

ochranou prírody SR a ďalšími organizáciami, medzi ktorými nechýba

Správa Tatranského národného parku so sídlom v Tatranskej Lomnici, ako aj s množstvom dobrovoľníkov.

V posledný januárový víkend sa vy-

brali jej zamestnanci do tatranských dolín i podhoria, aby zmonitorovali 146 kilometrov vodných tokov. Zimujúce vodné vtáky a vtáky naviazané na vodu ráтали na 28 úsekoch riek Váh, Poprad, Oravica a ich prítokoch i na prítoku Dunajca. Jednoznačne najzaujímavejším druhom tohtoročného sčítania bol vodnár potočný. „Na takmer desaťkilometrovom úseku dravej tatranskej rieky Belá sme sčítali 16, na rieke Oravica dokonca až 22 jedincov. Tieto čísla sa laikovi nemusia zdať vysoké, ale pre ornitológa sú priam ohromujúce. Najvyššiu koncentráciu vodnárov sme mali v hornom úseku Belej,“ konštatuje zoologička Správy TANAP-u Erika Feriancová. Tento zákonom chránený druh totiž žije v čistej vode, kalnej a znečistenej sa vyhýba. Práve preto podľa zoologičky dosiahla jeho početnosť najvyššie čísla na hornom úseku Belej a po prúde rieky klesala. „Po povodni pred niekoľkými rokmi narušili zásahy ťažkých mechanizmov koryto a štruktúru dna v dolnom úseku toku. Zásahy spôsobili i likvidáciu pôvodného, vynikajúceho bohatého riečného ekosystému. Zachovanie prirodzených vlastností koryta rieky je dôležité pre ochranu všetkých druhov, ktoré sú s riekou existenčne prepojené,“ vysvetľuje Feriancová. V Tatrách sa vodnár potočný vyskytuje najmä v blízkosti vodopádov a prameňov až do nadmorskej výšky 1 600 metrov. Zaujímavosťou je, že mláďatá sa vedú potápať ešte skôr, ako dokážu lietať. Vodnár je nielen dobrý potápač, ale aj otužilec. Dokáže plávať i pod ľadom, pričom krídla používa ako veslá. Oblubuje studené prúdiace a na kyslík bohaté vody s dostatkom lariev vodného hmyzu, červov, kôrovcov a malých rybiek.

Ostali zimovať v Tatrách

Najrozšírenejšie spomedzi všetkých vodných vtákov boli v Tatrách kačica divá (*Anas platyrhynchos*) a už spomínaný vodnár potočný (*Cinclus cinclus*). Do sčítacích hárkov pracovníci Správy TANAP-u zapísali aj jedince vzácného rybárika obyčajného (*Alcedo atthis*), nechýbali ani druhy ako orliak morský (*Haliaeetus albicilla*), volavka popolavá (*Ardea cinerea*), volavka biela (*Egretta alba*), potápač veľký (*Mergus merganser*), labuň veľká (*Cygnus olor*), čajka sivá (*Larus canus*), čajka bielohlavá (*Larus cachinnans*) a čajka smejivá (*Larus ridibundus*). „Medzi

pozoruhodné jedince v tomto ročnom období patria aj chriašťel vodný (*Rallus aquaticus*) a trasochvost horský (*Motacilla cinerea*). Z oboch druhov sme pri monitoringu zaznamenali iba jedného jedinca. Na Jaloveckom potoku spozorovali kolegovia štyri trasochvosty biele (*Motacilla alba*). Ide o sťahovavé druhy vtáctva, ktoré v minulosti len zriedka zimovali na Slovensku. S príchodom teplých zím, vďaka ktorým nachádzajú dostatok potravy, ich početnosť v zimných mesiacoch rastie aj pod Tatrami,“ vymenúva Feriancová druhy, ktoré vzbudili pozornosť.

Samostatnou kapitolou zimného sčítania vodného vtáctva je kormorán veľký (*Phalacrocorax carbo*), ktorý „leží v žalúdku“ mnohých rybárov. Na Liptovskej Mare, vodnej nádrži Bešeňová a rieke Váh narátali v posledný januárový víkend 321 jedincov, pri sčítaní však nepoužili „tanapáci“ klasickú dennú metódu. Lovné teritórium kormoránov je v porovnaní s ostatnými druhmi oveľa väčšie, často sa presúvajú na dlhé vzdialenosti. Kormorány sa preto rátajú na nocoviskách. Pre presnosť výsledkov sa každé nocovisko sčítava v ten istý čas, a to tri hodiny pred zotmením. V prvom rade však nocoviská potrebovali sčítajúci nájst, preto si už niekoľko dní vopred v podvečer všímali smer zalietavania kormoránov.

S vodou a vodným biotopom je úzko spätý aj bobor vodný (*Castor fiber*), ktorého pod Tatrami už nemožno prehliadnuť, pretože ovplyvňuje prostredie a mení lokality na vodné biotopy. „Tento „inžinier“ vodných stavieb zhotovuje hrádze, hate, zdrže a takzvané bobrie hrady z konárov, blata či skál. Svojou vytrvalou činnosťou je schopný vystavať stovky väčších či menších vodných nádrží,“ pripomína Feriancová. Okrem toho, že zamedzuje rýchlemu odtoku vody z krajiny, vytvára hlbociny vhodné pre obojživelníky, raky, hmyz i pre v tomto článku toľko skloňované vodné vtáctvo. Niekedy však musia tieto biotopy neraz ustúpiť človeku. Jednou z takýchto oblastí je aj okolie Letiska Poprad – Tatry. Činnosťou bobra tu vznikli jazierka, ktoré ihneď obsadilo vodné vtáctvo, najmä kačice divé. Pri vzlietaví a pristávaní lietadiel hrozí priame nebezpečenstvo stretu s operencami. Takáto potenciálna udalosť ohrozuje bezpečnosť letu a to najmä v prípade, ak by lietadlo naletelo do celého krídla vtákov.

Rátajú po celom svete

Zimné sčítanie, alebo presnejšie povedané, sčítanie zimujúceho vodného vtáctva, má rovnaký termín na územiach migračných trás v regióne Afrika – Eurázia, aby boli výsledky čo najreprezentatívnej-

V posledný januárový víkend napočítali na Liptovskej Mare, vodnej nádrži Bešeňová a rieke Váh 321 jedincov kormorána veľkého (*Phalacrocorax carbo*).

šie a nesčítavali sa migrujúce krdle viackrát. „Koncentrácia do malého časového intervalu je dôležitá špeciálne v Európe, kde leží veľa krajín a vtáky sa môžu presúvať rýchlo v závislosti od náhlych zmien teploty,“ hovorí o celosvetovom projekte Tom Langendoen z neziskovky Wetlands International. Ďalšími sčítacími celkami sú Ázia, Južná Amerika a Karibik spolu so Strednou Amerikou. Severná Amerika má Vianočné sčítanie vtáctva, ktoré organizujú americká organizácia National Audubon Society a Birds Canada. Každá z krajín sveta je v istom smere rozrodu-

júca pre rôzne populácie vodných vtákov počas rôznych období roka. „To nám dáva dôvod, prečo je spolupráca a ochrana kritických miest naprieč letovou dráhou taká dôležitá pre ochranu a obnovu populácií vodného vtáctva. V medzinárodnom sčítaní máme nástroj, ktorý poskytuje o kritických stránkach informácie, ktoré môžu byť užitočné,“ uzatvára Langendoen.

Podmienky menia aj elektrárne

V rámci celého Slovenska sčítanie zabezpečuje zhruba 250 ľudí, ktorí pokrývajú päťsto úsekov v dvadsiatich regiónoch

krajiny. Jednoznačne najvýznamnejším z pohľadu populácií vodného vtáctva je horné Podunajsko, teda samotný Dunaj s Hrušovskou zdržou a okolité ramená, kde sa koncentruje v niektorých rokoch aj 30 až 40 percent všetkých vtákov, ktoré sa podarí zaznamenať na Slovensku. Ďalším významným regiónom je Záhorie s tradičnými zimoviskami husí, stavy sú však medziročne premenlivé. Krdle zimujú raz na Záhorí, inokedy zase za hranicami, na južnej Morave či v severnom Rakúsku. „Tento január sa javí ako zima s malým počtom husí, ide možno len o desatinu ich počtu oproti niektorým iným rokom. S veľkou pravdepodobnosťou majú pre mierny priebeh zimy k dispozícii množstvo lokalít aj v severnejších oblastiach, kde môžu nájsť potravu. Nemusia sa preto koncentrovať vo veľkých počtoch na tradičných zimoviskách,“ usudzuje predseda SOS Michal Baláž. Významným je aj región dolný Zemplín so Zemplínskou Šíravou a Senianskymi rybníkmi.

Vďaka desaťročiam, počas ktorých sa i na Slovensku sčítavajú vodné vtáky jednotnou metodikou, vedá ornitológovia určiť početnosti jednotlivých druhov a trend jej vývoja. Dalo by sa rozprávať aj o rozdieloch medzi jednotlivými časťami Európy i v širšom globálnom meradle. V niektorých častiach areálu výskytu dru-

Tri v jednom

- V rámci 57. medzinárodného sčítania vodného vtáctva venovali pracovníci Správy TANAP-u pozornosť i sledovaniu pobytových znakov iných chránených živočíchov a mapovaniu znečistenia vodných tokov.
- Okrem vydry riečnej (*Lutra lutra*) objavili popri riekach a bystrinách aj stopy vlka dravého (*Canis lupus*) a medveďa hnedého (*Ursus arctos*). Práve pobytové znaky v snehu každoročne potvrdzujú ich migračné trasy.
- Z hľadiska mapovania stavu vodných tokov počas sčítania vtáctva, ale aj na základe dlhodobých pozorovaní monitorovaných úsekov musia pracovníci Správy TANAP-u konštatovať, že nepopulárne „naj“ v rebríčku znečistených tokov opätovne patrí Bielemu Váhu. Od roku 2018 sa síce darilo rieke zberom odpadkov čiastočne ozdraviť, čistenie má však zmysel iba vtedy, ak sa zastaví masový prísun ďalších odpadkov. V opačnom prípade je vyčistenie Bieleho Váhu nezvládnuteľné.

hu (Afrika a Eurázia, pozn. red.) sa početnosť nemení, naopak, niekde silno ustupuje, vďaka čomu sa dajú vydedukovať aj príčiny, ide najmä o zmeny v krajine, obhospodarovaní a na vodných biotopoch. „Rovnako to vidíme aj v rámci Slovenska, hoci škála je oveľa menšia a výsledky sú silno ovplyvnené tým, že vodných vtákov tu nie je až tak veľa v porovnaní s celým areálom, kde sa vyskytujú,“ hovorí Baláž. Napríklad početnosť kormorána veľkého (cez zimu máme u nás totiž dva druhy kormoránov, pozn. red.), počas 90. rokov minulého storočia a na prelome tisícročí v Európe pomerne výrazne narástla, v súčasnosti sa však stabilizovala a mierne klesá. Z nášho územia mizne potáпка malá (*Tachybaptus ruficollis*) a chochlačka sivá (*Aythya ferina*) – v druhom prípade ide o celoeurópsky trend. Z pohľadu severného Slovenska sa výrazne mení režim na niektorých riekach, kde sú vybudované malé vodné elektrárne. „Z riek, ktoré majú pomerne rýchly prietok, sa vytvárajú miesta s takmer stojatou vodou a to sa odráža na vtáčích zoskupeniach. Dobrým príkladom je Váh medzi sútokom s Belou a Liptovským Mikulášom. S malými vodnými elektrárňami sa znižuje početnosť vodnára, typického druhu a naopak, zvyšujú sa prípady pozorovania vtákov, ktoré obľubujú skôr stojaté vody,“ vysvetľuje tendencie výskytu Baláž. Tieto faktory vplývajú na rastlinstvo, keďže v rýchlo tečúcej vode rastú iné druhy ako v stojatej, ale i na bentos, teda živočíšne i rastlinné organizmy obývajúce breh a dno vôd.

V drvinej väčšine plnia zoznamy pozorovaných vtákov očakávané druhy, no stáva sa, že sa v sčítacích hárkoch objaví i netypický operenec. Vtedy organizátori overujú pozorovanie a ak nejde o preklep či nesprávny zápis, nastupuje faunistická komisia pri SOS, ktorá hlásenia posudzuje. „Za minulé roky možno spomenúť z raritných druhov, ktoré posudzovala komisia, a ktoré sme pozorovali aj počas termínov sčítania vodných vtákov, napríklad potápicu veľkú (*Gavia immer*), pelikána ružového (*Pelecanus onocrotalus*) alebo labuť malú (*Cygnus columbianus*),“ menuje netradičných zimovníkov Baláž. Počas ostatného januárového monitoringu vodného vtáctva sa medzi netypickými druhmi ocitlo niekoľko bernikiel bielolícich (*Branta leucopsis*) i bernikiel červenokrčných (*Branta ruficollis*) či húsok štíhlych (*Alopochen aegyptiaca*). Ešte pred pár rokmi by sme hovorili o vzácnosti, ale v ostatnom období tieto druhy zisťujú ornitológovia pravidelne, i keď len v nízkych počtoch. ◀

Vodnár potočný (*Cinclus cinclus*) je indikátorom čistej vody v horských potokoch.

Do sčítacích hárkov zapísali pracovníci Správy TANAP-u aj labuť veľkú (*Cygnus olor*).

Rybárika obyčajného (*Alcedo atthis*) možno pozorovať aj v lokalitách, ktoré bobor pretvoril na vodné biotopy.

Pätnásteho februára uplynulo presne tridsať rokov, odkedy pribudli Tatry do UNESCO Programu Človek a biosféra. Pre územie, ktoré zahŕňa tatranské národné parky ležiace na oboch stranách slovensko-poľskej hranice s ich ochrannými pásmami, to znamená už tri dekády existencie v Svetovej sieti biosférických rezervácií. Dnes je ich vyše sedemsto a slúžia ako príklad udržateľného života, rovnováhy i vzájomného vzťahu človeka s prírodou.

 Katarína Žilkovanová
 archív autorky a Marcel Tobis

Aj keď biosférické rezervácie nie sú osobitnou kategóriou chráneného územia, ako medzinárodne významné lokality tvoria sieť hlavných typov svetových ekosystémov, ktoré venujú pozornosť ochrane prírody a vedeckému výskumu v službách človeka.

V roku 1993 uznali v rámci UNESCO Programu Človek a biosféra (MaB, z angl. Man and the Biosphere) územie Tatier ako bilaterálnu slovensko-poľskú biosférickú rezerváciu. Tvorí ju súbor ekosystémov na žulovom, vápencovom a dolomitovom podloží s typickým glaciálnym reliéfom Západných Karpát. Tatry špecifickým spôsobom ovplyvnili a ovplyvňujú kultúrno-historický a súčasný vývoj obyvateľstva žijúceho v ich bezprostrednej blízkosti, ale aj v širokom okolí. Rôznorodosť územia umocňujú zachované znaky tradičnej ľudovej kultúry. Tradíciu tu majú poľnohospodárstvo, lesníctvo, kúpeľníctvo i športovo-rekreačné aktivity. Jedinečnosť a malebnosť Tatier však určuje najmä ich vysokohorský charakter.

Vyhlásením Tatranského národného parku za biosférickú rezerváciu sa vtedajšia Správa TANAP-u zapojila do svetového procesu súvisiaceho s prechodom od konzervatívnej ochrany prírody k integrovanému zachovaniu krajiny. Cieľom Biosférickej rezervácie Tatry je zosúladiť ochranu biodiverzity a trvalú udržateľnosť, pochopiť a udržať vzťah medzi človekom a prírodou i koordinovať zmeny vrátane prevencie konfliktov a zachovania rôznorodosti druhov.

Biosférická rezervácia Tatry je rozčlenená do troch zón podľa prevládajúcej funkcie, ktorú plnia. Keďže nejde o osobit-

né chránené územie, pre jednotlivé zóny sa nestanovuje stupeň ochrany, ten platí na základe prekryvu s existujúcou národnou alebo európskou sieťou chránených území. Keďže rozsah obmedzení ľudských aktivít rastie so zvyšujúcim sa stupňom ochrany, biosférická rezervácia sa sociálne a ekonomicky rozvíja najmä v prechodovej a nárazníkovej zóne, kde platí prevažne 2. a 3. stupeň ochrany.

Najpodstatnejšie sú ekosystémy

Jadrová zóna zahŕňa najcennejšie oblasti z hľadiska ochrany prírody. Predstavuje hlavne maloplošné chránené územia, vrátane horských a vysokohorských lesov smrekového vegetačného stupňa a spoločenstiev kosodrevinového, alpínskeho a subniválneho stupňa. Plní predovšetkým ochrannú funkciu krajiny, druhov a genetickej rôznorodosti a prispieva k udržaniu funkcií ekosystémov. Prednosť tu má zachovanie biologickej diverzity a moni-

torovanie takmer nenarušených ekosystémov. V tejto časti biosférickej rezervácie sa nevykonávajú hospodárske aktivity, je ponechaná autoregulačným procesom a slúži na menej zaťažujúce vzdelávanie a výskum. Z celkovej výmery Biosférickej rezervácie Tatry zaberá 41 percent. Najprísnejší piaty stupeň ochrany platí až na 70 percentách výmery jadrovej zóny, ktorú obklopuje nárazníková zóna. Tá znižuje pôsobenie ľudských aktivít a chráni jadro biosférickej rezervácie pred okolitými vplyvmi. Zahŕňa lesné spoločenstvá okolo intravilánov tatranských osád, kúpeľných, liečebných a turisticko-športových stredísk. Hospodárenie sa v týchto častiach podriaďuje záujmom ochrany prírody. Nárazníková zóna je nevyhnutná pre zachovanie biologickej a kultúrnej rozmanitosti. Plní úlohu biologického spojenia, ktoré funguje ako pri-

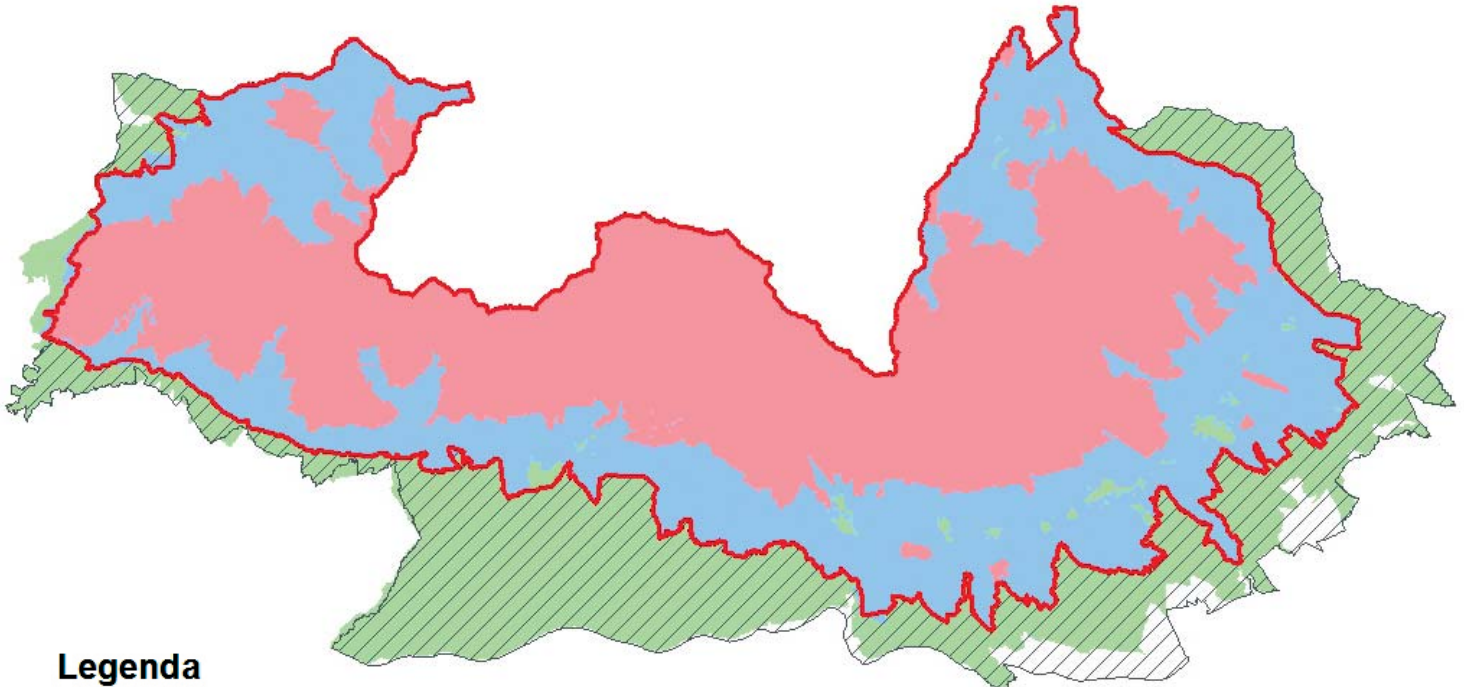
rodzený koridor medzi jadrovou a prechodovou zónou. Tvorí 32 percent z výmery Biosférickej rezervácie Tatry, pričom na väčšej časti jej výmery platí tretí stupeň ochrany.

Nechýba ani priestor pre rozvoj

Základom pre udržateľný rozvoj prírodných zdrojov je prechodová zóna, kde sa môže uskutočňovať oveľa širšia škála hospodárskych činností, ktoré prinášajú prospech sociálno-ekonomickému rozvoju miestneho obyvateľstva. Prechodovú zónu tvorí poľnohospodárska a lesná krajina celého ochranného pásma Tatranského národného parku s historicky vzniknutými podtatranskými obcami a mestami. Zaberá 27 percent z výmery Biosférickej rezervácie Tatry a prevláda tu 2. stupeň ochrany s najmenej prísnymi obmedzeniami z hľadiska záujmov ochrany prírody.

Biosférická rezervácia Tatry oslavuje tridsať rokov

Legenda

- Tatranský národný park
- ochranné pásmo TANAP-u
- BR Tatry - Jadrová zóna
- BR Tatry - Nárazníková zóna
- BR Tatry - Prechodová zóna

1:250 000

Biosférická rezervácia Tatry a hranica Tatranského národného parku vrátane jeho ochranného pásma

O spôsobe využívania krajiny pod Tatrami v minulosti svedčia aj rozpadajúce sa senníky na lúčkach pri Pribylíne.

územie, ale aj územie narušené činnosťou človeka. To umožňuje študovať konflikty medzi človekom a prírodným prostredím a podporovať zvyšovanie biodiverzity v narušených oblastiach. Svetovú sieť biosférických rezervácií aktuálne tvorí 727 území v 131 krajinách sveta. Slúžia ako príklad udržateľného života, prijateľnej rovnováhy a vzájomného vzťahu človeka s prírodným prostredím. Zohrávajú významnú úlohu nielen pre miestne obyvateľstvo, ale aj pre celú spoločnosť. Biosférické rezervácie sú nadnárodné, teda nezohľadňujú národné hranice. Svedčí o tom fakt, že z celkového počtu je až 22 biosférických rezervácií cezhraničných. Okrem Biosférickej rezervácie Tatry zastupujú Slovensko v medzinárodnej sústave aj biosférické rezervácie Poľana, Slovenský kras a Východné Karpaty, práve posledná menovaná má, podobne ako Tatry, cezhraničný charakter.

Opäť v centre pozornosti

Na záver je potrebné pravdivo zhodnotiť, že fungovanie Biosférickej rezervácie Tatry má svoje rezervy a využívanie možností a príležitostí, ktoré poskytuje táto prestížna známka, stále nie je dostatočne zúročené. Nadšenie z obdobia zriaďovania biosférických rezervácií postupne vyprchalo zásluhou nedostatku materiálnych, finančných a personálnych kapacít. V posledných rokoch sa však biosférická rezervácia dostáva opäť do povedomia a venuje sa jej stále väčšia pozornosť. Od roku 2021 sa Správa TANAP-u podieľa na projekte, ktorý má za cieľ vytvoriť návrh udržateľného inštitucionálneho, finančného a legislatívneho modelu fungovania biosférických rezervácií v podmienkach Slovenskej republiky

a východiská ich strategického rozvoja na základe analýzy potenciálu územia.

Pokrývajú biómy Zeme

Biosférické rezervácie vznikli v 70. rokoch minulého storočia v rámci Programu UNESCO Človek a biosféra. Ide o medzivládny vedecký program, ktorého cieľom je vytvoriť vedeckú bázu pre zlepšenie vzťahov ľudí a prostredia, v ktorom žijú. Svetová sieť biosférických rezervácií obsahuje krajinu rôzneho charakteru vymedzenú geograficky tak, aby pokrývali základné biómy Zeme. Tieto územia predstavujú reprezentatívne ukážky kultúrnej i prírodnej krajiny, v ktorej zároveň hrá dôležitú úlohu človek a jeho aktivity. Väčšina biosférických rezervácií zahŕňa nielen prírodu blízke

Každá biosférická rezervácia plní tri základné funkcie, ktoré majú rovnakú dôležitosť a ich plnenie musí byť vyvážené:

- ochrana prírodnej a kultúrnej rôznorodosti s dôrazom na ochranu na všetkých úrovniach vrátane ochrany krajiny;
- zabezpečenie hospodárskeho a ľudského rozvoja územia, ktorý je spoločensky, kultúrny a ekologicky udržateľný;
- podpora vedy, výskumu a výchovy, ktorá zahŕňa environmentálne vzdelávanie a výchovu, výskum a monitorovanie vo vzťahu k miestnym, štátnym, regionálnym a svetovým problémom ochrany a trvalo udržateľného rozvoja s dôrazom na budovanie partnerstiev na lokálnej, regionálnej a medzinárodnej úrovni.

Jadrovú zónu v BR Tatry tvoria prevažne územia národných prírodných rezervácií, ktoré sú prísne chránené podľa národnej legislatívy. Slúžia ochrane biodiverzity, nedeštruktúrnemu výskumu a inému málo zafažujúcemu využitiu. Tvoria ju horské a vysokohorské lesy smrekového vegetačného stupňa a spoločenstvá kosodrevinového, alpínskeho a subniválneho stupňa

Podiel v percentách (%)					
	1. stupeň ochrany	2. stupeň ochrany	3. stupeň ochrany	4. stupeň ochrany	5. stupeň ochrany
Core zone	0	0	24,7	4,5	70,8

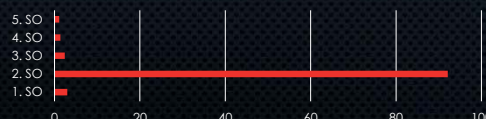
Nárazníkovú zónu predstavujú lesné spoločenstvá okolo intravilánu tatranských osád, kúpeľných, liečebných a turisticko-sportových stredísk. Uprednostňovanými aktivitami v tejto zóne sú environmentálne vzdelávanie, rekreácia, ekoturistika ako aj základný výskum

Podiel v percentách (%)					
	1. stupeň ochrany	2. stupeň ochrany	3. stupeň ochrany	4. stupeň ochrany	5. stupeň ochrany
Buffer zone	0,5	0,2	70,8	22,1	6,4

Prechodnú (rozvojovú) zónu predstavuje poľnohospodárska a lesná krajina ochranného pásma TANAPu. Táto zóna umožňuje rozmanité využívanie územia v súlade s princípmi trvalo udržateľného rozvoja miestnych zdrojov.

Podiel v percentách (%)					
	1. stupeň ochrany	2. stupeň ochrany	3. stupeň ochrany	4. stupeň ochrany	5. stupeň ochrany
Transition zone	3,0	92,1	2,4	1,4	1,1

Podiel stupňov ochrany v jednotlivých zónach Biosférickej rezervácie Tatry, ktorý vyplýva z prekryvu s existujúcou národnou alebo európskou sieťou chránených území, kde sú zadefinované stupne ochrany.

 Zuzana Homolová

Denne sa stretávame a míňame so stovkami ľudí, ktorým venujeme viac alebo menej pozornosti, niektorých si ani len nevšimneme. Z času na čas však máme šťastie a spoznáme človeka, s ktorým je radosť byť, spolupracovať, tráviť čas v hodiny trvajúcich tvorivých debatách a rovnako tvorivom mlčaní, počas ktorých vznikajú nové nápady, poznania, výzvy, postupy, výsledky, kde každý krok na ceste k cieľu prináša nielen radosť z napredovania, ale aj odborné a ľudské obohatenie. Bolo mi ctou, že som vo svojom živote stretla človeka, **Rudka Šoltésa** (*8. apríla 1945 – †9. januára 2023), skromného, čestného, pracovitého.

Stretla som človeka

Rodák z Popradu – Veľkej si po štúdiách na Priemyselnej škole chemickej vo Svite vyhladol Prírodovedckú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave, na ktorej v roku 1969 promoval v študijnom odbore biológia. V roku 1973 na tej istej fakulte obhájil rigoróznou prácu a získal titul RNDr. vo vednom odbore botanika. Neskôr nastúpil na externú aspirantúru, ktorú v roku 1985 úspešne ukončil obhájením dizertačnej práce s názvom *Ekologicko-syntaxonomické hodnotenie bryocenóz vo Vysokých a Belianskych Tatrách*. V rokoch 1969 až 1974 pôsobil na fakulte ako vedecký pracovník, kým 15. januára 1974 nespojil svoj život s vtedajšou Správou TANAP-u ako pracovník biologického oddelenia Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici. Významne prispel k poznávaniu tatranskej flóry, najmä machorastov a aktívnej ochrane prírody. V rámci štruktúr Správy TANAP-u a neskôr Štátnych lesov TANAP-u pracoval na rôznych pozíciách. Od januára 1989 bol vedúcim oddelenia výskumu lesného prostredia a Expozície vysokohorskej flóry Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u, v júli 1990 sa stal vedúcim oddelenia výskumu ekosystémov a genofondu a od 1. júna 1992 pôsobil ako vedúci útvaru živej prírody. Z tohto postu odišiel v roku 2007 do dôchodku.

Už na strednej škole získal vedomosti, ktoré neskôr aplikoval v širšom

kontexte ako vedecký pracovník v Tatranskom národnom parku. Spoločne s kolegami pracoval na riešení mnohých výskumných úloh, navrhol floristický inventár pre pripravovaný projekt botanickej záhrady na Štrbskom Plese a výrazne prispel k realizácii Expozície tatranskej prírody v Tatranskej Lomnici. Jeho výnimočné pracovné nasadenie mu umožnilo vytvoriť veľké množstvo vedeckých prác. Koncom osemdesiatych rokov minulého storočia stál na čele pracovnej skupiny, ktorá pripravovala podklady pre vyhlásenie Štátnych prírodných rezervácií na území TANAP-u (1991) a bol spoluautorom Biosférickej rezervácie Tatry (1993). Podieľal sa aj na spracovaní Červeného zoznamu endemických, chránených a ohrozených druhov taxónov machorastov do monografií o PIENAP-e (1992) a TANAP-e (1994). Publikoval sériu vedeckých prác v *Zborníku prác o Tatranskom národnom parku*, prispieval do domácich a zahraničných časopisov, svoje poznatky prezentoval na medzinárodných vedeckých seminároch a konferenciách. Uverejňoval populárno-náučné práce o tatranskej flóre v časopise *Vysoké Tatry* a neskôr *TATRY*, bol súčasťou kolektívu autorov, ktorý vytvoril encyklopédiu *TATRY – príroda* (2010). Milovníci flóry istotne poznajú jeho najznámejšiu knihu *Kvety Tatier*, ktorú vydal v roku 1988 spolu s Ivorom Mihálom a Annou Šoltésovou. Hoci odvtedy uplynuli už vyše tri desaťročia, dodnes je u návštevníkov

Vysokých Tatier mimoriadne žiadaná.

Pre Rudka Šoltésa boli machorasty nielen prácou, ale i koníčkom. Pre širšiu verejnosť pripravil pútavú skladačku *Machorasty: Hebký šat tatranskej prírody* a v priestoroch Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici aj výstavu s rovnakým názvom. Podieľal sa na riešení „domácich“ projektov a grantových úloh. Významne prispel k zbierkotvornej činnosti herbára Múzea TANAP-u.

Jeho životné skúsenosti a odborná erudícia ho po odchode do dôchodku zaviedli na nové pracovisko – Ústav vysokohorskej biológie Žilinskej univerzity v Tatranskej Javorine, kde pracoval od roku 2008. V roku 2021 spolu s kolektívom autorov publikoval *Atlas machorastov*, ktorému Literárny fond udelil čestné uznanie za vedeckú odbornú literatúru v kategórii prírodných vied a vied o Zemi a vesmíre. Bol tiež kontaktnou osobou za Slovensko v Európskom komitáte pre ochranu machorastov (European Committee for the Conservation of Bryophytes) i zaslúžilým členom Slovenskej botanickej spoločnosti, ako aj členom pracovnej skupiny pre Ekosystémové služby pri Ministerstve životného prostredia SR. Celoživotné skúsenosti, najmä v oblasti bryológie, fytoecológie a vysokohorskej ekológie, radia Doc. RNDr. Rudolfa Šoltésa, CSc. medzi slovenskú a európsku odbornú špičku.

Češ jeho pamiatke! ◀

Nedávno envirorezort avizoval ďalšie zo sérií preventívnych opatrení, ktoré majú prispieť k minimalizovaniu stretov medveďa hnedého s človekom. V samotnom regióne Vysokých Tatier by malo pribudnúť nielen ďalších 116 kontajnerových stojísk, ktoré odolajú nájazdom našej najväčšej šelmy, ale i 113 zabezpečených nádob na komunálny odpad a 29 elektrických ohradníkov na ochranu včelstiev. Práve ľahko dostupný obsah nedostatočne zaistených smetiakov totiž láka medvede do intravilánov miest a obcí. Aj o tom, či majú takéto opatrenia zmysel a čo priniesli v praxi, sme sa porozprávali s Michalom Haringom zo Zásahového tímu pre medveďa hnedého, ktorý zastrešuje Štátna ochrana prírody SR. Odborník, ktorý sa týmto šelmám venuje už vyše pätnásť rokov, nám tiež prezradil, ako sa na ich spolužitie s človekom pozerajú za veľkou mláskou, kde majú s touto problematikou bohaté skúsenosti.

 Martina Petránová archív Michala Haringa a Marcela Tobisa

V polovici januára sa medvede zvyknú obracať na druhý bok. Keď sa však pozriem z okna, vonku to skôr pripomína jar. Čo sa deje v medvedích brlohoch v takomto nezvyčajne teplom počasí?

Momentálne chodím inštalovať fotopasce a musím povedať, že vidím viac medvedích stôp ako po iné roky. Z oblasti Tatier a Liptova, kde pôsobím, sme zatiaľ nemali hlásenia o ich výskyte v intra-

zlepšiť, robíme prednášky na školách, zúčastňujeme sa a prednášame na konferenciách. Samozrejme, vyhodnotíme aj celú sezónu, keďže z každej akcie robíme protokoly, nejaký čas nám zaberie vypracovanie plánu hlavných úloh a potom sa pustíme do prípravy na novú sezónu, venujeme sa doškoľovaniu pracovníkov a tréningu s technickým vybavením, ktoré používame počas roka v teréne.

deje, že je tu nejaký zásahový tím. Opatrenia pomohli, ale musím povedať, že bolo nevyhnutné odstrániť aj niektoré jedince z populácie, pretože keď stupeň straty plachosti – alebo inak povedané synantropizácie – prekročí istú hranicu, je to nenávratné a toho medveďa už nenaučíte žiť jeho pôvodný život, vždy bude vyhľadávať ľudský odpad. V tatranskej oblasti to boli primárne vodiace

Medvede sa problémové nerodia, ale sa takými stávajú

vilánov miest či obcí, alebo v blízkosti ľudí, ale volala mi napríklad polícia, že v Sučanoch zahliadli nejaké medvede, dokonca šlo o medvedicu s mladými, čo je neštandardné, lebo samice zaliezajú do brlohov najskôr a vyliezajú až ako posledné. Čo sa týka medvedov, ktoré sa stiahli brložiť do vyšších polôh, tak tie hibernujú, teda spia, keďže je tam dostatočná snehová pokrývka aj mrazy.

Mimochodom, čo vlastne robí zásahový tím v zime, keď sú medvede zalezené?

Už v období, keď teploty začínajú klesať a medvede sa nám pomaličky sťahujú do vyšších polôh, kde sa chystajú brložiť, členovia zásahového tímu z terénu postupne pozbierajú svoju výbavu, to znamená fotopasce, elektronické plašiče, elektrické ohradníky a podobne. Nasleduje inventúra, skontrolujeme si, či všetko funguje a pozornosť venujeme tomu, na čo počas roka nemáme až toľko času. Práve v tomto pokojnejšom období je priestor na edukáciu, osvetu či komunikáciu so samosprávami. Riešime odpadové hospodárstvo, testujeme kontajnery, hľadáme spôsob, ako veci

Zásahový tím pre medveďa hnedého pôsobí na Slovensku už desiaty rok. Keď v auguste 2014 vznikol, mal za úlohu operatívne riešiť problémy, ktoré prinášalo spolužitie najväčšej slovenskej šelmy s človekom. Azda najvypuklejšie boli práve v oblasti Vysokých Tatier, odkiaľ sa hlásenia o stretoch s medvedmi, ktoré sa hostili na odpadkoch z kontajnerov, valili ako na bežiacom páse. V súčasnosti o nich vôbec nepočuť. Čím to je? Podarilo sa vám ich prevychovať? ☺

Nechcem, aby to vyzeralo ako samochvála, ale tento problém utíchol primárne vďaka práci zásahového tímu za posledné tri roky. V roku 2020 sme boli nanovo „vyskladani“ a okamžite sme identifikovali problém číslo jedna v tatranskej oblasti, ktorým bol nezabezpečený odpad. Celú lokalitu sme si zmonitorovali, šli sme vyslovene kôš po kôši a následne sme začali spolupracovať so Slovenskou inšpekciou životného prostredia. Na rad prišli aj sankcie a postupne sa situácia s nezabezpečeným odpadom zlepšila. Pozitívne je, že ľudia začali túto problematiku vnímať trochu citlivejšie. Videli, že sa niečo

medvedice, ktoré na takýto spôsob obživy naučili svoje mladé. Po tom, ako sme ich eliminovali z populácie, tento problém v Tatrách utíchol. Objavili sa síce ešte nejaké „odpadkové medvede“ v Tatranskej Lomnici, ale intenzívnym monitoringom a plašením sme ich dokázali vytlačiť z intravilánu a už sa nevrátili. Za celý rok 2022 sme mali z celého mesta Vysoké Tatry iba osemnásť hlásení. Keď si to porovnáte s rokom 2020, keď ich bolo 202, tak je to neveriteľný posun.

To je skutočne markantný rozdiel. Evidujete dnes na území mesta Vysoké Tatry ešte nejaké problémové jedince?

Vlani sme v apríli a na začiatku mája mali hlásenia z Tatranskej Lomnice, kde nám z lesného porastu od chaty Biela stopa prichádzali dva rôzne medvede. Jeden bol väčší a svetlý, druhý menší a tmavý, avšak spolu so štátnou políciou sme sa im v noci „povenovali“ a vytlačili ich späť do lesa. Odvtedy sa neobjavili, čo je fajn, ale opäť narážame na to, že Tatranská Lomnica nie je ešte ani zďaleka dokonale zabezpečená.

Keď hovoríte „povenovali“ – tak v akom

zmysle? Asi ste nestáli nad nimi a nedohovárali im. ☺

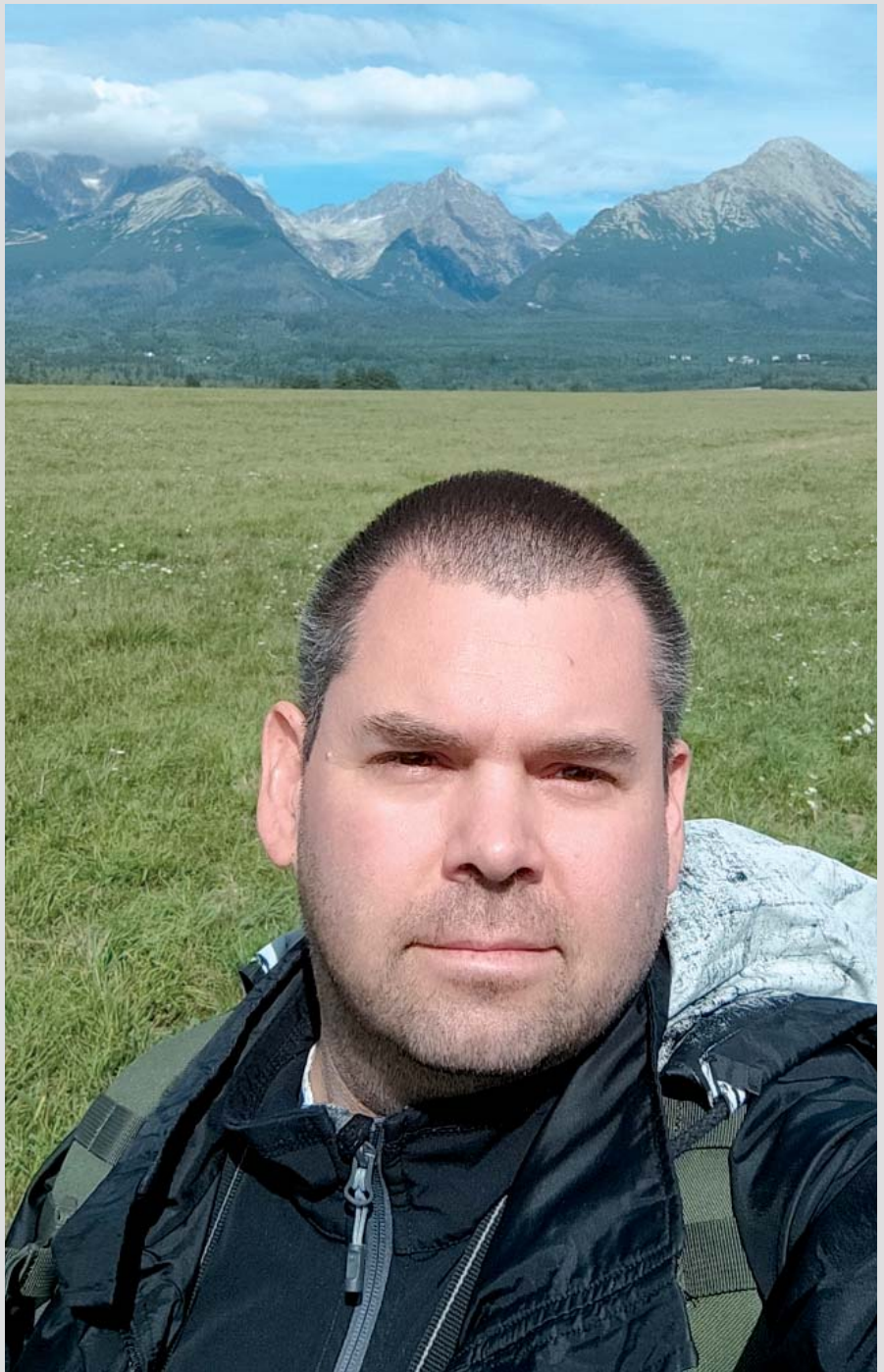
To nie, ideme na to pomerne tvrdo. Máme rôzne postupy. Najprv skúšame len zvuk a svetlo, sledujeme, ako medvede reagujú napríklad na trúbenie auta, na svetlomety a podobne. Potom veľmi rýchlo prichádza na rad aj averzívna terapia, čiže použijeme paintballové projektily, ktoré spôsobujú bolesť. Medvede si tento nepríjemný stav asociujú s odpadom a ľuďmi, takže očakávame, že sa budú snažiť takejto situácii v budúcnosti vyhnúť. Keďže máme aj permanentnú farbu, niektoré jedince si vieme označiť a na základe toho zistiť, či sa do intravilánu vracajú tie isté medvede. Ak nás pustia k sebe bližšie, tak na sedem až dvanásť metrov, použijeme medvedí sprej. Vtedy zažívajú veľmi negatívne vnemy, pretože ich ten aerosól s kapsaicínom páli. Spomenuté postupy aplikujeme na medvede pomerne rýchlo a opakovane, hneď ako sa vyskytnú v danej oblasti. Okamžite sa koordinujeme so štátnou políciou, ktorá pracuje aj v noci. Hliadkujeme a plašíme medvede s cieľom vytlačiť ich z intravilánu.

Nie všetky si zrejme dajú povedať...

Niektoré si dajú povedať, niektoré nie. Keď si nedajú povedať a prekročí to isté hranice, tak príde aj na krajné riešenie, ktorým je uspanie a eutanázia, teda odstránenie jedinca z populácie. Nie sme totiž v Rusku, Kanade a ani v Amerike, kde medvede dokážu previezť tisíce kilometrov od ľudí a ľudských sídel. V našich podmienkach premiestňovanie medveďov nefunguje, skúšali sme to, ale jedince s nenávratne zmeneným správaním sa vracajú. Chcel by som však zdôrazniť, že každý medveď je iný, takže si vyžaduje individuálny prístup. Niekedy stačí, ak sa mu „povenujeme“ dva, tri dni a už sa nevráti, inokedy to trvá týždeň, dva. Práve na základe jeho správania určíme, aký bude ďalší postup.

Vráťme sa ešte ku kontajnerovým medveďom, ktoré svojho času boli nočnou morou pre obyvateľov tatranských osád. Správy o nich sa spočiatku objavovali len sporadicky, avšak neskôr mestská polícia pomaly denne dostávala hlásenia o vyrabovaných smetiakoch v intraviláne. Momentálne je ticho. Čo bolo príčinou tohto zlomu?

Išlo o dlhodobu zanedbávaný problém a ten je ako časovaná bomba – skôr či neskôr vybuchne. Keď problém neriešite, necháte dlhodobu nezabezpečené kontajnery, tak príde medveď, ktorý sa naučí chodiť na odpad. Najhoršie je, ak

Kto je Michal Haring?

Odborník na medvede aktuálne pôsobí v Zásahovom tíme pre medveďa hneďého Štátnej ochrany prírody SR, ktorý vznikol v roku 2014. Dôvodom jeho zriadenia bola potreba operatívneho riešenia eliminácie škôd spôsobených touto šelmou, resp. eliminácie jej stretov s človekom. Michal Haring šéfuje severnému tímu, ktorý má pole pôsobnosti aj v regióne Vysokých Tatier. Problematike spolužitia človeka a medveďa sa venuje viac ako pätnásť rokov. Študoval v Nórsku na University College of South – Eastern Norway, jeho alma mater je Výskumný ústav vysokohorskej biológie Žilinskej univerzity v Tatranskej Javorine. Útokmi medveďa na človeka sa zaoberal i vo svojej magisterskej práci. Pravidelne sa zúčastňuje na medzinárodných konferenciách, workshopoch či diskusiách na túto tému, venuje sa tiež osvete a vzdelávaniu či projektom zameraným na veľké šelmy.

Zásahový tím plánuje od tejto sezóny využívať tzv. virtuálny plot. V praxi to bude vyzerat' tak, že jeho členovia problémového medveďa uspia a nasadia mu telemetrický obojok. Ten ich okamžite upozorní na to, že zvieratá prekročilo zadefinovanú hranicu a nachádza sa v oblasti, kde by nemalo byť. Vďaka tomu budú mať dokonalý prehľad o jeho pohybe a budú môcť operatívne zasiahnuť.

je to medvedica, ktorá má potomstvo a na jar „ťahá“ mladé rovno do kontajnera. Takto sa to stupňuje, medvede sa postupne rozptýlia po celej oblasti a máte problém od Tatranskej Kotliny až po Štrbské Pleso. Najväčšou špecialistkou na odpadové nádoby, akú som kedy videl, bola sedemnásťročná medvedica, ktorú sme odstránili pod Sliezskym domom. Ukázala nám, že aj kontajnerové stojiská a staničky, ktoré sa zdali byť zabezpečené proti medvedom, dokáže otvoriť. Keďže mala dosť vysoký vek, dá sa predpokladať, že vychovala hneď niekoľko generácií „odpadkových medvedov“.

Tak asi sa nemožno čudovať, že medveď sa ulakomí na takúto ľahko dostupnú potravu.

Presne tak. Medveď je totiž všežravec

a oportunist, to znamená, že ak zistí, že niekde sa nachádza vysoko kalorická ľahko dostupná potrava, nebude práčne zbierať brusnice a čučoriedky. Pochopiteľne uprednostní syry, jogurty, maslá či salámy. Hlavne v štádiu hyperfágie na jeseň, keď medvede potrebujú nabrať váhu pred brložením a hibernáciou, si veľmi rýchlo rozmyslia, či tak spravia v lese za týždeň, alebo niekde v kontajneri za deň.

Pamätám si zábery, keď medvedica šikovne nadvihla medvediatá a tie sa dostali k odpadkom aj napriek tomu, že koše chránili mreže.

V prípade Vysokých Tatier medvede ukázali mestu, že staničky nie sú úplne dokonalé. Ich dodatočná modifikácia však pomohla. Vďaka tomu, že boli na-

montované priečne lišty, medveď nevie dovnútra vopchať laby a manipulovať so smetnými nádobami, a tak už len prejde okolo. My sme ako zásahový tím síce vydali dokument s názvom Možnosti a príklady zabezpečenia odpadu pred prístupom medveďa hnedého, ktorý je zavesený aj na našom webe, ale vtedy to nikto neriešil a medvede rýchlo pochopili, že sa k odpadu dokážu dostať.

Spomínali ste, že prototypy košov aj testujete. Ako sa vám darí v tejto oblasti?

Spolupracujeme s viacerými spoločnosťami, tie sa najprv s nami poradia, potom vytvorí samotný produkt, ktorý dvojfázovo otestujeme. To znamená, že kontajner väčšinou najprv zoberieme do košickej zoo na záťažový test. Dovnútra dáme návnady ako med či údenáče a medvede sa minimálne hodinu snažia k nim dostať. Ak sa im to nepodarí, produkt ide na testovanie tzv. divými medveďmi, teda do terénu, kde by mal ostať minimálne jednu sezónu. Ak odolá, zaradíme ho do nášho dokumentu a odporučíme samosprávam, podnikateľom, alebo komukoľvek, kto prejaví záujem o takéto funkčné riešenie.

Čo tatranské medvede aktuálne podrobujú skúške v teréne?

Dva testovacie kontajnery, ktoré boli v minulosti v Tatranskej Lomnici, sú momentálne v Liptovskom Hrádku, ale neďaleko benzínovej pumpy v Novom Smokovci máme ďalší kontajner, avšak od inej spoločnosti. Pozitívne je, že v novembri sme po prvýkrát úspešne otestovali malý chodníkový kôš, do ktorého sa hodinu a pol nedostali tri medvede v zoo. Beriem to ako výrazný posun v celej tejto problematike, do terénu sa tak môžu dostať koše, ktoré sú naozaj funkčné.

Čo to bol za zázrak?

Je to produkt jednej českej firmy. Keď sme ho prvýkrát zobrali do Košíc, za pol minúty si s ním medvede poradili. Páči sa mi, že to nevzdali, kontajner zobrali späť, akceptovali pripomienky a poslali vynovenú nádobu, ktorá sa nám už viac pozdávala. Používateľsky je lepšia pre ľudí, takisto aj pre zberné spoločnosti na vysýpanie. Kôš zosilnili, zrobustnili, tri medvede sa do neho pokúšali dostať hodinu a pol. Nakoniec z ich výbehu vyšiel skoro ako nový. Je to obrovský úspech, za mňa jedna z najlepších vecí.

Zvlášť pre turistické lokality je to ozaj skvelá správa. Lebo je síce fajn, ak sú dôkladne zabezpečené kontajnery, no

ak koše popri chodníkoch ostanú nepovšimnuté, dá sa predpokladať, že takisto prilákajú medvede.

Práve preto to robíme. Skutočne treba mať komplexne pokrytú problematiku – od veľkokapacitných kontajnerov až po maličké chodníkové koše musíte zabezpečiť všetko, pretože inak sa medvede len presúvajú z jednej lokality do druhej.

V tejto súvislosti mi nedá neopýtať sa, či je podľa vás zabezpečenie odpadu kľúčom k tomu, aby „medvedí problém“ na Slovensku úplne vymizol. Stačí to?

Ak máte na území medvede, nedá sa rátať s tým, že by tento problém úplne vymizol. Skôr by som to definoval tak, že by sme sa mali snažiť čo najviac minimalizovať riziká, aby medvede prichádzali do intravilánu. Odpad je jednou z nosných tém, má na tom levi podiel, ale nie je to jediná vec. Sú tu aj oševné postupy, zmena klímy, vidíme, že kukurica sa pestuje vo vyšších polohách Slovenska ako sa kedysi pestovala, na jeseň sú problémom aj ovocné dreviny, takisto sa treba zamerať na edukáciu, osvetu, to všetko je jedna veľká skladačka. Odpad je len jedna časť, ale veľmi dôležitá.

Vlani médiá valcovali problémy s medvedmi na Podpoľaní. Padli obvinenia z nelegálneho prikrmovania, časť verejnosti sa prikláňala k názoru, že ich je veľa a treba ich regulovať. Aká je tam momentálne situácia? Nedalo sa predísť tomu, aby napätie vyeskalovalo až do takej miery?

Podpoľanie je veľmi špecifické, túto oblasť majú na starosti kolegovia z juhu, my pôsobíme na severe, aj keď minulý rok som tam párkrát bol. V porovnaní s Tatrami či Liptovom je tam iná situácia. Všade sú lazy, ľudia odtiaľ začali odchádzať, odľahlejšie časti stíchli, a tak sa do nich začali vracat divo žijúce zvieratá. Postupne to tam zarastá, medvede sa majú kde ukryť, cítia sa bezpečnejšie a schádzajú čoraz bližšie k ľuďom. Chodia im do záhrad, za hospodárskymi zvieratami alebo ovocnými drevinami. V podstate je otázkou času, kedy objaví odpad, čo môže byť zvlášť na Poľane neúnosný problém. Čiže je dôležité preventívne riešiť aj zabezpečenie odpadu, lebo keď to spravíte dopredu, tak viete, že minimálne jednu veľkú časť problémov ste eliminovali. V opačnom prípade môže nastať situácia, že niektoré jedince z intravilánu už neodídu a následne ich budeme musieť odstrániť.

A teda, dalo sa tomu, čo sa tam dialo, predísť?

Musíme si povedať, že na Poľane je ešte jedna špecifická vec. Pôsobia tam rôzne záujmové skupiny, ktoré sa rozhodli, že medveď bude pre nich jedna z nosných tém komunálnych volieb, alebo si na strachu z medvedov postavila svoju politickú kariéru. Keď som sa rozprával s miestnymi, povedali, že medvede tam boli aj predtým, len teraz ako keby prijali taký naratív, že problémom sú od predvčera. No, ako som už spomínal, je to tam oveľa zarastenejšie, a tak sa majú kde skryť. Medvede nechcú veľmi často prekonávať veľké, otvorené priestranstvá. Vezmime si napríklad obec Štrba, ktorá leží uprostred poľí. Nemajú tam veľmi dobre zabezpečený odpad a napriek tomu nemáme odtiaľ veľa hlásení o výskyte medveďa. Kolegovia zo Slovenska a Chorvátska majú ako jednu z prvých úloh, keď sa niekde objaví medveď, skontrolovať okolie obce. Ak je zarastené, tak sa musí presvetliť, aby sa tam medveď bál prísť. Už som hovoril, že problémom sú aj oševné postupy na Slovensku. Kukurica sa nielenže objavuje čoraz severnejšie, ale sadí sa od obce k obci, čo je neuveriteľné. Keď je blízko voda, medveď zalezie do kukurice a môže tam ostať celú sezónu. Má tam vysoko nutričnú potravu a kedykoľvek „vyskočí“ buď v jednej alebo v druhej obci. Mám pocit, že aj na Poľane sa medvede majú kde skryť a takto sa postupne sťahujú bližšie k ľuďom. Ale bol by som nerád, aby sa stalo, že nájdú odpadky v dedinách...

Práve v súvislosti s problémami na Podpoľaní sa hovorilo aj o posilnení zásahového tímu. Je vás teda už konečne viac?

Zásahový tím sa bude posilňovať práve teraz vo februári. Veľmi to vítame, lebo momentálne sme siedmi profesionáli, štyria na severe a traja na juhu. Máme síce aj pracovníkov na dohodu alebo dobrovoľníkov, ktorí sú vyškolení a môžu s nami pracovať, avšak nemôžu byť v pohotovosti počas celej sezóny, tak ako my. Kolegovia zo západu by mali operovať z Martina, odkiaľ budú schopní pokryť oblasť Veľkej a Malej Fatry a okolie Ružomberka. V Banskej Bystrici by mal byť hlavný koordinátor, ktorý bude zbierať všetky dáta a údaje, no každá z oblastí má svojho vlastného šéfa. Dokopy by nás malo byť trinásť.

Čo všetko je náplňou vašej práce?

Záber je pomerne široký – od osvetty, cez monitoring, poradenstvo, terénne obhliadky, hliadky, pohotovostné výjazdy až po tvrdé zásahy a krajné rie-

šenia. Chcel by som však zdôrazniť, že z populácie odstraňujeme len konkrétneho odsledovaného jedinca, ktorý robí problém a s ktorým sa už nedá pracovať žiadnym iným spôsobom. Zásahový tím nikdy neodstraňuje náhodne vybrané jedince.

Čiže nemôže sa stať, že maco stojí pri kontajneri, a tak ho automaticky...

Takto to nefunguje. Keď vidíme, že medveď absolútne nereaguje na plašenie a dokonca vykazuje známky agresivity, vieme zakročiť pomerne rýchlo, lebo nemôžeme riskovať, že takýto synantropný jedinec so zmeneným správaním a strachom plachosti niekoho v intraviláne napadne. Ak sa s medvedom dá pracovať, zvolíme inú cestu. Najdôležitejšie je, ako rýchlo sa nám ho podarí podchytiť. Keď príde raz, dva, trikrát do intravilánu, je to pre neho nové, bojí sa a zrazu zažije ohňostroj, paintbalové projektily, bolesť a medvedí sprej, veľmi rýchlo si to rozmyslí. No ak tam chodí roky alebo celú sezónu, je už veľmi ťažké vyhnat ho. Takého jedinca naozaj musíme odstrániť.

Koľko ich za posledné roky bolo?

Vlani osem a rok predtým sedem. Ale to je celkový počet, my na severe sme minulý rok odstraňovali iba jednu problémovú medvedicu v oblasti Podbanského, ktorá ľuďom vyjedala kapustnice a guláše pri chatách a chodila aj na odpad. Síce na nikoho nezaútočila, ale už robila nepríjemné výpady, bola agresívna. Druhého jedinca sme museli odstrániť po zrážke s autom na diaľnici, bol doľamaný, takže sme ukončili jeho utrpenie. Nebol to však žiadny problémový medveď, o čom svedčil aj obsah žalúdka. Keď sme ho otvorili, bola tam tráva, jabĺčka.

Takže žiadne igelity...

Keď otvoríte žalúdok kontajnerového medveďa, tak to je jeden hnus. Omotané črevá, kusy téglíkov, keďže ich niekedy doslova chrúmu vcelku, igelity. Tie zvieratá sú plné plastov.

No vidíte a ja som si naivne myslela, že téglík jednoducho vylíže.

Nie vždy. Sú prípady, keď napríklad chlieb či iné potraviny zožerie aj s igelitovým vrecúškom. Medvede sú inteligentné, ony vedia, že idú do územia, kde v podstate nemajú čo hľadať, čiže snažia sa čo najrýchlejšie nažrať a idú odtiaľ preč, niekedy odpad vyslovene hltajú.

Pri svojej práci sa s medvedom ocitnete neraz aj zoči-voči. Určite často dostávate otázku, ako by sa mal človek

pri stretnutí s touto šelmou správať. Sú rôzne návody, mňa asi najviac pobavila odpoveď, že o tom, ako sa človek v takejto situácii zachová, nerozhoduje on, ale medveď. Predsa len, existuje nejaké „zlaté pravidlo“, ktoré by sme pri kontakte s ním mali dodržať?

Viem, že je to ťažké, ale ak sa dá, tak naozaj treba zachovať klud. Uprený pohľad do očí nemá rada žiadna šelma, takže toto by človek určite nemal skúšať a radšej by sa mal čo najpokojejším krokom vrátiť, odkiaľ prišiel. Radím do medveďa nič nehádzať, nesnažiť sa robiť si dnes populárne selfie, pri medveďoch je to obzvlášť nebezpečné. Táto šelma sa väčšinou – ak môže – človeku vyhne. Ak už medveď o vás prejaví záujem a hrozí, že by mohlo prísť aj k nejakému fyzickému kontaktu, je dobré ľahnúť si na brucho, prípadne sa kryť ruksakom. Určite neodporúčam bežať. Je to šelma, spustí sa v ňom inštinkt prenasledovania. Lahko sa to hovorí, ťažšie robí. Ľudia, keď zbadajú medveďa, ktorý má o nich záujem, spravidla kričia a bežia. Je to normálna reakcia, ale nie je to najlepšie, čo môžete urobiť.

Pekne sa to hovorí, ale asi vo chvíli, keď sa pred vami medveď zjaví, človek zabudne na všetky rady. Ani ja si neviem predstaviť, ako by som zareagovala.

Práve preto je dôležité snažiť sa takejto situácii predchádzať alebo aspoň minimalizovať, aby sa vôbec stala. Pomôcť môžu aj obyčajné roľníčky. Treba dať zvieratám vedieť, že tam ste. Ak je človek sám, stačí si zatlieskať, zasmrkať, v skupine sa môžete rozprávať. Nehovorím, aby človek od začiatku do konca túry v lese kričal, postačí, ak dá občas o sebe vedieť. Napríklad keď ide neprehľadným terénom, lebo najdôležitejšia je viditeľnosť. Ak medveďa vidíte, viete reagovať – a on tiež. Problém je, keď prekročíte kritickú vzdialenosť, vtedy vie aj zaútočiť. Ak odpočíva niekde v húštine a prekvapíte ho, alebo tam zabehne váš psík, vyruší ho a vráti sa naspäť k majiteľovi, lebo sa bojí, tak vy už ste potom pre medveďa väčší objekt... Čiže bolo by fajn, aby ľudia neschádzali z turistických chodníkov a tí, ktorí chodia do lesa alebo zabehať si do prírody, by mali so sebou nosiť medvedí sprej.

Neviem, či dokáže byť človek až taký pohotový, zvlášť keď sa sprej odporúča používať na vzdialenosť sedem až dvanásť metrov.

Treba byť rýchly. Nemôžete ho mať nikdy v ruksaku, musí byť na opasku, ale je to veľmi účinné. Ak človek nezamrzne, tak je to určite tá najlepšia vec, ktorá sa dá proti medveďom použiť.

V poslednej dobe pomerne často zaplňajú médiá správy o stretoch človeka s medveďom. Ešte koncom minulého leta zverejnila Štátna ochrana prírody SR prvé výsledky štúdie, ktorá mapovala početnosť medvedej populácie. Experti z Prírodovedeckej fakulty Karlovej univerzity v Prahe dospeli na základe analýzy vzoriek DNA k záveru, že početnosť najväčšej slovenskej šelmy sa pohybuje v intervale od 1 012 do 1 275 jedincov. Podobné čísla pred rokmi priniesol aj profesor Paule so svojim tímom, ktorý konštatoval, že v roku 2014 žilo na Slovensku 1 256 ± 233 jedincov. Závery štúdie nepotešili tých, ktorí sú presvedčení, že medvede sú u nás premnožené a treba ich regulovať. Ako to vidíte vy? Zhodujú sa tieto cifry s realitou? Nechcem, aby ste analyzovali štúdiu, to nechajme na vedcov, zaujímajú ma skôr vaše pozorovania z praxe.

Sú to len predbežné výsledky, preto sa k nim nebudem vyjadrovať, počkám si na oficiálne závery. Osobne si myslím, že to bolo zverejnené skôr pod tlakom, keďže verejnosť chcela už poznať nejaké číslo. Zatiaľ nám vie povedať akurát to, že na Slovensku nám počet medveďov veľmi neklesol a ani nestúpol. Svedčí to o tom, že za posledných osem rokov tu máme zdravú, stabilnú populáciu medveďa hnedého a aj zo skúseností zásahového tímu za tie tri roky na severe viem povedať, že to sedí. Nás však ani tak veľmi nezaujímá, koľko tých medveďov reálne je, ale skôr koľko z nich reálne robí problémy a prečo sa problémovými stávajú, lebo je jedno, či máte na území desaťtisíc medveďov alebo dvesto – ak žiadny z nich nerobí problémy, tak to problém nie je, nech si tu žijú.

Hoci viem, čo mi asi odpoviete, nedá mi neopýtať sa. Ako je možné, že obe čísla sú zhruba rovnaké, ale medvede – aspoň podľa správ z médií – dnes na nás „vyskakujú“ už pomaly spoza každého rohu?

Pýtate sa tej správnej osoby, keďže sa ako jediný na Slovensku podrobne venujem útokom medveďa na človeka od roku 2000. V spomínanom roku 2014 bolo osem útokov medveďa na človeka, v roku 2007 sedem, minulý rok deväť. Ono to skáče, sú roky kedy boli dva, dokonca žiaden, ale v roku 2014 ste nepočuli o tom, že medveď osemkrát napadol človeka, pričom toto číslo je porovnateľné s týmito rokmi. Problémy a útoky na človeka boli na Slovensku aj v minulosti. Ak sa tomu podrobne nevenujete, tak neviete, koľko ich bolo, no ročný

Opatrenia pomohli

Podľa ministerstva životného prostredia adekvátne zabezpečenie odpadu prináša ovocie. Len v Starom Smokovci sa vlni vďaka tomu znížili hlásenia o výskyte medveďa hnedého v porovnaní s rokom 2020 až tridsaťdvanásobne! Zatiaľ čo v roku 2020 ich bolo 128, v roku 2022 sa objavili len štyri. Celkovo na území mesta Vysoké Tatry zaznamenali členovia Zásahového tímu pre medveďa hnedého minulý rok osemnásť hlásení, dva roky predtým ich bolo 202. „Účinné systémové a preventívne opatrenia znižujú prítomnosť odpadkových medveďov, ktoré si v minulosti navykli na ľahko dostupnú potravu. Skúsenosti z Vysokých Tatier zúročíme v ďalších v oblastiach Slovenska s výskytom veľkých šeliem,“ avizoval šéf envirorezortu Ján Budaj. Momentálne je na území mesta podľa štatistík, s ktorými nedávno vyrukovalo ministerstvo, vhodne zabezpečených 43 % komunálneho odpadu, pričom v roku 2020 bolo bez zabezpečenia až 45 % komunálneho odpadu a ďalších približne 30 % nebolo zaistených dostatočne. Keďže prax potvrdila, že prevencia spolu so skutočným riešením príčin súvisiacich s konfliktnými situáciami divokých šeliem a človeka prináša výsledky, rezort chce v opatreniach pokračovať. V rámci projektu Prevencia výskytu medveďa hnedého v blízkosti ľudí a ľudských obydli, na ktorý získala prostriedky z eurofondov Štátna ochrana prírody SR, zabezpečí nielen odpad a včelstvá, ale posilní aj zásahový tím. Zlepšiť by sa malo aj materiálové vybavenie zamestnancov Správy Tatranského národného parku so sídlom v Tatranskej Lomnici, ktorí budú dozerať, či opatrenia reálne fungujú. Takmer šesťmiliónový projekt ráta tiež s nákupom fotopascí, termovíznej techniky, ba dokonca i sprejov proti medveďom, ktoré by mali byť k dispozícii nielen ochranárom, ale aj turistom.

priemer stúpol len minimálne. Pohybuje sa okolo 3,5 útoku ročne, takže situácia sa dramaticky nezmenila. Skôr sa z medveďa stala popredná téma, dokonca som mal pocit, že keď prestala byť pandémia témou číslo jedna a ešte nebola vojna na Ukrajine, tak práve medveď hneď na Slovensku vtedy „vyskakoval“ z každého článku a aj ľudia ma bombardovali s otázkou, čo sa deje.

Možno počet útokov medveďa na človeka dramaticky nevyskočil, ale aj tak sa mi zdá, že tých stretnutí so šelmou bolo akosi viac.

Myslím, že nie. Ukázalo sa, kde je pravda. Vezmime si Vysoké Tatry. Medveď sa pohybuje po meste, ľudia ho vidia a nahlasujú, veľakrát sa to duplikuje. My tie medvede poznáme, sme tu v noci, všimame si súvislosti. Keď bola medvedica s mladými v Smokovci, tak v Tatranskej Lomnici bolo ticho. Raz ju ľudia videli s jedným mláďatom, lebo druhé sa niekde motalo, inokedy sa im zdalo, že sú tri a zrazu sme mali sedem rôznych medveďov. My sme však vedeli, že je to tá istá medvedica. Keď sme ju odstránili a spolu s ňou aj druhú problémovú so štyrmi mláďatami, zrazu bol klud. Keby však neboli zabezpečené kontajner, tak nekončíme ani zďaleka. Situácia s medveďmi sa totiž v rôznych oblastiach Slovenska mení každú sezónu.

Už ste naznačili, že radikálne riešenie je tá posledná možnosť. Ale ani vy sa jej celkom nevyhnete, hoci keď hovoríte o odstránení problémových jedincov z populácie, neraz používate výraz eutanázia. Niektorí poľovníci považujú toto slovíčko za zbytočný eufemizmus, ktorý má v konečnom dôsledku rovnaký efekt ako guľka. Ako to vnímate vy?

Som srdcom ochranár, strelné zbrane nepoužívam, kým nemusím. Tento výraz sme prevzali od veterinárov. Najprv je totiž medveď imobilizovaný uspávacou šípkou a počas toho tvrdého spánku je mu podaná eutanazická látka. Dôležitejšie je však, prečo je to tak. Prvá rovina je tá, že je to humánne. Celé sa to deje v spánku a nehrozí, že zvieru zle trafíte a bude trpieť. Druhá vec je, že my tie kontajnerové medvede chytáme a uspávame poväčšine v intraviláne obcí, kde nesmieme strieľať ostrými nábojmi. To by sa nikto neodvážil, odrazený projektíl vie napáchať oveľa viac škody ako osuhu. Ak medveďa trafíte uspávacou šípkou, chvíľu je ešte v pohybe a následne zaspí. Najbezpečnejšie je, ak si do intravilánu privezieme odchyťové zariadenie, problémového medveďa navnadíme,

Medvede na webe

Medvede majú najnovšie už aj vlastnú webstránku. Okrem komplexných informácií o živote najväčšej slovenskej šelmy portál www.omedvedoch.sk sumarizuje aj praktické rady, ktoré majú ľuďom pri potulkách prírodou pomôcť adekvátne zareagovať na prípadné stretnutie s medveďom. Aby ste si vedeli predstaviť, aký je to pocit, keď vám maco dýcha na krk a nemuseli to skúšať na skutočných medveďoch v ich prirodzenom prostredí, môžete si kontakt so šelmou zoči-voči „užiť“ prostredníctvom augmentovanej, teda rozšírenej reality. Postačí vám len smartfón.

Prehľadne spracovaný web posluží aj ako skvelá pomôcka pre školákov i učiteľov, užitočné informácie týkajúce sa napríklad zabezpečenia odpadu tam však nájdete i doma, podnikatelia či samosprávy. Projekt vznikol z iniciatívy envirorezortu a Štátnej ochrany prírody SR na základe potreby riešiť množiace sa prípady stretu medveďa hnedého s človekom a stúpajúcim tlakom na spoločenské a infraštruktúrne zmeny. Jeho cieľom je poukázať na dôležitosť témy vzájomného spolužitia a človeka s medveďom a vzdelávať verejnosť v oblasti prevencie a správnych postupov v prípade stretu s medveďom. Ďalšie informácie o tejto problematike sa nachádzajú na www.zasahovytim.sopsr.sk.

chytíme, uspíme a môžeme s ním bez problémov manipulovať. Všetko sa deje pod dohľadom veterinárneho lekára. Nechceme, aby sa zvieru trápilo, pretože ak medveďa dlhou guľovou zbraňou dobre netrafíte, ale len postrelíte, trpí v bolestiach a stáva sa vysoko nebezpečným pre svoje okolie.

Koncom minulého roka ste sa vrátili z USA, kde ste sa zúčastnili na medzinárodnej konferencii Human-Bear Conflicts. Čo zaujímavé ste sa dozvedeli, čím by sme sa mohli na Slovensku inšpirovať?

Tam túto problematiku riešia už viac ako tridsať rokov. Zatiaľ čo u nás sa stále hovorí o medveďom probléme, oni to úplne otočili a vnímajú to ako ľudský problém, čiže nehádzu všetko na medvede, lebo vedia, že je to inak. Medvede sa problémové nerodia, ony sa takými stávajú až počas života. Preto už vôbec nepoužívajú výraz problémový medveď, ale hovoria o „Human-Bear Conflicts“, teda konfliktoch medzi človekom a medveďom. V oblastiach s výskytom medveďa je neskutočná vymožitelnosť práva, ak majú v zákone, že musíte mať zabezpečený odpad pred prístupom medveďa hnedého, tak si nedovolíte ho nemať, lebo už susedia vám veľmi rýchlo vysvetlia, prečo je to dôležité. Dokážu na vás vyvinúť obrovský tlak a ak to ignorujete, príde ranger a prvá pokuta je päťtisíc dolárov, potom sa už len pridávajú nuly. Je to tam veľmi tvrdé, každý dom má odpad zabezpečený proti medveďovi, všade sú upozornenia, aby si ľudia odniesli veci po grilovaní do-

vnútra, nenechávali odpad pred dverami, lebo môžu prísť medvede a ak ich budú musieť zabiť, tak to bude vina ľudí. Čo sa týka osvetly, majú neskutočné výsledky, z medveďa urobili značku. Napríklad predávajú včelie produkty s tým, že chutia aj medveďom... Medvede sú pomaly na všetkom. Snažia sa prilákať ľudí z oblastí, kde ich nemajú, robia pozorovania, sprevádzajú turistov... To najdôležitejšie, čo som si odtiaľ zobral, bolo práve poznanie, ako celý problém dokázali otočiť na to, že my, ľudia, sme inteligentní a mali by sme to byť my, kto bude riešiť tento problém a nemali by sme hľadať tie najlacnejšie riešenia a zabíjať chránené živočíchy. Síce im to trvalo dlho, ale podarilo sa. Skvelé bolo, že som tam stretol tristo odborníkov na medvediu problematiku z celého sveta a po prvýkrát som mohol vystúpiť aj s prednáškou ako jediný Európan.

Medvede sú súčasťou vášho života už viac ako pätnásť rokov. Na rozdiel od mnohých laikov ich nevnímate len ako potenciálnu hrozbu, a tak mi nedá neopýtať sa možno trochu nezvyčajnú otázku. Čomu vás naučili? V čom by si človek mohol vziať od nich príklad?

Na medveďoch mi imponuje ich pokoj, samostatnosť a inteligencia, pokiaľ sú vo svojom prirodzenom prostredí. Úžasná je hlavne ich schopnosť adaptovať sa na podmienky a užiť sa na území, v ktorom sa nachádzajú. Naozaj vedia využiť všetko, čo im krajina ponúka, a práve preto by sme mali riešiť, čo im dokážeme ponúknuť, pretože ony sa tej šance chopia a využijú ju. ◀

Hrdzavo huňaté kvety ponikleca jamého sú z vnútornej strany biele a z vonkajšej modrofialové až ružové. Počas kvitnutia je rastlinka iba päť centimetrov vysoká, a tak sa zdá, že veľké kvety vyrastajú priamo na zemi.

Poniklece: poslovnia jari

Poniklece patria medzi prvé jarné kvety, ktoré sa objavujú hneď po roztopení snehu. Z druhov kvitnúcich na jar sa pýšia jednými z najväčších kvetov, ktoré zdobia prebúdajúce sa stráne. Práve im sme sa rozhodli venovať druhú časť seriálu o chránených rastlinách Tatier.

👤 Katarína Žlkovanová 📷 archív autorky

Kvet a aj celá rastlinka je husto chlpatá, akoby sa pred zimou chránila kožuštekou. V čase kvitnutia poniklecov totiž teplota v noci klesá ešte aj pod bod mrazu. Kvety majú schopnosť pevne uzatvoriť svoje lupene, aby tak ochránili rozmnožovacie orgány plné žltúčkého peľu. Za chladného počasia a v noci sú zatvorené, no hneď ako na nich zasvieti slnko, otvoria okvetné lístky a lákajú prebúdajúce sa včely.

Na Slovensku rastie viacero druhov poniklecov, vyskytujú sa nielen vo voľnej

prírode, ale umelo sa vysádzajú a pestujú i v skalkách. Väčšina z nich patrí medzi chránené rastliny. Na území Tatranského národného parku a v jeho kompetenčnom území sa vyskytujú tri druhy chránených druhov poniklecov – poniklec slovenský, poniklec otvorený a poniklec jarný. Podme si ich postupne predstaviť.

Poniklec slovenský (*Pulsatilla slavica*) je možné obdivovať v podhorí Vysokých Tatier a v Západných Tatrách, výhrad-

ne na karbonátovom podloží. Obľubuje teplé, krovinaté a trávnaté skalnaté stráne. Je to prioritný druh európskeho významu, na ochranu ktorého sa vyhlasujú chránené územia. Považuje sa za endemit rastúci jedine v slovenských Západných Karpatoch a v Doline Chochoľskej v Poľsku. Spoločenská hodnota jedinca predstavuje 400 eur.

Striebristo chlpatá rastlinka dosahuje na začiatku kvitnutia (apríl, máj) výšku desať až dvadsať centimetrov. Viac ako päť centimetrov veľké kvety majú kalichovitý, resp. zvonkovitý tvar. Okvetné lístky fialovej, neskôr modratej farby sú na vonkajšej strane chlpaté. Po odkvitnutí sa byl – a hlavne kvetná stopka – výrazne predlžuje a rastlina vtedy dosahuje tridsať až päťdesiat centimetrov. Plodom je vlnatá nažka s päť centimetrov dlhým chvostikom. Prízemné listy nebvávajú v čase kvitnutia vyvinuté a konečný tvar dosiahnu až v lete. Vtedy sú dlho stopkaté

s jednoducho nepárno perovito zloženou čepeľou. Na jar zo suchej trávy teda vykúkajú iba modrofialové kvety bez listov.

Poniklec otvorený (*Pulsatilla patens*) priamo v Tatranskom národnom parku nenájdeme. Rastie však pár kilometrov od Popradu, na Prímovských skalách, kde osídľuje výslnné trávnaté miesta. Najbližšou ďalšou lokalitou výskytu tohto druhu sú až miesta v oblasti Slovenského krasu. Územie Prímovských skál je vyhlásené za chránené z dôvodu výskytu chránených a vzácnych druhov rastlín a biotopov. Jedným z nich je aj poniklec otvorený. Spoločenská hodnota tohto druhu európskeho významu, na ochranu ktorého sa vyhlasujú chránené územia, bola stanovená na 500 eur. Červený zoznam výtrusných a kvitnúcich rastlín Slovenska (2015) hodnotí poniklec otvorený v kategórii ohrozenosti VU (vulnerable) – zraniteľný. Znamená to, že druh je vystavený vysokému riziku vyhynutia vo voľnej prírode v stredne blízkej budúcnosti.

Od ostatných príbuzných sa líši hlavne hviezdicovito otvorenými kvetmi, ktoré sú menšie, vzpriamené, svetlobelaso fialové. Na vonkajšej strane sú zreteľne ochlpené. V apríli až máji, teda v čase kvitnutia, je rastlina vysoká iba okolo desať centimetrov, po odkvitnutí sa až štvornásobne predlžuje. Listy rastú v prízemnej ružici obyčajne až po vytvorení kvetu. Sú dľaňovito strihané s tromi alebo piatimi segmentami.

Poniklec jarný (*Pulsatilla vernalis*) je najmenej početným zástupcom poniklecov v Tatrách. V slovenských horách sa vyskytuje vo variante *alpestris*. Rastie len v jednej doline vo Vysokých Tatrách a v jednej časti Západných Tatier. Spolu na štyroch lokalitách môžeme nájsť už iba niekoľko desiatok kusov tohto vzácného druhu. Podľa Červeného zoznamu výtrusných a kvitnúcich rastlín Slovenska (2015) je považovaný za druh v kategórii ohrozenosti EN (endangered) – ohrozený, vystavený veľmi vysokému riziku vyhynutia vo voľnej prírode v blízkej budúcnosti. Jeho spoločenská hodnota bola stanovená na 500 eur.

Na prelome mája a júna, keď je už v podhorí Tatier jar v plnom prúde, sa vo vysokých horských polohách nachádza ešte množstvo snehu. Človeku sa ani veriť nechce, že uprostred zmrznutej prírody, na miestach, kde dostatočne dlho svieti slnko, tiež niečo kvitne. Vo výškach nad 2 000 m n. m., nad pásmom, kde sa ešte stále drží sneh, prežíva poniklec jarný na svahoch otočených do slnka. Viazaný je hlavne na mylonitové zóny v silikáto-

Kvet ponikleca otvoreného je z vonkajšej strany pokrytý hustými chlčkami. Tento druh rastie v podhorí Tatier iba na jednej lokalite v blízkosti Popradu. Ďalším najbližším miestom jeho výskytu je až oblasť Slovenského krasu.

Trvalá monitorovacia plocha pre druh poniklec otvorený s kobercom modrofialových kvetov. Zber dát sa uskutočnil tesne po daždi za chladného počasia, preto boli kvety uzavreté.

Poniklec slovenský patrí medzi prvých poslov jari. Kvety zo suchej trávy vyrastajú ešte predtým, ako sa vyvinú listy.

vom podloží v alpínskych polohách. Pri tomto druhu prízemné listy, ktoré vyrastajú z prízemnej ružice, prezimujú, a teda sú pri rastline už v čase kvitnutia. Hrdzavo huňatá rastlina má veľké, na vonkajšej strane modrofialové až ružové kvety, ktoré sú na vnútornej strane biele. Počas kvitnutia je rastlinka iba päť centimetrov vysoká, a tak sa zdá, že veľké kvety sú priamo na zemi. Po odkvitnutí sa výrazne predlžuje.

Rastlinky pod drobnohľadom

Pre druhy a biotopy európskeho významu je na Slovensku založená sieť lokalít, na ktorých sa v pravidelných časových obdobiach vykonáva monitoring, aby bolo možné zhodnotiť aktuálny stav a trendy vývoja druhu alebo jeho biotopu na lokalite.

Keďže druh poniklec slovenský a poniklec otvorený sú druhmi európskeho významu, ich miesta výskytu sú tiež zahrnuté v tejto sieti. Sleduje sa nielen celkový stav a trend lokality a populácie na nej, ale vykonáva sa aj detailné pozorovanie rastlín na monitorovacej ploche s veľkosťou 4 x 4 metre, ktorá je ešte následne rozdelená na šesťnásť štvorcov s plochou 1 x 1 meter. V každom zo štvorcov sa počíta

jú jedince, ktoré v danom roku zakvitli a taktiež sa zisťuje počet tých, ktoré vytvorili iba listy bez kvetu (sterilné jedince). Sleduje sa zatienie lokality, pokrývnosť etáže a zmeny v druhovom zložení. Pre zaujímavosť, v najlepšom roku sme na ploche 4 x 4 metre na Prímovských skalách narátali až 1 062 kvetov ponikleca otvoreného. Tento počet však nie je stabilný a z roka na rok kolíše.

Rizikom sú turisti aj zmena obhospodarovania

Príčiny ohrozenia poniklecov môžu byť rôzne. Iné sú v prípade druhov rastúcich v podhorí v nižších polohách a iné pri druhoch vyskytujúcich sa v alpínskom stupni.

Priamo cez niektoré z lokalít výskytu druhu poniklec jarňý prechádza turistický chodník, ktorý je počas letnej sezóny bežne využívaný. V období, keď sa doliny a hrebene Tatier sprístupnia širokej verejnosti, svedčia o prítomnosti tohto vzácného obyvateľa už iba listy a farebne nevýrazné chlpaté nažky (plody), ktoré nie sú pre bežného návštevníka atraktívne. Hlavne pri skracovaní turistického chodníka alebo nedodržaní jeho línie dochádza k zašľapávaniu vzácného druhu, ktorý by počas kvitnutia mnohých nad-

chol a potešil. Mylonitové zóny, v ktorých sa tento druh vyskytuje, sú nestabilné, náchylné na drobenie a zosuvy, čím tiež dochádza k negatívnemu ovplyvneniu populácie tohto druhu.

Pri poniklecoch, ktoré rastú v nižších polohách, je hlavným negatívnym faktorom zarastanie lokalít súvisiace s absenciou hospodárenia a postupným nástupom stromovej a krovitej vegetácie. Skalné bralo Prímovských skál sa už dlhodobo nevyužíva, pasú sa iba úložnejšie vrchné časti územia. Poniklec otvorený rastie práve na strmších miestach, ktoré postupne zarastajú. Neustále zvyšujúce sa zatienie a hustý zápoj drevín ho vytláča a jeho početnosť postupne klesá. Podobný trend je aj na lokalitách s výskytom druhu poniklec slovenský.

Poznámka pre úplnosť

Počas letných turistických výstupov v Tatrách určite natrafíte na poniklec biely (*Pulsatilla scherfelii*), ktorý svoj domov našiel v alpínskych polohách našich veľhôr. Nejde o chránený druh v zmysle legislatívy, spomíname ho iba preto, aby bol výpočet druhov poniklecov rastúcich na území Tatranského národného parku úplný. ◀

Zoznámte sa s ohrozenými rastlinami

📍 Martina Petránová

Práve poniklec jarňý sa ocitol na obálke knihy *Ohrozené rastliny Tatier*, ktorá poteší nielen odborníkov, ale aj laikov. Vyše päťstostranová publikácia je výsledkom sedemročného úsilia autorov vytvoriť ucelené dielo, ktoré by komplexne zdokumentovalo známe i menej známe ohrozené taxóny na slovenskej strane Tatier a v ich podhorí.

Botanici Milan Zajac a Mario Duchoň vsadili na atraktívne vizuálne spracovanie, kvalitné fotografie a erudované texty – trojkombináciu, ktorá je zárukou toho, že knihu nebudete chcieť pustiť z ruky. Na jej stránkach predstavujú dokopy 265 taxónov, ktoré čitateľom približujú prostredníctvom odborných opisov a fotografií. Snímky zachytávajú nielen celkový pohľad na rastlinu, ale aj biotop, v ktorom rastie, a jej detail. Celkovo sa ich v publikácii nachádza viac ako tisíc.

Autorskej dvojici sa podarilo podrobne zmapovať takmer všetky ohrozené druhy, ktoré sa vyskytujú v slovenskej časti Tatier. Keďže ich ambíciou nebola vedecká štúdia, uprednostnili populárno-náučnú formu, vďaka čomu má táto knižná novinka potenciál pritiahnúť aj nadšencov tatranskej flóry z radov laikov. Zorientovať sa v nej pomôže prehľadný návod, s pomocou ktorého bude poznávanie jednotlivých taxónov hračkou. Pri ich výbere autori vychádzali z kategorizácie Medzinárodnej únie na ochranu prírody a prírodných zdrojov (IUCN). Aj preto sa v knihe ocitli viaceré druhy, ktoré sú v Tatrách relatív-

ne hojné, avšak v rámci Slovenska môžu byť vzácne. Naopak, nezaradili do nej taxóny, ktoré sú v iných častiach krajiny bežné, hoci v Tatrách môžu byť vzácne napríklad z dôvodu preferovania iných ekologických podmienok alebo okrajového výskytu. Všetky nuansy výberu však vysvetľujú hneď v úvode publikácie, ktorý je akýmsi stručným exkurzom do problematiky flóry a všeobecne vegetácie Tatier. Zároveň však otvorene priznávajú, že vzhľadom na pestrosť územia a jeho botanickú preskúmanosť je takmer isté, že niektoré taxóny unikli ich pozornosti. No nič to nemení na fakte, že laickej i odbornej verejnosti dokázali ponúknuť rozsahom pozoruhodné dielo, ktoré je nielen knižným sprievodcom ríšou ohrozených tatranských rastlín, ale aj výpravnou publikáciou dokumentujúcou vzácne druhy flóry pre ďalšie generácie. Ak prijmete pozvánku do ich fascinujúceho sveta, istotne neolutujete. Kniha patrí medzi tie, ku ktorým sa budete s obľubou priebežne vracieť.

Publikácia vyšla koncom minulého roka vo Vydavateľstve SLOVART. ◀

Bzdoche zo zámoria chutia tatranské ihličnany

Zdá sa, že invázne druhy hmyzu sú v Tatranskom národnom parku naklonené vedeckému bádaniu. Po ázijskej kutavke, ktorú sme vám predstavili v predchádzajúcom čísle, sa doletela dobrovoľne priamo na Výskumnú stanicu TANAP-u ukázať aj jedna z tridsiatich šiestich nepôvodných a škodlivých bzdôch – obrúbnica americká (*Leptoglossus occidentalis*).

📍 Ján Ferenčík 📷 František Šaržík a internet

Ani lokality s najvyššími prírodovedckými hodnotami nie sú uchránené od prenikania rastlín a živočíchov, ktoré sú nepôvodné a zároveň rôznymi spôsobmi škodia v ekosystémoch. Podmienkou, aby sme druh považovali za invázny, je, že ho človek priamo alebo nepriamo zavliekol mimo prirodzený areál rozšírenia. Do skladby invázných živočíchov radíme aj 36 druhov bzdôch. V Tatranskej Lomnici bola počas leta uplynulého roku v interiéri odchytená jedna z nich – bzdocha obrúbnica americká. Patrí do podradu bzdochy/rôznokrídlovce (Heteroptera), čelade obrúbnicovitých (Coreidae) a rodu obrúbnica (*Leptoglossus*). Ako jej druhový názov poukazuje, pochádza zo Severnej Ameriky, zo západného pobrežia. Do Európy sa dostala pravdepodobne dopravou dreva, prvý nález pochádza zo severného Talianska (1999). V roku 2002 ju popísali vo Švajčiarsku, v roku 2004 v Maďarsku, o dva roky neskôr ju našli vo Francúzsku a do roku 2007 už aj v Anglicku, Belgicku, Poľsku, Chorvátsku, Rakúsku a Česku. Na Slovensku obrúbnicu

americkú popísali v tom istom roku Majzlan & Roháčová. Pre zaujímavosť, bola odchytená priamo na pôde Univerzity Komenského v Bratislave. V pracovni Výskumnej stanice TANAP-u „sa prezradila“ v októbri 2022, pravdepodobne ju prilákalo teplo. Dospelá bzdocha je dlhá 16 až 20 milimetrov, ide o jednu z najväčších suchozemských bzdôch v strednej Európe. Samce sú menšie ako samice. Od podobných bzdôch sa líši charakteristickými listovito rozšírenými holeňmi, ktoré sú v rámci európskych bzdôch zriedkavé. V zime sa ukrýva pod kôrou alebo na iných miestach, kde prezimováva bez prijímania potravy. Pri podráždení môže vylučovať nepríjemne zapáchajúcu tekutinu.

Okrem netypických odchytoch v interiéroch možno obrúbnicu americkú pozorovať na vianočných stromčekoch z dovozu. Živí sa štavou rôznych druhov ihličnatých stromov, ktoré saje z vyvíjajúcich sa šišíek alebo kvetov a spôsobuje tak ich poškodenie až vysychanie. U nás má pravdepodobne inú živnú rastlinu ako vo svojej domovi-

ne v Severnej Amerike, kde ju nepovažujú za významného škodcu. Pri väčšom premožení môže byť „vinná“ za zníženú produkciu semena, ohrozené by v takom prípade boli najmä semenné plantáže alebo iné semenné zdroje. Správa TANAP-u má v pôsobnosti niekoľko semenných sádov ihličnanov a semenných porastov, ktoré slúžia pre zber genetického materiálu najvyššej hodnoty.

Počet invázných druhov celosvetovo každý rok narastá. Spôsobuje to hlavne globalizácia i nárast medzinárodného obchodu a cestovného ruchu. V neposlednom rade prilievajú olej do ohňa aj klimatické zmeny v podobe neustále sa zvyšujúcej priemernej globálnej teploty. Uvedené pozorovanie bzdochy v TANAP-e neznamená zásadný zásah do biodiverzity, avšak pri súčasnom trende postupujúcich biologických invázií v dlhodobom merítke to môže viesť k trvalým zmenám. ◀

Vajčička obrúbnice americkej pripomínajú čokoládové bonbóny.

Výzva pre verejnosť

Biologické invázie majú na svedomí rozširovanie nepôvodných druhov organizmov do nových oblastí, čo spôsobuje obrovské škody aj v oblasti ekonomiky. Spolu s devastáciou prírodného prostredia a prírodných habitatov sú jednou z najväznejších príčin úbytku biodiverzity vo svete. Vyzývame preto verejnosť, aby pri stretnutí v prírodnom alebo urbánnom priestore Tatier a podhoria pozorovali nezvyčajný hmyz alebo invázne druhy uvedené v platnej slovenskej legislatíve. Zoznam invázných nepôvodných druhov na Slovensku nájdete v Nariadení vlády Slovenskej republiky č. 449/2019 Z. z. Prehľad invázných druhov uvádza na svojom webe aj Štátna ochrana prírody SR. Informácie, fotografie a nájdené nechránené jedince prosíme doručiť na Výskumnú stanicu TANAP-u v Tatranskej Lomnici.

Možno vás to prekvapí, ale podobne ako gazdinky pred sviatkami upratujú svoje domácnosti, aj zamestnanci jaskýň pred novou sezónou pravidelne „gruntujú“ podzemie. Metly, kýble a hadice berú do rúk koncom roka, aby už začiatkom toho ďalšieho mohli návštevníkov privítať vo vyblýskaných priestoroch. Veľké upratovanie má za sebou i Belianska jaskyňa, ktorá je u nás jedinou sprístupnenou jaskyňou vo východnej časti Tatier a momentálne kraľuje aj rebríčku najnavštevovanejších slovenských jaskýň.

  Martina Petránová

Nachádza sa v masíve Kobylieho vrchu, v nadmorskej výške 890 metrov. Turisti sa k nej dostanú po žltom značenom náučnom chodníku z Tatranskej Kotliny. Na takmer kilometer dlhom úseku prekonajú prevýšenie 122 metrov. Zamestnanci túto trasu zdolávajú každý deň, ďalšie dĺžky ich čakajú v útrobach samotnej jaskyne. Súčasťou 1 370 metrov dlhého prehliadkového

skončíme, aj trošku kýchame,“ pokračuje v rozprávaní Bachleda, ktorý v Belianskej jaskyni brigádoval už v roku 1983 a tri desaťročia pôsobí ako jej správca. Svoje zohráva tiež teplota v jaskyni, ktorá sa po celý rok pohybuje okolo šiestich stupňov nad nulou. Na skrehnuté prsty sa však jaskyniari nestažujú, upratovanie ich vraj dostatočne zahreje. „Keď si dáme na seba

vyčistia a vyberú aj mince, ktoré tam spolu s iným neporiadkom nahádzali návštevníci. „Tie sú problém, keďže časom korodujú,“ prízvukuje Bachleda. Popri upratovaní vodných plôch a prehliadkovej trasy umyjú tiež zábradlia, opraví a vymenia nefunkčné svietidlá, údržbou zakaždým prejdú aj vonkajšie objekty, v ktorých sa nachádzajú pokladne a zázemie pre personál. Postarať sa musia i o takmer kilometer dlhý prístupový chodník z Tatranskej Kotliny, ktorý vyčistia od lístia, aby ho na jar návštevníci na podrážkach topánok nenosili do jaskyne. Okrem toho musia stihnúť „papierovačky“, ktoré si vyžaduje ukončenie predchádzajúcej sezóny.

Návštevnosť stúpla dvojnásobne

Tú ostatnú hodnotí správca Belianskej jaskyne pozitívne. Rok 2022 bol pre jaskyniarov úspešnejší než predošlé dva, ktoré ovplyvnila pandémia. V porovnaní s predchádzajúcou sezónou návštevnosť jaskyne stúpla dvojnásobne. Vlni si ju pozrelo 107 321 ľudí. Rok predtým bola jaskyňa pre protikovidové opatrenia zatvorená až

Rajóny v podzemí

okruhu s prevýšením 125 metrov je aj 874 schodov. Nečudo, že generálne upratovanie im zaberie hneď niekoľko týždňov. Priestory treba totiž dôkladne vydrhnúť, vypustiť a opäť napustiť musia aj všetkých sedem jazierok, ktoré pri prehliadke podzemia obdivujú návštevníci. „Keďže v jaskyni nie je žiaden aktívny tok, využijeme iba povrchovú vodu, ktorá pretečie cez masív a doslova po kvapkách sa dostane do tých jazierok. Máme už svoj systém, začíname s najspodnejším jazierkom, ktoré vymyjeme ako prvé a keď je čisté, pomocou hadíc a čerpadla ho naplníme vodou z jazierka nad ním. Takýmto spôsobom postupne vyčistíme aj ostatné jazierka až po to najvrchnejšie, ktoré naplníme vodou zachytenou v nesprístupnených častiach jaskyne. Musíme ňou šetriť, keďže je jej málo a sneh sa topí až na jar,“ vysvetľuje správca jaskyne Jozef Bachleda. Osvedčený postup prevzali od svojich predchodcov, akurát, že tí si pred rokmi nepomáhali čerpadlom, vodu z jazierka do jazierka prenášali vo vedrách, podobne čistili aj zvyšok prehliadkovej trasy. „Stále sa len prelievalo a prelievalo. Jeden kolega nosil vodu a druhý šuroval, teraz je to jednoduchšie. Hadicami sa schody aj zem vystriekajú, takže z tej podlahy by ste sa mohli najesť. Nie je to však žiadna hladká robota, človek je zaprskaný, mokrý, celé to trvá mesiac, kým

nejakých pätnásť, dvadsať kilogramov hadíc plus čerpadlo a kráčame hore schodmi, ešte sa treba aj zoblíkať,“ smeje sa správca. Aj v sparnom lete padne ochladenie v podzemí vhod a v zime, keď teploty klesajú hlboko pod bod mrazu, sa do jaskyne zase chodievajú zohrievať.

Vyloviť musia aj mince

Každoročné rajóny sa nedajú urýchliť, keďže treba prenášať hadice od jedného jazierka k druhému a trpezlivo počkať, kým sa voda v nich obmení. Ešte predtým, ako začne natekať, zamestnanci každé z jazierok dôkladne

do polovice mája, návštevníci museli rátať aj s obmedzeniami. „Počet osôb na jeden vstup bol limitovaný, namiesto šesťdesiatich ľudí mohlo vojsť len dvadsať. Keď vám naraz prídu tri autobusy, je to problém, návštevníci museli čakať. Zhustili sme síce vstupy, ale máme len obmedzený počet zamestnancov. Dosť sme si vypočuli aj kvôli povinným respirátorom. V jaskyni sa totiž nachádza 874 schodov a tí starší majú často problém udýchať ich aj bez prekrytia úst. Veľa ľudí to odradilo, rovnako ako aj neistota, ktorá panovala v tom kovidovom období, mnohí sa báli niekam si vyjsť. Tým, že boli

Návštevníkov víta už 140 rokov

Vchod do Belianskej jaskyne bol známy už zlatokopom v prvej polovici 18. storočia, o čom svedčia aj ich mená vyryté v skalných stenách. V súvislosti s objavením jaskyne sa skloňuje najmä dvojica Július Husz a Johan Britz, ktorí v roku 1881 prenikli do jej útrobov. Prví turisti si ju pozreli už o rok neskôr. Zostup a výstup bol v tých časoch veľmi namáhavý a nebezpečný. Zmenilo sa to až s nájdením a prerazením nového vchodu. Aj napriek tomu však prehliadka podzemia v tých časoch trvala štyri hodiny a návštevníci museli počas nej zdolať pri svetle sviečok a smolných fakiel až tritisíc drevených schodov! Posun nastal v roku 1885, keď v podzemí prerazili umelý tunel a trasu zokruhovali. Už o jedenásť rokov neskôr, 29. novembra 1896, sa v Belianskej jaskyni rozsvietilo 165 žiaroviek. Stala sa tak jednou z prvých elektricky osvetlených jaskýň v Európe. Prúd dodávala vodná turbína v Tatranskej Kotlině. Presne dvadsať rokov po otvorení sa Belianska jaskyňa dočkala svojho 25-tisícneho návštevníka. Dnes si podzemie pozrie ročne vyše stotisíc ľudí.

uzatvorené hranice so susednými štátmi, prišlo aj menej Poliakov, ktorí predstavujú približne štyridsať percent našich návštevníkov. Uvoľnenie opatrení však pomohlo a návštevnosť nám v roku 2022 začala pomaličky stúpať,“ hodnotí Bachleda uplynulé dva roky, ktoré sa niesli v znamení korony. Zatiaľ čo v období pred pandemiou sa pohybovala na úrovni zhruba 125-tisíc ľudí ročne, predošlá sezóna skončila s bilanciou približne osemdesiat percent návštevnosti, ktorú evidovali pred korunou. Približne polovicu návštevníkov tvorili Slováci, viac ako tretina záujemcov o prehliadku jaskyne bola z Poľska, nechýbali však ani česky, maďarsky či anglicky hovoriaci turisti. V dôsledku vojny na Ukrajine absentovali turisti z Ruska, ale na druhej strane sa zvýšil počet Ukrajincov.

Útočisko v podzemí

V lete, keď je nával, sa podzemím denne premie aj 1 800 ľudí. Mimoriadne husto býva najmä v dňoch, keď počasie

Vedeli ste, že?

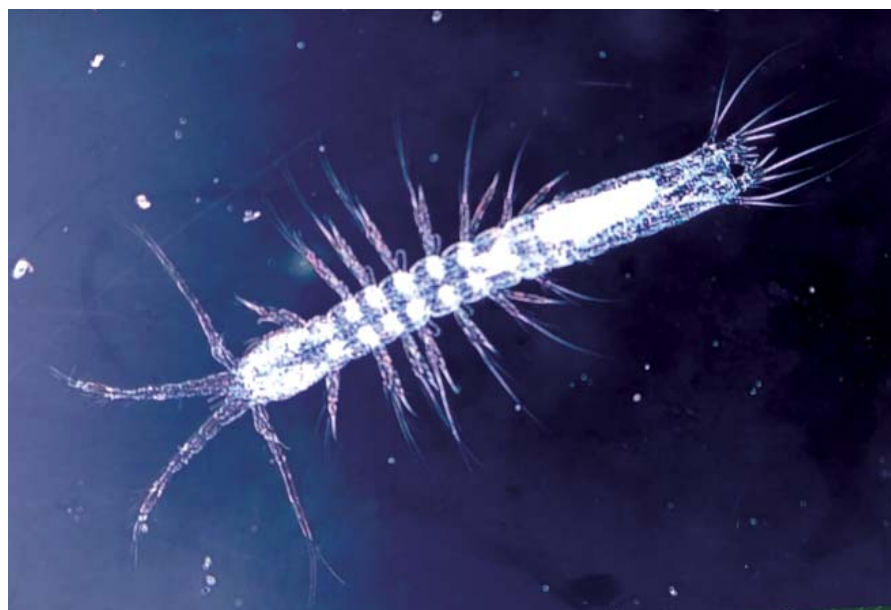
Blahodarné účinky jaskynného prostredia sa osvedčili aj pri liečbe pacientov s dýchacími problémami. Stála teplota vzduchu, vysoká vlhkosť a sterilné prostredie bez alergénov majú pozitívny vplyv na ľudí s bronchiálnou astmou či alergiami. Práve preto začalo Beliansku jaskyňu na tzv. speleoterapiu využívať neďaleké sanatórium v Tatranskej Kotline. Dýchacie cvičenia v podzemí majú priaznivý vplyv nielen na zdravotný stav pacientov, ale aj ich imunitný systém.

nepraje výletom po horách. „Vtedy hľadajú múzeá, galérie, kaštiele či jaskyne, kde by sa mohli schovať pred dažďom. Keď prší, hovoríme, že nám padajú peniaze z neba,“ žartuje Bachleda. Vzápätí však vážne dodáva, že za tie roky, čo pracuje v jaskyni, sa návštevníci veľmi zmenili. „Vidno, že sa tratia úcta k rodičom, starším či učiteľom, čo sa prejavuje aj v správaní. Stáva sa, že príde skupina detí, v ušiach majú slúchadlá a niektorí jaskyňu prejdú bez toho, aby vedeli, že v nej vôbec boli. Narastá arogancia, chýba poriadok, ale

všetko je to o výchove,“ zamýšľa sa dlhoročný správca Belianskej jaskyne, ktorá je známa bohatým výskytom kalcitovej sintrovej výplne.

Biela pani i Jánošík

Jej prehliadka trvá sedemdesiat minút. Počas nej môžu návštevníci obdivovať sintrové vodopády, pagodovité stalagmity, jazierka a ďalšie formy jaskynnej výzdoby. Už cestou k jaskyni si na jednej zo šiestich náučných tabulí prečítajú, že počiatky jej vývoja siahajú do obdobia pred hlavnými fázami výzdvihu Tatier, ktoré začali asi pred siedmimi miliónmi rokov. Priestrané dómy a siene s kupolami vznikli rozpúšťaním vápencov, sčasti horizontálne jaskynné chodby sa vytvorili neskôr, v nadväznosti na fázy prerušovaného zahlbovania doliny, keď podzemné vody z jaskyne prúdili k vtedajšiemu dnu doliny. Nad jeho úroveň sa celá jaskyňa dostala asi pred dvoma miliónmi rokov a jej podzemné dutiny dodnes dotvárajú vody presakujúce zo zrážok. Vyzrážaním uhličitanu vápenatého, rozpusteného vo vodách presakujúcich cez vápencové nadložie, sa vytvára kvapľová výzdoba. Na mnohých miestach sa pôvodné priestory zmenili rútením stropov, najmä počas posledných ľadových dôb. Dnes dĺžka jaskyne dosahuje viac ako štyri kilometre. Verejnosti sprístupnená je však iba časť jaskynných priestorov. Takmer jeden a pol kilometra dlhý prehliadkový okruh návštevníkov prevedie viacerými dómami a sieňami. Ich pozornosť istotne upútajú pagodovité stalagmity v Palmovej sieni, obzrieť si môžu aj vežu podobnú tej v talianskej Pise. Spolu s ňou na nich v útrobách Kobyliého vrchu čaká tiež silueta Levočskej Bielej pani či Tulák – kuželovité stalagmit, ktorý vody posunuli z pôvodného miesta. Zbojnícka komora je domovom Jánošíka, najmenších zase nadchne kvapľová zoo. Pri troške fantázie uvidia hrdličky, sovu, ovečku, veveričku, zajaca, medvedíka či opicu. Zlatým klincom prehliadky sú scénické efekty kombinované s hudbou, ktoré sú doménu Hudobnej siene. Názov dostala podľa zvukov dopadajúcich kvapiek vody na hladinu jazierka. Koncertova-

Jazierka obýva vzácna hlbínovka

Jeden zo šiestich panelov náučného chodníka, ktorý vedie k Belianskej jaskyni, je venovaný jej obyvateľom. Ako si návštevníci môžu prečítať, diverzita podzemnej fauny bezstavovcov je pomerne nízka vzhľadom na geografickú polohu jaskyne, ako aj čiastočné horské zaľadnenie územia počas ľadových dôb v starších štvrtohorách. Spoločenstvo suchozemských článkonožcov (Arthropoda) tvoria prevažne zástupcovia chvostoskokov (Collembola), roztočov (Acari) a dvojkridlovcov (Diptera). Spomedzi významnejších druhov podzemie obývajú roztoč panciernik *Pantelozetes cavaticus* a chvostoskok *Protaphorura janosik*, ktorý je západokarpatským endemitom. V jaskyni sa sústreďujú spravidla na miestach, kde sa nachádza organický materiál ako zvyšky dreva, exkrementy kún či netopierov. Na hladine jazierok sú pre svoje drobné rozmery sotva postrehnuteľné. Jaskynné steny v blízkosti povrchových otvorov v zimnom období poskytujú úkryt najmä piadivke jaskynnej (*Triphosa dubitata*). Najvzácnejšími obyvateľmi jaskynných jazierok sú stigobiontné kôrovce hlbínovka slepá (*Bathynella natans*), ktorá je považovaná za relikv z obdobia treťohôr a synurela prostredná (*Synurella intermedia*), v prípade ktorej ide o prvý nález z jaskynných vôd na území Tatier.

li v nej dokonca aj bratia Babjakovci. A vraj takú výbornú akustiku nemajú ani v pražskej Lucerne.

Pribudli ďalšie metre

V minulosti viedla prehliadková trasa aj po vyše päťdesiat metrov vysokom vápencovom vodopáde, ktorý je dominantou Veľkého dómu, dnes ho obchádza. Inak sa za posledné desaťročia nezmenila, jej dĺžka je približne rovnaká. Pribudli však zamerané metre, o ktoré sa postarali jaskyniari zo Spišskej Belej. Momentálne má jaskyňa viac než štyri kilometre. „Pamätám si, že keď som nastúpil, v sprievodnom slove bolo, že zameraná dĺžka jaskyne je 1 752 metrov, z toho sprístupnených bolo 1 340 metrov, takže za tých štyridsať rokov urobili toho dosť,“ konštatuje Bachleda. V roku 2009 návštevníkov privítal nový priestranný vstupný areál, o šesť rokov neskôr ich Správa slovenských jaskýň (SSJ) potešila vynovenou prehliadkovou trasou a moderným osvetlením, ktoré necháva vyniknúť detailom. Kým dovtedy bolo v jaskyni 286 svietidiel, dnes je ich vyše osemsto. Ďalšie väčšie investície zatiaľ nie sú v pláne, rovnako ako ani predĺženie prehliadkovej trasy. „Sprístupňovacie práce v podzemí nie sú lacná záležitosť. Myslím si, že keby sa SSJ rozhodla sprístupniť nejaké metre alebo stovky metrov, tak určite by to bola nejaká iná jaskyňa z tých tisícok, ktoré na Slovensku sú, pretože ak sa pozeráte na komédiu štyri hodiny, tak už vám to nie je smiešne. Prehliadka jaskyne dnes trvá sedemdesiat minút a fyzicky je aj dosť náročná, keďže človek musí počas nej prekonať 874 schodov. Tých posledných pätnásť minút sú ľudia už aj radi, že idú vonku,“ netajú sa správca.

Zachraňovali aj životy

Za tie štyri desaťročia, čo v jaskyni pracuje, zažil ozaj všeličo. Od kuriózných otázok až po záchranu životov. „Je chybou, keď si ľudia myslia, že za tých pár dní dovolenky musia za každú cenu stihnúť všetko, čo si naplánovali. Kondícia žiadna a ak je sparno, stáva sa, že vyjdú k jaskyni, kúpia si lístok, sadnú si na lavičku a odpadnú. Defibrilátor už síce zachránil niekoľko životov, ale nie vždy sa to končí šťastne. Chvalabohu, že jaskyňa nie je hneď pri ceste, lebo to by sme asi behali s nosidlami. Ten prístupový chodník je taký prevetrávací,“ vraví Bachleda. Ak človeka neotočí klaustrofóbia vo vstupnej chodbe a ak sa nevzdá ani po prvých schodoch, väčšinou je to signál, že jaskyňu zvládne prejsť celú.

Technika pokročila

V porovnaní s rokmi, keď v Belianskej jaskyni začínal ako brigádnik, sa už

Oblúbené zimovisko netopierov

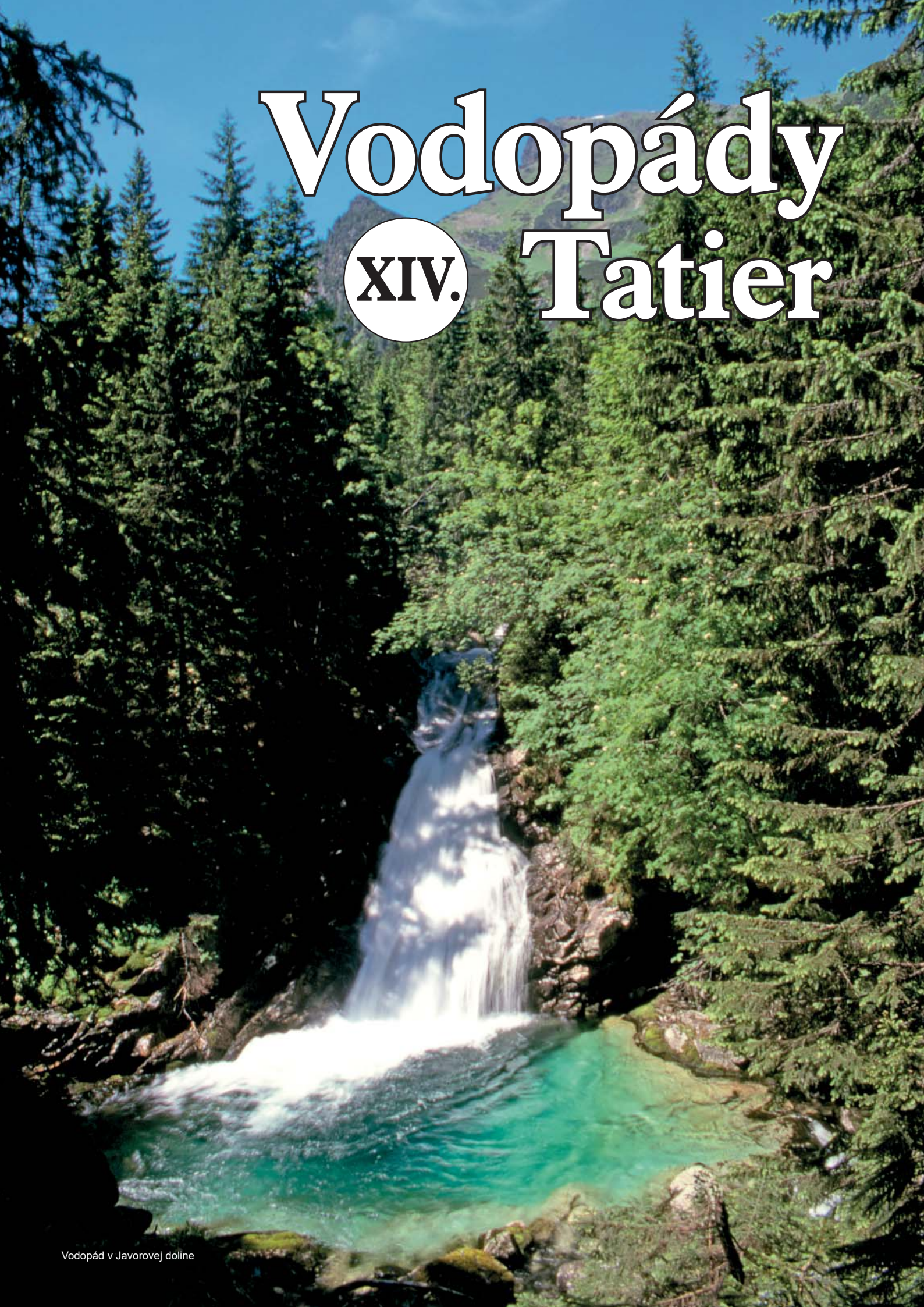
Belianska jaskyňa patrí medzi najvýznamnejšie zimoviská netopierov v Tatrách. Odborníci sa ich cieľenému výskumu začali venovať až po roku 1950, avšak najstaršie zmienky o týchto tajomných obyvateľoch podzemia sa objavili už v druhej polovici 19. storočia. Celkovo zaznamenali deväť druhov netopierov vrátane netopiera ostro-uchého (*Myotis blythii*), ktorý okrem tejto lokality nebol na slovenskej strane Tatier doposiaľ potvrdený vizuálne a ani v osteologickom materiáli. Medzi najpočetnejšie druhy, ktoré počas zimy nachádzajú útočisko v jaskyni, patrí netopier veľký (*Myotis myotis*), netopier fúzatý (*Myotis mystacinus*) a netopier Brandtov (*Myotis brandtii*). Dávne kostrové nálezy, ktoré odborníci analyzovali ešte v sedemdesiatych rokoch minulého storočia, však svedčia o tom, že jaskyňu kedysi obývali aj druhy, ktoré sa v nej dnes už nevyskytujú. Teda aspoň doteraz ich nikto nevidel. Podľa starších prameňov netopiere využívali jaskyňu nielen v zimnom období, ale tiež ako letný úkryt. Dokonca je po nich pomenovaná jedna z jej siení. Nachádza sa v hornej časti jaskyne, medzi Dómom SNP a Vodopádovým dómom, názov jej dali nálezy veľkého počtu naplavených kostí netopierov.

nemusi obávať ani situácií, keď dnu ostal spolu s návštevníkmi potme. „V lete sa pomerne často stávalo, že počas búrky udrel blesk a vyhodilo prúd. A to bol koniec. Nebol žiaden náhradný zdroj a vy ste potrebovali z jaskyne vyvieť aj tristo ľudí. Každých päťdesiat metrov sme mali uložené sviečky a pamätám si, že raz na prvého mája, keď sme takto vyšli von, niektorí ešte aj tlieskali. Dnes už máme náhradný zdroj, ktorý do dvoch minút naskočí, takže stačí rozsvietiť baterku, chvíľku počkať a môžete pokračovať ďalej,“ vyťahuje z pamäti jednu z mnohých historiek, ktoré zažil v podzemí. Technologický pokrok sa nevyhol ani výkladu. „Kedysi sa hovorilo len po slovensky, vedeli sme sa ešte dohovoriť poľsky, ale ak prišli napríklad Maďari, dostali do ruky letáčik, aby si mohli o jaskyni aspoň niečo prečítať. Teraz

máme aparatúru natiahnutú po jaskyni a podľa zloženia skupiny sa púšťa sprievodné slovo,“ konkretizuje správca. Návštevníci si pred vstupom do jaskyne môžu na svojich smartfónoch načítať QR kód, vďaka ktorému sa dostanú k informáciám v rôznych jazykoch. Zvládnuť jazykový babylon nie je vždy jednoduché, pevné nervy to chce podľa Bachledu najmä počas letných prázdnin, keď jaskyňa praská vo švíkoch. „Je to pomerne psychicky náročná robota. Neraz je tu krik, tlačnica, takže treba nervozitu a stres spracovať či už v kase alebo pri vstupe, keďže jaskyňa má jeden vchod, ktorý slúži zároveň aj ako východ. Som rád, keď mi vyjde pár dní voľna a potom už ani nepotrebujem, aby mi doma niekto povedal čo i len ahoj,“ uzatvára správca momentálne najnavštevovanejšej jaskyne na Slovensku. ◀

Vodopády

XIV. Tatier

Skryté a neznáme sú vodopády rozľahlého a tajomného zákutia Tatier zvaného Javorová dolina. A práve tam nazrieme v tejto časti seriálu, ktorý postupne predstavuje padajúce vody v jednotlivých častiach Tatranského národného parku.

  Milan Lučanský

Javorová dolina s dĺžkou približne desať kilometrov patrí k najväčším na severnej strane Vysokých Tatier. Rozvetvuje sa na viacero väčších či menších dolín a dolínok, z ktorých najvýznamnejšími sú Zadné Medodoly, Kolová, Čierna Javorová, Suchá, Žabia Javorová, Zelená Javorová a Široká dolina. Hlavným vodným tokom je riečka Javorinka s veľkým množstvom prítokov. Vyteká zo Žabieho Javorového plesa, ktoré leží pod severnými stenami Javorového štítu (2 417 m) vo výške 1 878 m n. m. Rozprestiera sa na ploche 1,13 hektára a dosahuje hĺbku 15,3 metra. V tejto súvislosti nemožno opomenúť dramatickú udalosť z roku 1940, keď veľká kamenná lavína padajúca zo spomínaného štítu zasypala značnú časť plesa a tým výrazne zmenšila jeho rozlohu.

Všetky vodopády tohto odľahlého kráľovstva divočiny sú ukryté pred zrakmi návštevníkov, pretože sa nachádzajú v turisticky neprístupných oblastiach zaberajúcich väčšinu územia. Výnimkou nie je ani Vodopád na Javorinke* nachádzajúci sa v strednej časti doliny vo výške zhruba 1 340 m n. m. V tichu smrekových lesov padajú jeho krištáľovo čisté vody z výšky šesť až sedem metrov do tzv. obrieho hrncu, ktorý má priemer asi sedem a hĺbku viac ako dva metre. Slnčné lúče trblietajúce sa na hladine tohto divu prírody dodávajú miestu neopakovateľnú, ba priam magickú atmosféru. O čosi nižšie ústi z pravej strany do Javorinky Čierny potok pritekajúci z Čiernej Javorovej doliny. Pramení v jej horných partiách, kde prekonáva mohutný dolinný prah (Čierne spády), pričom vytvára štvorstupňový, viac ako šesťdesiatmetrový Čierny vodopád nachádzajúci sa vo výške približne 1 700 m n. m. a nižšie položený – asi pätnásť metrov vysoký – Malý Čierny vodopád*. Čierna Javorová dolina učupená pod 1 100 metrov vysokými zrázmi majestátneho Ladového štítu patrí k tým najdivokejším a najkrajším zákutiam Tatier. Jedinečné krásy sú v jednom obraze reprezentované napríklad Čiernym Javorovým plesom (0,83 ha, hĺbka 3,2 m) ležiacim vo výške 1 492 m n. m., na hladine ktorého sa hrdo zrkadlí 550 metrov vysoká stena Malej Snehovej veže (2 160 m) a letné snehové polia Ladovej dolinky.

V strmej terasovitej a ťažko prístupnej Ladovej dolinke vklínenej do severných členitých partií Ladového štítu sa na skalných prahoch nachádzajú Ladové vodopády*. S výškou presahujúcou päťdesiat metrov patria v Tatrách k tým vyšším, no ich vodné prietoky značne kolíšu – najmä v závislosti od množstva atmosférických zrážok a snehových zásob, ktoré sa v najvyšších stupňoch dolinky udržiavajú vo väčších či menších objemoch prakticky po celý rok. Podobne ako tieto aj ďalšie ešte doposiaľ nepublikované vodopády, ktoré len čakajú na svoje bližšie zdokumentovanie, sú dôvodom na návrat do tejto doliny v niektorej z budúcich častí nášho seriálu Vodopády Tatier.

V nasledujúcom čísle vstúpime do sveta vodopádov susednej Bielovodskej doliny. ◀

Pozn. autora: Keďže väčšina z vodopádov, ktoré vám na stránkach časopisu TATRY postupne predstavujeme, nebola doteraz podrobnejšie prebádaná a mnohé z nich nemajú ani len mená, pre ľahšiu orientáciu v ich evidencii a takisto aj v teréne si občas pomôžeme vlastnými pracovnými názvami. Tie sú v texte označené hviezdíčkou (*).

Čierna Javorová dolina

Čierny vodopád

Po stopách stratených tatranských plies (2)

Zatiaľ čo niektoré tatranské plesá sa zmenili od konca poslednej ľadovej doby iba pomerne málo, iné postihli zmeny až také veľké, že viedli k celkovému zániku. Prítomnosť náplavových rovín, rašelinísk či suchých jazerných paniev na dnách dolín však poskytuje jasné dôkazy o ich niekdajšej existencii. Dnes sa vydáme za stratenými plesami do Doliny Zeleného plesa a Skalnatej doliny, na úpätie Vysokých Tatier i do Malej Studenej doliny.

 Juraj Kapusta archív autora

Zaniknuté jazerné panvy, úplne vyplnené sedimentmi alebo rašelinou, sú jedným z typických fenoménov Vysokých Tatier aj v porovnaní s inými veľhorami vo svete. Nie je to náhoda. Tatranské plesá ležia totiž často na pomerne úzkych dolinných stupňoch. Jazerné panvy plies predstavujú lokálne erózne bázy týchto terénnych stupňov, ktoré sú situované veľmi blízko k miestam vzniku erózie – k strmým skalným stenám a sutinovým svahom.

Celý proces zvetrávania, erózie, transportu a akumulácie hornín zo svahov až k jazerám je tak v podmienkach Tatier neštandardne koncentrovaný na veľmi malé územie (v rámci jednej časti doliny) a navyše urýchlený extrémnymi výškovými rozdielmi. Uvoľneným sutinám zo strmých svahov stačilo prejsť relatívne malú vzdialenosť na to, aby mohli zasypávať niekdajšie plesá s nevidane vysokou efektivitou. Jazerné panvy tatranských plies sú pritom relatívne plytké a malých rozmerov. Okrem dynamického zasypania niektorých plies sutinami ich zase na iných miestach vyplnili pomerne rýchlo rašeliníky.

Lievikové pleso

Azda jedno z najznámejších zaniknutých tatranských plies, patriace už minulosti, leží v Skalnatej doline iba kúsok povyššie hojne navštevovaného Skalnatého plesa. Dnes už o ňom takmer nikto ani len netuší. Lievikové pleso úplne zaniklo koncom 19. storočia (okolo roku 1880), no možno ho nájsť zobrazené ešte na starších historických mapách pod nemeckým názvom Trichter See (Trichter je v preklade lievik, pozn. autora). Obklopené vysokými skalnými stenami ležalo uprostred Lievikového kotla v nadmorskej výške približne 1 890 m n. m. a pomenované bolo podľa svojho tvaru pripomínajúceho lievik.

Jeho osud spečatili nestabilné morénové brehy, ale najmä neustále sa zosúvajúce sutiny zo svahov, ktoré ho postupom času úplne vyplnili. Tie sem boli intenzívne prinášané najmä častými sutinovými prúdmi. Práve na mieste Lievikového plesa sa zbierali a koncentrovali zo všetkých okolitých žlabov.

Dávid Frölich, jeden z prvých bádateľov Tatier, ho v 17. storočí uvádza v krátkej

literárnej zmienke ako jedno zo známejších tatranských plies. Spomedzi ďalších znalcov spomínajú jazero napríklad Jakub Buchholtz (1783), Fridrich Fuchs (1863) či Karol Kořistka (1864). V minulosti bolo častým cieľom turistických vychádzok do Vysokých Tatier. Dobové pramene dokonca zachytávajú aj zaujímavú informáciu o nocľahu slávneho švédskeho botanika Görana Wahlenberga na brehu jazera v roku 1813 počas jeho výstupu na Lomnický štít.

Ešte v roku 1876 udáva spíšsky historik Jozef Hradzsky rozlohu posledného zvyšku Lievikového plesa na 0,07 hektára. Už na konci 19. storočia však meteorológ a kartograf Karol Kolbenheyer konštatuje úplný zánik jazera a dodáva, že jeho dno pokrýva iba humus, v ktorom sa usalašili svište.

O jedinečnosti lokality bývalého plesa svedčí aj to, že jeden z najväčších znalcov Tatier – prof. Michal Lukniš – uvádza už celkom zasypané jazero vo svojej geomorfologickej mape (Geomorfologická mapa Vysokých Tatier a ich predpolia, 1968).

Podľa celkovej geomorfológie a rekon-

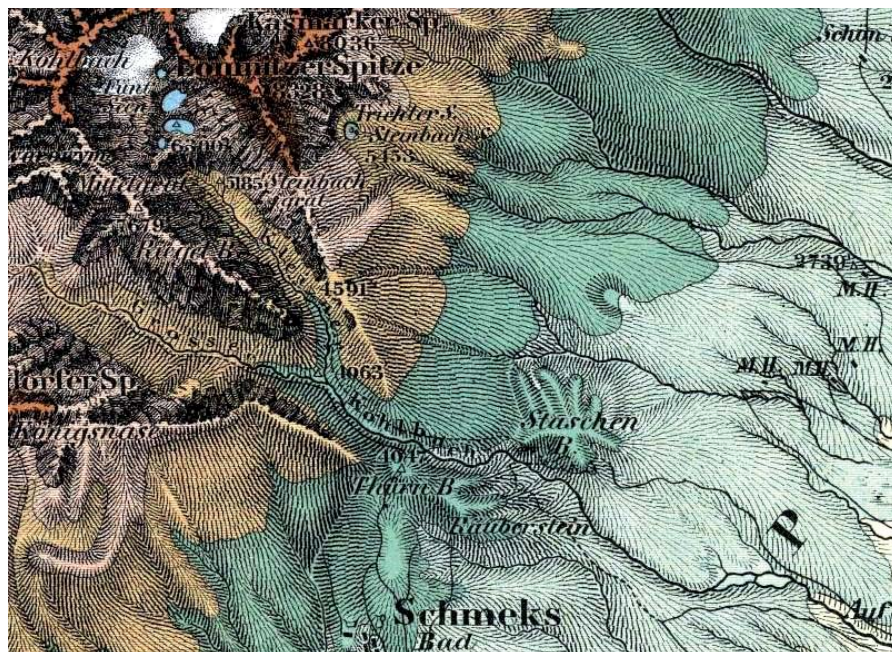
štruktúre na základe digitálneho modelu terénu mohla byť niekdajšia rozloha Lievikového plesa od 8 000 do 13 000 metrov štvorcových (0,8 až 1,3 hektára). Je pomerne reálne, že veľkosť bolo kedysi len o niečo menšie ako súčasné Skalnaté pleso. Jeho približné maximálne rozmery mohli byť zhruba 150 x 90 metrov a hĺbka niekoľko metrov. Plesá v takýchto dolinných polohách však bývali neraz značne hlbky.

Napriek tomu, že v súčasnosti k bývalému Lievikovému plesu nevedie žiadny značený turistický chodník, lokalita nezostala úplne skrytá pred zrakom verejnosti. Celý Lievikový kotol aj so zasypaným plesom je totiž dobre viditeľný z visutej lanovky vedúcej na Lomnický štít.

Pleso v trógu Doliny Zeleného plesa

Niekdajšie pomerne veľké jazero v susednej Doline Zeleného plesa postihol úplne iný osud. Málokto vie, že dnes už zarastená rozľahlá morénová znížina v dolinnom stupni ležiacom poníže Zeleného plesa – jedného z najznámejších tatranských plies, hostila kedysi jazero, ktoré by ho dnes veľkosťou úplne zatienilo. Ba jednému z najkrajších tatranských plies by sa svojou krásou zrejme aj dorovnalo. Nebyť nestabilnej morénovej hrádze a zubu času, dnes mohlo byť všetko inak.

Jazero v trógu Zeleného plesa stratilo svoje vody cez eróznou odtokovú ryhu v hradiacej moréne už veľmi dávno. Tú usilovne erodoval búrlivý Zelený potok až do takej miery, že v dôsledku jej neustáleho prehĺbovania (dnes má hĺbku okolo 11 metrov) postupne jazero celé vyteklo, a tak definitívne zaniklo. Dôkazom po jeho existencii je len suchá jazerná panva a zmapované jazerné sedimenty na dne. Kedysi bolo dvakrát väčšie ako súčasné známejšie Zelené pleso, ležiace zhruba 500 metrov vyššie tejto lokality.

Fragment z historickej mapy Karola Kofistku (1864), na ktorej je ešte pod názvom „Trichter S“ znázornené Lievikové pleso.

Hoci toto jazero zaniklo už v dávnych dobách, moderné vedecké metódy dokonale zrekonštruovali jeho proporcie. S plochou okolo 33 700 metrov štvorcových (3,37 hektára) by dnes bolo 12. najrozľahlejším plesom slovenskej strany Tatier a v súčasnom celkovom veľkostnom rebríčku všetkých tatranských jazier by sa umiestnilo na úctyhodnom 20. mieste. Jeho vodná hladina ležala podľa relatívnej výšky prielomu potoka v moréne v nadmorskej výške 1 513 m n. m. Maximálne rozmery stanovené rozhraním obvodových morénových valov boli 260 x 194 metrov. Minimálny objem jazera bol určený na približne 112 000 metrov kubických. Pleso bolo na svoje veľké rozmery pomerne plytké, s typickým morénovým dnom a maximálnou odhadovanou hĺbkou okolo siedmich metrov.

Okrajom zaniknutej jazerej panvy prechádza žltou značený turistický chodník vedúci malebnou Dolinou Zeleného plesa. Ak by dnes toto pleso existovalo, patrilo by určite k najnavštevovanejším a najkrajším zákutiam Vysokých Tatier.

Pleso pod Veľkým hangom

Každé zo stratených plies vyniká svojím vlastným originálnym osudom. Turistický chodník smerujúci Malou Studenou dolinou k Téryho chate prechádza tesne ponad vskutku zaujímavú lokalitu. Aj tu pod výrazným svahom – Veľkým hangom („hang“ = svah) sa nachádzalo kedysi jedno z väčších tatranských plies.

Jeho vody sa zrejme najskôr začali strácať cez odtokovú ryhu erodovanú Malým Studeným potokom v morénovej hrádzi jazera. Asi desať metrov hlbokým prielo-

Lievikové pleso v Skalnatej doline zasypané sedimenty sutinových prúdov z okolitých strmých žľabov. Sutinové prúdy sú na tomto zaujímavom mieste, ktoré dnes porastá trávnatá vegetácia (snímka vpravo), nadmieru aktívne.

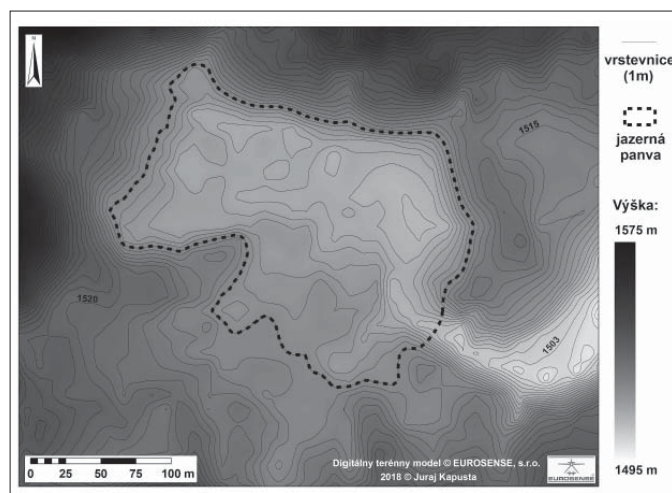
Jazero v trógu Doliny Zeleného plesa (pohľad zo svahov Velkej Svišťovky) bolo kedysi dvakrát väčšie ako známe Zelené Kežmarské pleso, ležiace asi pol kilometra od neho.

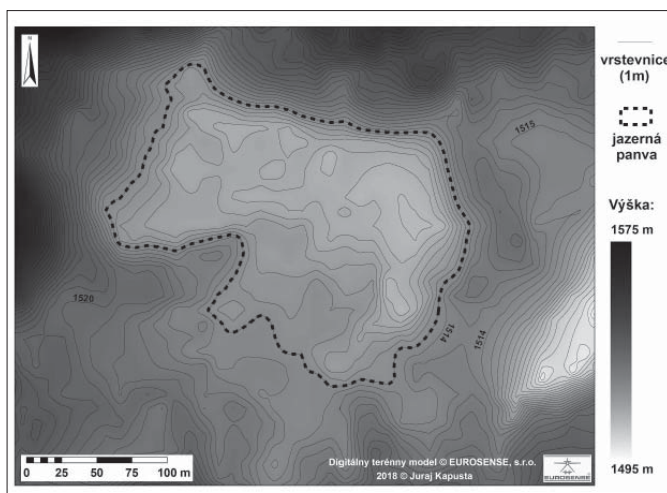
Priechod Zeleného potoka cez morénovú hrádzu niekdajšieho plesa v trógu Doliny Zeleného plesa

mom potoka vo výrazne rozrušenej čelnej moréne dnes prechádza turistický chodník. Miesto plesa však začali vyplňať súbežne i sutiny. Niekoľko desiatok metrov vysoké a pomerne rozľahlé sutinové kužele sa sem postupne naspávali zo žlabov Prostredného hrotu (kužel pod ním je vyše 300 metrov vysoký), Lomnického štítu a Lomnického hrebeňa. Okrajové časti jazera zasypali iste niekoľko metrov hrubými nánosmi kamienka. Skazu plesa dokončili sutinové prúdy, ktoré zo spodných častí kuželov vyplavili aj drobnejší horninový materiál a dno jazera definitívne zanesli. Dnes tu zostala len rozľahlá náplavová rovina tvorená drobným štrkom, na ktorej sa dobre darí vegetácii.

Vodná hladina plesa mohla ležať vo výške 1 610 m n. m. Bolo podlhovastého tvaru, s rozmermi približne 530 x

Terén s eróznou odtokovou ryhou v hradiacej moréne (vpravo) – jazerná panva v trógu Doliny Zeleného plesa, súčasný stav

Terén s rekonštruovanou hradiacou morénoú (vpravo) – jazerná panva v trógu Doliny Zeleného plesa, predpokladaný stav v časoch existencie plesa

160 metrov. Jeho predpokladaná niekdajšia rozloha mohla byť až takmer 52 000 metrov štvorcových (5,2 hektára), čím by dnes patrilo skôr k tým väčším tatranským plesám. Obdobnú výmeru majú napríklad Krivánske Zelené pleso pod Kriváňom či Vyšné Wahlenbergovo pleso vo Furkotskej doline. Na slovenskej strane by bolo v poradí zrejme 8. a celkovo 15. najväčším plesom Tatier.

Zaujímavosťou je, že podľa viacerých indícií mohlo byť zaniknuté jazero pod Veľkým hangom kedysi značne hlboké a zrejme aj pomerne objemné. Geofyzikálne merania v tejto lokalite zistili prítomnosť vodou nasýtených sedimentov v hĺbke až niekoľkých desiatok metrov. O zásobe vody v jazernej panve pod povrchom niet preto najmenších pochyb.

Na významnosť a špecifickosť miesta v rámci Vysokých Tatier poukazuje aj enormný rozsah zmapovaných jazerých sedimentov, ktoré po plese zostali. Sú mementom veľmi silnej dynamiky erózných prírodných procesov. Okolité žľaby a sutinové kužele sú totiž založené na zlomových a mylonitových zónach, ktoré sú charakteristické výrazne intenzívnejšou produkciou zvetraného materiálu ako inde. Nestabilné sutiny a enormná dynamika procesov tak skazu plesa dokončili dokonale efektívne a oveľa rýchlejšie ako v iných prípadoch.

Studenopotocké pleso

Skutočným tatranským velikánom však bolo Studenopotocké pleso ležiace v dávnych dobách pod spoločným ústím Malej a Veľkej Studenej doliny. Kedysi bolo suverénne najrozľahlejším zo všetkých tatranských plies a svojou rozmernosťou ich všetky prekonal. Bolo vyše dvakrát väčšie ako súčasné Štrbské pleso či Veľké Hincovo pleso, ktoré sú najväčšími jazerami slovenskej strany Tatier. Skutočný tatranský unikát mohol vzniknúť jedine v unikátnej špecifickej lokalite, dnes nazývanej Christlová. Ide o enormne veľkú morénovú jazernú panvu, ktorú zo všetkých strán obkolesovali 30 až 60 metrov vysoké morénové valy. Morény sú hromady hornín, tvorené z veľkých balvanov, zo štrku a piesku, ktoré kedysi presúvali so sebou horské ľadovce dolu dolinami. Po ich roztopení zostali na dnách tatranských dolín v podobe rôzne veľkých kôp a valov v miestach ich posledného výskytu. Za desiatkami z nich sa vytvorili plesá.

Takéto valy tvorili aj brehy a hrádzu niekdajšieho Studenopotockého plesa. Sú súčasťou rozľahlej koncovej morény, ktorá tu zostala po vyše 200 metrov hrubých a 9,8 kilometra dlhých ľadovcoch Studených dolín. V najspodnejšej časti bol ľadovcový splaz široký až 700 metrov.

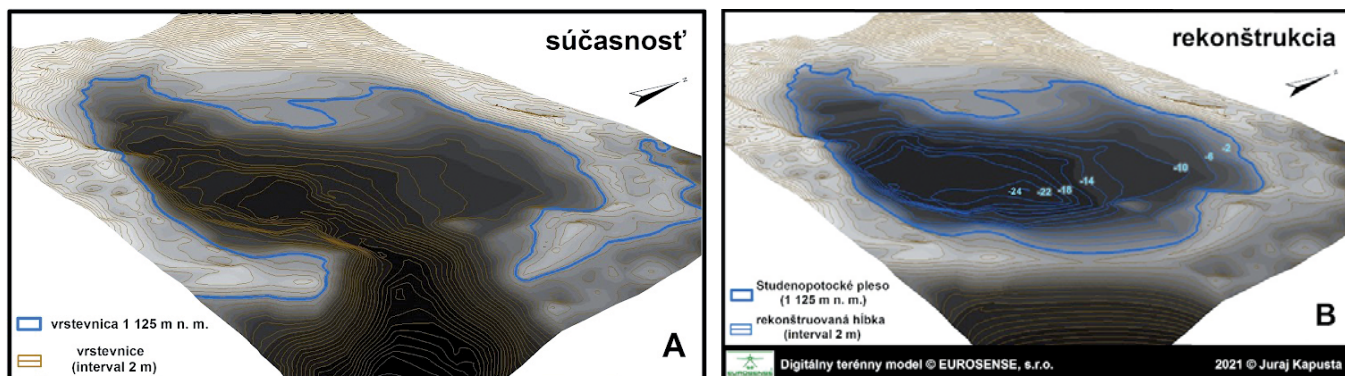
Zaniknuté pleso pod Veľkým hangom v Malej Studenej doline bolo kedysi zrejme ôsmym najväčším plesom ležiacim na slovenskej strane Tatier.

Dnes sú na mieste plesa pod Veľkým hangom už iba sutiny, no v hĺbke sa skrývajú zvodnené sedimenty.

Stratené plesá Vysokých Tatier a ich predpokladané rekonštruované výmery (vizualizácia)

Studenopotocké pleso – rekonštrukcia. V súčasnosti je už suchou jazernou panvou s typickou eróznou ryhou v jeho niekdajšej morénovej hrádzi.

Podobná konštelácia terénu sa v Tatrách nenachádza nikde inde. Je však iróniou osudu, že najväčšie tatranské pleso a zároveň kedysi plošne najrozľahlejšie prírodné jazero Slovenska sa pominulo pomerne rýchlo aj vďaka jedinečnosti svojej lokality.

Pleso zaniklo zrejme ešte na počiatku holocénu (obdobie od konca poslednej ľadovej doby až podnes, pozn. autora). Nestabilný a veľmi vysoký morénový val zahradzujúci pleso tvoril prekážku pre odtok vody z povodia oboch dolín. Studený potok sa tak začal doňho intenzívne zarezávať a erodovať. Do hrádze vyrýl až 50 metrov vysokú odtokovú ryhu či prielom, ktorou

pleso následne vyteklo. Potok eróziu odtokovú ryhu postupne čoraz viac zahľboval, rozrušoval a časom aj rozširoval. Čím bola hlbšia, tým viac vody pleso nenávratne strácalo. Ako dlho tento proces trval, nateraz nie je možné úplne presne určiť. Na úplný zánik jazera však stačila odtoková ryha hlboká 25 metrov.

Podľa hydrologicko-geomorfologickej rekonštrukcie plesa na základe podrobného digitálneho modelu terénu malo Studenopotocké pleso plochu približne 450 000 metrov štvorcových (45 hektárov) a objem 4 319 000 metrov kubických. Vodná hladina ležala v nadmorskej výške

1 125 m n. m. a jeho približné rozmery boli 1 100 x 670 metrov. V porovnaní so súčasnými plesami bolo 4. najobjemnejším jazermom celých Tatier. Bolo však pomerne plytké a jeho maximálna hĺbka dosahovala okolo 24 metrov.

Podľa pozície v čelnej moréne sa dá skonštatovať, že patrilo k najstarším jazieram Tatier. O existencii Studenopotockého plesa však napriek tomu vypovedajú nespochybniteľné vedecké dôkazy. Na časti bývalého jazerného dna bola aj po tisícročiach potvrdená prítomnosť jazerných štrkov, pieskov a ílov. V jednom z rašelinísk, ktoré po plese zostali, bola na základe vrátných sond potvrdená hrúbka sedimentov až osem metrov. To signalizuje minimálne niekoľko tisícročné trvanie veľkého plesa pod Studenými dolinami. Dnes sa môžete okrajom jeho dna prejsť suchou nohou po značenom chodníku smerujúcom z Tatranskej Lesnej k Vodopádom Studeného potoka. V suchej jazernej panve sa ocitnete asi po 1,8 kilometra dlhej vychádzke.

V ďalšej časti sa vydáme po stopách stratených plies do Zlomiskovej a do Hlinskej doliny. Pozrieme sa bližšie na severnú stranu Vysokých Tatier – do Javorovej doliny, ale aj inde. Odskočíme si i na poľskú stranu pohoria. ◀

Prielom v morénovej hrádzi Studenopotockého plesa, cez ktorý pleso vyteklo.

Jazerná panva kedysi najväčšieho plesa celých Tatier leží v lesných častiach nad Tatranskou Lesnou v lokalite Christlová (pohľad z Tatranskej magistrály).

Použitá literatúra:

- Buchholtz, J.: Beschreibung des wunderwollen Karpathischen Schnee-Gebirges, 1783.
 Frölich, D.: Bibliotheca seu Cynosura Peregrinantium, hoc est Viatorium. Ulm, 1643 – 1644.
 Fuchs, F.: Die Central-Karpathen mit den nächsten Voralpen. Pest, Verlag von Gustav Heckenast, 1863.
 Hradzsky, J.: Die Seen in den Central-Karpathen. In: Jahrbuch des Ung. Karpathen-Vereines III., Késmark, 1876, s. 89 – 121.
 Kapusta, J.: Vplyv morfodynamických procesov na vývoj plies a ich povodia vo Vysokých Tatrách. Nitra: UKF, 2018.
 Kolbenheyer, K.: Die Hohe Tatra (im auftrage des ungarischen karpathenvereines verfasst). Teschen: K. K. Hofbuchhandlung Karl Prochaska, 1898.
 Kořistka, K.: Die Hohe Tatra in den Central Karpathen, eine Geographische Skizze. Ergänzungs-Heft zu Petermans Geographische Mitteilungen XII, 19, Gotha, 1864.
 Lukniš, M.: Geomorfologická mapa Vysokých Tatier a ich predpolia. Bratislava: Geologický ústav Dionýza Štúra, Kartografické nakladateľstvo, 1:50 000, 1968.
 Lukniš, M.: Reliéf Vysokých Tatier a ich predpolia. Bratislava: SAV, 1973.

Už na jeseň napadol vo vysokohorskom prostredí sneh, čo prinieslo množstvo problémov aj ľuďom v horách. Často nepripravení a nedostatočne vybavení turisti doplatili na svoju nerozvážnosť zdravím, alebo aj životom. Vlaňajšia štatistika je krutá. V kronike obetí pribudlo dvadsaťštyri mien len na slovenskej strane Vysokých Tatier. Minuloročné čísla prekonal aj doterajšie historické maximá.

 Peter Svätójánsky
 archív HZS

Táto zima sa niesla v znamení lavín. Žiaľ, už v prvej decembrovej dekáde počet obetí prekročil zvyčajný priemer za sezónu. Po dva ľudské životy si vyžiadali lavínové nešťastia pod Bradavicou a Priečnym sedlom. To prvé sa odohralo ešte v septembri, druhé v sobotu, 10. decembra 2022. Dvojica vysokohorských turistov mala v úmysle prejsť cez Priečne sedlo, alebo vystúpiť na Širokú vežu. Po čase rodinní príslušníci začali mať o nich strach, keďže sa nehlásili aj napriek tomu, že ich mobily zvonili. Pri telefonickom kontakte s chatárom z Malej Studenej doliny horskí záchranári zistili, že dvojica sa zastavila na Téryho chate a smerovala pod Priečne sedlo. Ta-

Zima v znamení lavín

dial však neprešli, lebo rovnako z Veľkej Studenej doliny prišla informácia, že turisti, ktorí smerovali do Priečného sedla zo Zbojníckej chaty, sa pre zlé podmienky otočili. Situáciu sa teda vybral preveriť dobrovoľný horský záchranár pracujúci na Téryho chate spoločne s kolegom. V zlých poveternostných podmienkach našli lavínisko, ktoré okamžite prehľadali, avšak úspešní neboli. Stratení turisti totiž lavínové vyhľadávače nemali. Do terénu preto vyrazili horskí záchranári aj s dvoma lavínovými psami. Celková výška snehovej pokrývky síce nedosahovala ani meter a nového snehu napadlo približne dvadsať centimetrov, avšak vie-

tor urobil svoje. Na niektorých miestach sa vytvorili vankúše z vetrom ubitého snehu. Po príchode na lavínisko krátko po sebe pes označil miesta, kde mužov zasypalo. Pád lavíny, žiaľ, ani jeden z nich neprežil. Pre výrazne zhoršujúce sa poveternostné podmienky, husté sneženie, silný vietor a stúpajúce riziko pádu ďalších lavín, ako aj nepriaznivú predpoveď počasia na najbližší deň sa záchranári po zdokumentovaní nehody a nevyhnutných úkonoch ešte v noci vrátili na základňu. Telá oboch turistov previezli hneď, ako to dovolili poveternostné podmienky a lavínová situácia.

Podstatne viac šťastia mala dvojica

skialpinistov, ktorí v druhú januárovú stredu pri výstupe na lyžiach odtrhli doskovú lavínu v Madajovom žľabe nachádzajúcom sa v Žiarskej doline medzi Hrubou a Prvou kopou v Západných Tatrách. Keďže obaja si pohotovo aktivovali lavínový batoh, zostali na jej povrchu. Jeden vyviazol bez zranení, druhý mal poranené rameno. Kamarátsku pomoc na lavínisku im poskytla skupina príslušníkov 5. pluku špeciálneho určenia, ktorá sa v okamihu pádu lavíny práve nachádzala v lokalite. Mužov zateplili a zotrvali s nimi na mieste až do príchodu horských záchranárov. Mimochodom, Madajov žľab je pomenovaný po legende slovenského

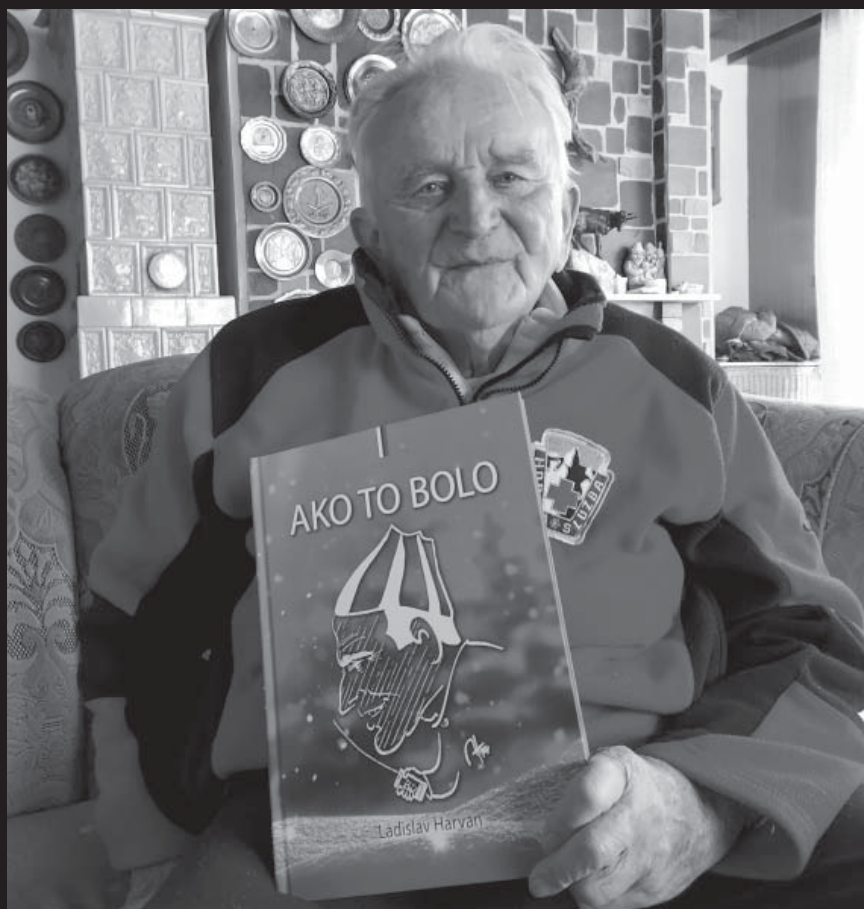
skialpinizmu Milanovi Madajovi, ktorý na tento žlab takisto nemá dobré spomienky. Pri skialpinistickom výstupe spolu s manželkou Janou na prelome tisícročí spustili lavínu. Obaja boli zasypaní, Milan dokonca kriticky, hlavu mal asi dvadsať centimetrov pod snehom. Janke sa najskôr podarilo vykopáť seba a potom pomohla vyhrabať sa manželovi. Anjeli strážni vtedy bdeli nad nimi, keďže nič vážne sa nikomu z nich nestalo.

Ubehlo však len pár dní a hory si vyžiadali ďalšie dve obete. V poslednú januárovú nedeľu sa traja poľskí horolezci vybrali liezť Groszov ľadopád vo Veľkej Studenej doline. Nastupovali až v poobedňajších hodinách. Míňali dvoch Slovákov, ktorí pri zostupe aj napriek tomu, že dodržali bezpečné rozostupy, uvoľnili krátko po sebe dve doskové lavíny. Našťastie sa im podarilo zachytiť sa na cepínoch a nespadnúť cez skalný prah. Poliaci celú situáciu videli, no napriek tomu pokračovali ďalej. Ich tiesňové volanie o pomoc prišlo krátko po zotmení... Jednému z mužov sa po trištvrté hodine podarilo spod snehu vyhrabať jednou rukou vrecko, v ktorom mal telefón, a zalarmoval pomoc. Horskí záchranári sa na miesto nešťastia dostali pomocou snežného skútra. Vďaka lavínovým vyhľadávateľom dvoch zasypaných horolezcov rýchlo našli, ale pomôcť im už nedokázali. Tretieho muža, ktorý bol značne podchladený, sa podarilo zachrániť. Lavína nemala veľké rozmery, avšak zastavila sa v úzkom žlabe, kde sa všetok sneh nahromadil. Takéto miesta sú terénnymi pascami, lebo ak by bola možnosť, že sneh sa rozprestrie na väčšej ploche, nemuselo sa nikomu nič stať.

Začiatok februára priniesol do slovenských hôr bohatú snehovú nádielku. Bol vyhlásený štvrtý stupeň lavínového nebezpečenstva. Počas pár dní napadlo v niektorých horských oblastiach viac ako 100 až 150 centimetrov snehu. Následne sa pridala silný vietor s rýchlosťou do 150 kilometrov za hodinu. Vytvorili sa vankúše, preveje a dosky z previateho snehu, uzavretá bola dokonca Žiarska dolina, kde hrozila storočná lavína podobná tej z roku 2009. Horskí záchranári vydali varovanie, že v horách očakávajú jeden z najnebezpečnejších týždňov roka. To, či si ľudia varovanie vzali k srdcu, alebo pribudnú ďalšie záznamy do štatistiky obetí, sa dozvieme neskôr.

Čas na konečné bilancovanie bude až po skončení zimy, no už teraz vieme, že čísla sú rovnako hrozivé ako vlani. ◀

Lyže ho sprevádzali do posledného okamihu

📍 Martina Petránová

Naposledy vydýchol v kruhu rodiny a pri tom, čo celý život miloval. Lyže boli jeho spoločníkom od detstva a inak tomu nebolo ani v poslednej chvíli. Prenos prvého kola obrovského slalomu Svetového pohára žien v Kranjskej Gore **Ladislav Harvan** (*26. februára 1931 – †8. januára 2023) dopozeral už v lyžiarskom nebi spolu s ďalšími legendami tohto športu.

Rodákovi z dnešných Strání pod Tatrami učarovali lyže ešte ako malému chlapcovi. Nečudo, veď majestátne končiare a ich zasnežené svahy mu nazerali rovno do kolísky. Lásku k prírode do jeho srdca akosi mimovoľne vpečatilo prostredie, v ktorom vyrastal. Neľahko sa lúčil s horárňou v Kežmarských Žľaboch, odkiaľ odchádzal na štúdiá do neďalekého Kežmarku. Po maturite na gymnáziu sa rozhodol pre Lesnícku fakultu v Košiciach, neskôr presídlil do Brna, no milované Tatry ho zlákali späť domov. Ako vyštudovaný inžinier začína v vtedajšej Správe TANAP-u, odkiaľ odišiel v roku 1972 z pozície vedúceho odde-

nia ochrany prírody. Ďalšie dve desaťročia šéfoval novovzniknutej Tatranskej správe účelových zariadení SO ČSZTV, ktorá zastrešovala aj športový areál na Štrbskom Plese, vysokohorské chaty, lyžiarske vleky a lanovky či ubytovacie zariadenia. Práve počas jeho „riaditeľovania“ sa v roku 1975 podarilo pri hoteli FIS postaviť najvyššie položený bazén vo vtedajšom Československu, neskôr sa zaslúžil o rekonštrukciu oboch skokanských mostíkov v Mlynickej doline.

Najvýraznejšiu stopu však zanechal ako funkcionár a organizátor mnohých významných športových podujatí vrátane Tatranského pohára, medzinárodných lyžiarskych pretekov v severských disciplínach. Dlhé roky bol riaditeľom legendárnej Veľkej ceny Slovenska v zjazdovom lyžovaní, ktorá bola viackrát súčasťou seriálu Svetového pohára a Harvanovou srdcovou záležitosťou. Ako podpredseda organizačného výboru sa podieľal na usporiadaní nezabudnuteľných majstrovstiev sveta v klasickom lyžovaní, ktoré v roku 1970 hostili Vysoké Tatry. Významne prispel k organi-

zácii Svetového stretnutia kempingu a karavaningu FICC v roku 1974 v Tatranskej Lomnici, Svetového kongresu INTERSKI v roku 1975 na Štrbskom Plese, juniorských majstrovstiev sveta v klasickom aj zjazdovom lyžovaní vo Vysokých Tatrách, resp. v Jasnej a tiež lyžiarskych súťaží svetových zimných univerziád. Bol generálnym sekretárom organizačného výboru IV. zimných Európskych olympijských dní mládeže (EYOD), ktoré sa konali v roku 1999 vo Vysokých Tatrách a vyše dvadsať rokov sa hrdilí prívlastkom najvýznamnejšie olympijské podujatie uskutočnené na území Slovenska. Podieľal sa i na príprave kandidátúry Vysokých Tatier a neskôr Popradu na usporiadanie zimných olympijských hier.

Viac ako štyri desaťročia funkcionárčil v lyžiarskom zväze, zastával dokonca aj post jeho predsedu. Známý bol tiež na svetovej lyžiarskej scéne. Veď pôsobil ako technický delegát FIS na medzinárodných zjazdárskych súťažiach či ako člen jury na ZOH 1988 i MS 1985 a 1991. Aktívnym členom subkomisie Medzinárodnej lyžiarskej federácie FIS pre stavbu a schvaľovanie zjazdových tratí bol neuveriteľných 33 rokov, potom sa stal jej čestným členom. Bol takisto členom komisie FIS pre preteky Európskeho pohára.

Aj strohý výpočet Harvanových aktivít je taký dlhý, že človek až neverí, že toto všetko sa dá vôbec stihnúť za jeden život. Jeho činnosť v oblasti športu, pochopiteľne, neostala nepovšimnutá, získal za ňu viaceré ocenenia, okrem iného i cenu ENVIRONMENT, ktorú mu za environmentálne hľadisko pri výstavbe zjazdových tratí v Európe udelil Medzinárodný olympijský výbor. Stal sa čestným členom FIS i čestným členom Slovenského olympijského a športového výboru, ktorý Harvanovu prácu ocenil striebornými kruhmi aj zlatým odznakom. Pôsobil tiež v radoch Horskej služby. História viacerých športových podujatí zrekapituloval v niekoľkých knihách a množstve článkov, o osobnejšie spomienky sa s čitateľmi podelil vo svojej poslednej publikácii, ktorú vydal tesne pred svojou deväťdesiatkou pod názvom *Ako to bolo* (2020). V nej komplexne zmapoval svoju životnú cestu, v ktorej lyžovanie malo hlavné slovo. Preto asi nikoho neprekvapí, že sa „potatili“ aj obe jeho dcéry, ktoré boli rovnako ako otec reprezentantky v zjazdovom lyžovaní.

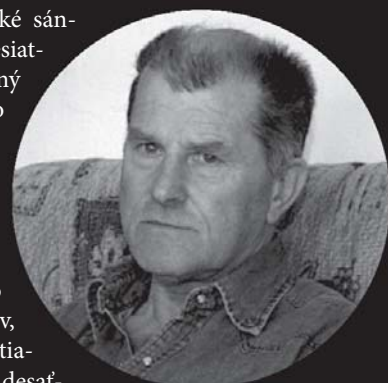
Keď sme takto pred dvoma rokmi sedeli u neho v Novej Lesnej a robili rozhovor, prišla reč nielen na šport, ale aj na Tatry. Čerstvý oslávenec sa vtedy vôbec nepokúšal skryť rozčarovanie nad ich súčasným smerovaním a nostalgicky si zaspomínal na časy, keď sa veci robili z pasie a hnacím motorom nebola sila peňazí. Aj napriek chuti do života len mávol rukou a skepticky poznamenal: „Keby som bol mladší, tak sa odtiaľ odsťahujem. Viem, čo hovorím, ja som tu vyrástol a aj otec mi vrazil, rob tak, aby si sa mohol za sebou obzrieť. A toho som sa držal“...

Češť jeho pamiatke!

Smutná správa v januári zasiahla aj slovenské sánkovanie. Iba mesiac po oslave svojej osemdesiatky zomrel významný tréner a funkcionár, čestný člen Slovenského olympijského a športového výboru **Walter Marx st.** (*12. decembra 1942 – † 21. januára 2023).

Bývalý reprezentant Československa sa ešte ako chlapec spolu s mamou presťahoval zo Žiliny do Vysokých Tatier. Odmalička sa venoval rôznym športom, no nakoniec u neho zvíťazilo sánkovanie. Ako prezradil v jednom z rozhovorov, za srdce ho chytil pocit, ktorý vyvoláva víťazstvo okolo uší. A ten ho sprevádzal niekoľko ďalších desaťročí. Spolu s Dušanom Činčárom sa stal bronzovým medailistom na majstrovstvách Československa v kategórii dvojsedadlových saní, po skončení aktívnej športovej kariéry sa sánkovaniu upísal ako funkcionár. Pôsobil ako predseda sánkarského oddielu pri TJ Vysoké Tatry, ktorý sa mohol pochváliť hneď niekoľkými úspechmi na medzinárodnej úrovni. Bol členom predsedníctva Slovenského zväzu saní a bobov pri SÚV ČSRTV, zastával viaceré funkcie v Československom zväze saní a bobov, istý čas mu dokonca šéfoval. V rokoch 1992 až 1998 a 2008 až 2014 viedol Slovenský zväz sánkarov. Zaslúžil sa o výstavbu dnes už neexistujúcej drevenej sánkarskej dráhy v Tatranskej Lomnici, ktorá bola dejiskom mnohých domácich i medzinárodných pretekov. V rokoch 1991 až 2007 bol zároveň šéftrenerom slovenského reprezentačného sánkarského družstva. Svoje skúsenosti odovzdával aj ako medzinárodný tréner juniorov. V jeho šlapajach sa vydal nielen syn, ale i vnuk.

Marxove mimoriadne zásluhy o rozvoj sánkarského športu ocenil tiež vtedajší Slovenský olympijský výbor, ktorý mu okrem bronzových a strieborných kruhov udelil aj zlatý odznak. V apríli 2016 sa dokonca stal jeho čestným členom. Okrem toho bol držiteľom Zlatého odznaku Medzinárodnej sánkarskej federácie (FIL) a v roku 2008 získal Cenu mesta Vysoké Tatry za celoživotný prínos pre šport, ktorej súčasťou bolo uvedenie do Tatranskej športovej siene slávy. Sen o sánkarskej dráhe, na ktorej by vo Vysokých Tatrách mohli trénovať mladé športové nádeje, si však aj napriek svojmu úsiliu už splniť nestihol...

Smútia aj sánkari

Neubehli ani dva týždne od rozlúčky s Walterom Marxom st. a sánkarsky svet prišiel o ďalšiu významnú postavu. Vo veku šesťdesiat rokov navždy odišiel **Martin Findura** (*15. júla 1962 – † 6. februára 2023), ktorý takisto kedysi šéfoval Slovenskému zväzu sánkarov.

Rodák spod Tatier reprezentoval Československo v dvojsedadlových saniach ešte ako junior, sánkovaniu však ostal verný aj po tom, ako pretekársku kariéru zavesil na klinec. Na čele sánkarov stál v rokoch 1993 až 2008. Nechýbal ani na zimných olympijských hrách v Salt Lake City (2002) a v Turíne (2006), kde viedol sánkarskú časť slovenskej výpravy. Zaslúžil sa o výstavbu sánkarského štartovacieho trenažéru s prevádzkovou budovou, ktoré boli otvorené v Novom Smokovci v roku 2005. V otcových šlapajach sa vydala aj dcéra Viera, ktorá od roku 2014 pôsobí ako generálna sekretárka Slovenského zväzu sánkarov a od vlaňajška je zároveň i jeho predsedníčkou.

Medzi športovcami bol tiež známy ako bývalý riaditeľ hotela FIS na Štrbskom Plese, Findurovo meno figurovalo aj v orgánoch viacerých firiem spätých so športom a Tatrmi. Svoje skúsenosti z podnikateľskej sféry uplatnil pri zakladaní Združenia cestovného ruchu Vysoké Tatry, v rokoch 1997 až 2004 dokonca predsedal jeho predstavenstvu. V ostatných rokoch sa spoločne s manželkou venoval prevádzkovaniu penziónu v Starej Lesnej, v ktorom prežil aj svoje posledné chvíle.

Češť ich pamiatke!

Krížovka

Anton Hajovský

Tatranské Matliare sú rekreačná osada a časť mesta Vysoké Tatry. Preteká cez ne (**tajnička 1**). Neďaleko nich stála už v 14. storočí pastierska usadlosť, v ktorej žili tirolskí kolonisti. Do podhoria Vysokých Tatier prišli z horskej usadlosti (**tajnička 2**) v rakúskych Alpách. Okolo roku 1360 osada zanikla. Zachoval sa však názov tejto oblasti v podobe Matreier Laren, t. j. horské pasienky Matreičanov. Časom sa na pôvodný význam tohto pojmu zabudlo a postupne sa zmenil na Matlaren, čiže Matliare. Ich novodobá história sa začala písať v druhej polovici 19. storočia, keď huncovské združenie vlastníkov pozemkov postavilo v osade horáreň. Jeden z jeho členov, huncovský statkár (**tajnička 3**) si neďaleko nej nechal v roku 1863 vybudovať poľovnícku chatu, ktorú mohli využívať aj turisti. V roku 1884 pribudla zrubová vila s jedálňou, hostovskými izbami a veľkou spoločenskou miestnosťou, ktorú neskôr rozšíril a vytvoril hotel. Kolorit osady postupne dotvárali ďalšie stavby vrátane Kúpeľného domu s tromi (**tajnička 4**). Ponúkal (**tajnička 5**) kúpele v plechových vaniach za dvadsať až tridsať grajciarov. Osada začala naberať na popularite. Ubytovacie kapacity sa utešene rozrastali. Po roku 1900 však nastala stagnácia, ale už o pár rokov neskôr v nej začal cestovný ruch opäť ožívať. Vyrástol hotel (**tajnička 6**), ktorý bol prvým objektom s elektrickým osvetlením a ústredným kúrením. Vedenia kúpeľov sa ujal profesor Arpád (**tajnička 7**). Medzi známymi osobnosťami, ktoré sa v Tatranských Matliaroch liečili, boli aj (**tajnička 8**) či (**tajnička 9**). V roku 1915 zriadili v osade vojenský lazaret s liečebnou tuberkulózy, neskôr pribudli drevené baraky, ktoré sa po vojne stali základom Vojenského liečebného ústavu.

Legenda

Vodorovne: A. Vlastnila – **tajnička 5**. – B. Papagáj – falzifikát – patriaci Ole – okrová farba. – C. Skratka trnavskej automobilky – hudobný štýl – hviezda v súhvezdí Draka – osobné zámeno. – D. Filmový mimozemšťan – **tajnička 6** – prejav lásky – anglická predložka. – E. Spoluzakladateľ Apple – umelecké združenie – matka zakladateľov Ríma – spracovateľ kože. – F. Rozhlasová spoločnosť Libanonu – olejnatá rastlina – nasával – dlžoba – zázračný pokrm. – G. Poľská rieka – **tajnička 7** – nemecký spisovateľ. – H. Slovenský televízny seriál – cudzopasný hmyz – subjekty – základná číslovka – vid,

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
A																	
B																	
C																	
D																	
E																	
F																	
G																	
H																	
I																	
J																	
K																	
L																	
M																	

po česky. – I. Správca satrapie – kód letiska Kalibo – výkon futbalistu – český spevák. – J. Citoslovce smiechu – drobná severská minca – **tajnička 9** – MOL Maďarska. – K. Jestvujeme – české ženské meno – kanadský hokejista – rukávnik. – L. Nočné motýle – značka lyží – húževnatá – praobyvateľ Peru. – M. **Tajnička 1** – pomoc.

Zvisle: 1. **Tajnička 3** – správa v mobile. – 2. Mongolský pastier – obočie – chorobná zúrivosť. – 3. Kopanica – súkromná bezpečnostná služba – ročné obdobie – meno Eriky. – 4. A podobne – Bratislavská vodárenská spoločnosť – **tajnička 2** – young lady. – 5. Náš spisovateľ (František) – značka nákladiakov – belgické mesto. – 6. Intenzívne – vodivá látka – EČV Partizánskeho – Defense Logistics Agency. – 7. Meno Svetozára – naša obec – taliansky automobil. – 8. Operatívno-riadiaca skupina – africká antilopa – časť tela – názvoslovná chemická prípona. – 9. Divadlo hudby – starorímsky pozdrav – americký herec – predmestie Viedne – cicavec z pralesa. – 10. Umelý jazyk – kód Srí Lanky – popradský hokejista – skládka domového odpadu. – 11. Televízna levica – logá, pije – vírenie. – 12. Starorímska cesta – hovorový súhlas – preč – vôkol. – 13. Označiť, po anglicky – Rapid Rei Plan – rang, po česky. – 14. Citoslovce pobádania – **tajnička 4** – majiteľ – plošná miera. – 15. Hazardná hra – kiná, po česky – vydávajú po-

vely – meno herečky Farrow. – 16. Prínos nevesty – patriaci Anne – banický vozík. – 17. Epoque – **tajnička 8**.

Pomôcky: Alsafi – Sloan.

Znenie tajničiek posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tiráži do **30. apríla 2023**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ◀

Komu pôjde výhra?

Na vyriešenie krížovky z čísla 6/2022 si trúfalo 38 čitateľov, ktorí nám do redakcie zaslali aj svoje odpovede. Najviac v texte o lyžičniku tatranskom riešiteľov potrápili mylonitové skaly z tajničky 3, no 33 z nich napriek tomu odhalili jej presné znenie: 1. endemit; 2. šeuška; 3. mylonitových, 4. subniválnom; 5. ohrozenia; 6. turistami. Kniha *Príbehy zemepisných názvov Vysokých Tatier* z Vydavateľstva IB Vysoké Tatry poputuje **Martinovi Jančuškovi z Liptovského Hrádku**.

Srdečne blahoželáme!

Fotohádanka

  Martin Maličký

Milí priatelia hôr, na jesennej vychádzke k Velickým Granátom sme sa trocha „heclí“ a nakoniec sme došli až na záver Velickej doliny. Vo fotohádanke z čísla 6/2022 väčšina z vás správne spoznala Poľský hrebeň, Východnú Vysokú a v pozadí Divú vežu a Svišťový štít. Klobúk dole pred všetkými, ktorí uhádli aj miesto exponovania záberu. Stalo sa tak nad Gipsyho ferratou, ktorú nazývame aj Tatarkova próba. Je to štyridsaťmetrový prah osadený umelými pomôckami, ktorým je podtatý Gerlachovský žlab padajúci z Gerlachovského sedla. Už z názvu je zrejmé, že autorom v poradí tretej próby v masíve Gerlachu je známy vodca, lezec a asi najväčší tatranský vizionár Vlado Tatarka. Stihol ju realizovať tesne pred svojím odletom do večnosti v roku 2001. Využívajú ju vodcovia pri výstupe na Gerlach ako akúsi skratku v Martinovke – vynechajú tak nekonečný úsek spájajúci Poľský hrebeň so Zadným Gerlachom a klientom naservírujú iba jej delikatesný záver.

Pri Martinovke sa ešte na chvíľu zastavíme. Je to krajinársky najzaujímavejší výstup na Gerlach. Ako prvý sa oň pokúsil Krakovčan Karol Englisch so svojou matkou a vodcom Jánom Hunsdorferom st. v lete 1903 (túto raritnú lezeckú trojku sme spomínali už pri prvovýstupe na Ostrý štít). Prešli Velickým a Litvorovým štítom, na ktoré vystúpil už August Otto šesť rokov pred nimi. Ďalšia časť hrebeňa bola panenská. Nepodarilo sa im prejsť ho celý – došli len do nadmorskej výšky zhruba 2 600 m. n. m., neďaleko Zadného Gerlachu. Na najbližšej schôdzi Uhorského karpatského spolku Englisch predstavil projekt umiestnenia reťazí na tejto ceste s tým, že v dohľadnej dobe prejde aj zostávajúca časť hrebeňa na Gerlach. V časopise *Przeгляд Zakopiański* dokonca vyslovil túžbu, aby sa po osadení umelých pomôcok táto cesta nazývala Englischovou cestou na Gerlach po vzore už vtedy známej a obľúbenej Jordánovej cesty na Lomnický štít. Englisch svoj sľub dodržal a o mesiac

neskôr spolu s vodcom Jánom Hunsdorferom st. v rámci dvoch pokusov prešiel celú zvyšnú časť hrebeňa až na Gerlach. Z jeho predstáv o budúcnosti tejto cesty sa však nesplnilo nič. Neboli v nej osadené umelé pomôcky a meno nesie po Alfredovi Martinovi, ktorý ju ako prvý prešiel súvisle. Dôvodom, že sa cesta nevolá „Englischovka“, bola do istej miery nevráživosť, ktorá sa rozpútala voči jeho osobe na poľskej strane Tatier. Jednou z príčin bola skutočnosť, že sa Englisch v roku 1904 po ukončení štúdií odsťahoval do Viedne a „taternici“ ho začali označovať za Rakúšana, ba neskôr Nemca z Ríše – a to aj napriek tomu, že sa celý život hlásil k poľskému občianstvu. Hlavným zdrojom averzie voči Englischovi však bolo spochybňovanie jeho prvovýstupov. Tak trochu si za to mohol aj sám, nakoľko pri romantických popisoch svojich výstupov často popúšťal uzdu fantázii, pri publikovaní dokonca používal pre zvýšenie efektu fotky z Álp (pri článku o prvovýstupe na Ostrý štít napríklad použil fotku Aiguille du Dru od severu). Brojenie proti nemu začalo v roku 1907, keď mladý Roman Kordys uverejnil v časopise *Taternik* článok, v ktorom tvrdil, že pri zdolaní viacerých štítov, na ktoré ako prvý vystúpil Englisch, nenašiel žiadne stopy po predchodcoch. Za všetky menoval Západnú Vidlovú vežu, Snehový štít a Javorové veže. Pochybovači tak nainfikovali poľskú horskú komunitu, že na niekoľko desiatok rokov bolo meno Englisch synonymom mystifikácie a blafovania.

A očierené meno sa ťažko rehabilituje...

Najskôr Dr. Mikuláš Szontagh ml. našiel na vrchole Západnej Vidlovej veže Englischovu vizitku, neskôr Witold H. Paryski napísal vo svojom sprievodcovi o Javorových vežiach, že analýza opisu Englischu nevyklučuje možnosť jeho prechodu Javorového hrebeňa. Ďalším Tatrancom, ktorý pomohol očistiť Englischovu povest bol Alfréd Grosz. Po rokoch sa k nemu totiž dostali jeho fotografie

Englischa z prvovýstupu na Veľký Kostol, ktorý bol tiež predmetom dišputy. Zobral ich do batoha a vybral sa opísanou cestou. Zábery porovnal s reálnymi pohľadmi a potvrdil, že výstup Englischu na Veľký Kostol je neodškriepiteľný.

Priame i nepriame dôkazy ako aj čas umlčali všetkých Englischových nepriateľov. Teraz už nikto nepochybuje o jeho prvovýstupoch na tridsiatku panenských štítov a veží. O jeho skutočnej veľkosti svedčí i záver jeho života. Pod krycím menom „Tatrański“ pracoval ako organizátor poľskej protihitlerovskej rozvedky. V roku 1943 bol zatknutý gestapom a nakoniec ho na sklonku vojny popravili v koncentračnom tábore Stein an der Donau v Rakúsku. Karol Englisch bol naozajstný hrdina odchovaný horami a tie by podľa mňa nemali byť len akousi arénou jalových výkonov, ale skôr školou, ako dospieť k osobnej statočnosti. Nová fotohádanka zachytáva jedného večného študenta Tatranskej univerzity na hodine tatroznalectva. Skúste mu našepkať, na aký hrebeň sa pozerá ☺.

Svoje tipy posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tiráži do **30. apríla 2023**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ◀

Kto dostane knihu?

Na fotohádankovú otázku z čísla 6/2022 sme do redakcie dostali dokopy 33 odpovedí, pričom nesprávna bola iba jediná. Publikáciou *Tatry z oblakov* od Ladislava Janigu potešíme **Štefana Mikuláška z Humenného**.

Srdečne blahoželáme!

